गाँउ शिक्षा योजना

काईके गाँउपालिका

(२०८३।२०८४–२०९३।०९४)

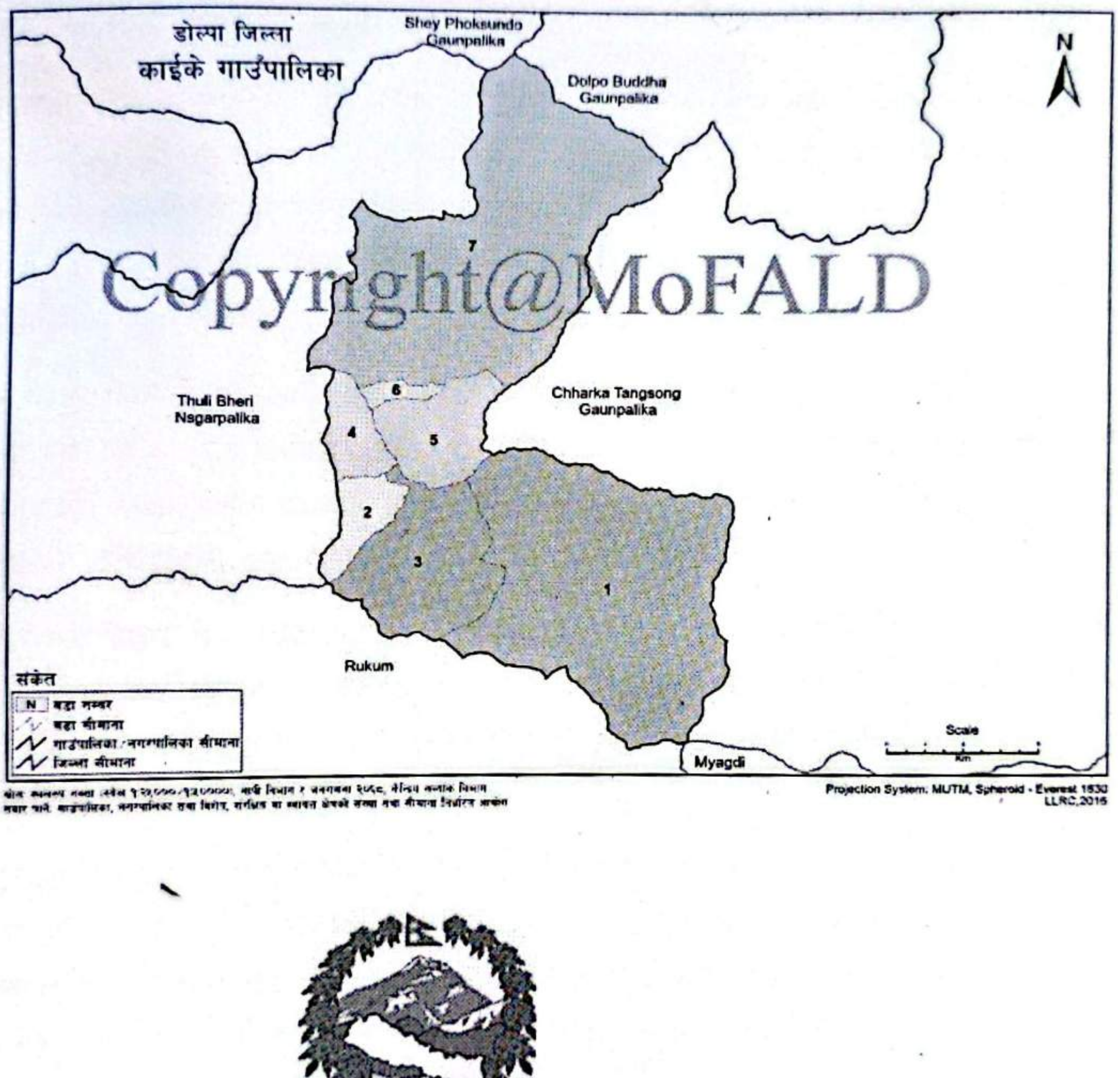

Copyright@MoFALD

प्रकाशक

काईके गाँउपालिका, गाँउ कार्यपालिकाको कार्यालय

सहरतारा बगर ,डोल्पा

कर्णाली प्रदेश

हाम्रो भनाइ

शिक्षा मानव विकासको मूल आधार हो। समावेशी, गुणस्तरीय र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो सामाजिक तथा आर्थिक विकासको परिकल्पना गर्न सकिँदैन। नेपालको संविधानले शिक्षालाई नागरिकको मौलिक हकका रूपमा सुनिश्चित गर्दै आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षाको व्यवस्थापन र विकासको जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरेको छ। यही संवैधानिक व्यवस्था तथा स्थानीय आवश्यकतालाई ध्यानमा राखी हाम्रो नगरपालिकाले यो नगर शिक्षा योजना तर्जुमा गरेको हो।

गाउँपालिका क्षेत्रमा शैक्षिक पहुँच विस्तार हुँदै गएको भए तापनि सिकाइ उपलब्धि सुधार, शैक्षिक समानता सुनिश्चितता, शिक्षण–सिकाइको गुणस्तर अभिवृद्धि, सूचना प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोग, शिक्षकको पेशागत विकास तथा विद्यालय व्यवस्थापनका क्षेत्रमा अझै सुधार आवश्यक देखिन्छ। भौगोलिक अवस्था, सामाजिक–आर्थिक असमानता, लैङ्गिक विभेद तथा अपाङ्गतासँग सम्बन्धित चुनौतीका कारण सबै बालबालिकाले समान स्तरको गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर अझै पूर्ण रूपमा सुनिश्चित हुन सकेको छैन।

यस गाउँपालिका शिक्षा योजनाले स्थानीय आवश्यकता, स्रोत–साधन तथा सम्भावनालाई आधार मानी शिक्षा क्षेत्रको समग्र सुधारका लागि स्पष्ट मार्गदर्शन प्रदान गरेको छ। योजना तयार गर्दा विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना, दिगो विकासका लक्ष्यहरूसँग समन्वय कायम गरिएको छ, जसले हाम्रो शिक्षा प्रणालीलाई अझ व्यवस्थित, समावेशी र परिणाममुखी वनाउन सहयोग गर्ने अपेक्षा गरिएको छ।

हाम्रो विश्वास छ'शिक्षा केवल विद्यालयको सीमाभित्र सीमित रहने प्रक्रिया होइन, यो जीवनभरि चलिरहने सिकाइको आधार हो। बालमैत्री, समावेशी, सुरक्षित तथा प्रविधिमैत्री सिकाइ वातावरण निर्माण, शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि, अभिभावक तथा समुदायको सक्रिय सहभागिता र उत्तरदायी शासकीय अभ्यासमार्फत शिक्षा क्षेत्रमा दिगो सुधार सम्भव छ।

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि निर्वाचित जनप्रतिनिधि, शिक्षक, अभिभावक, समुदाय, निजी क्षेत्र तथा विकास साझेदार सबै पक्षको सक्रिय सहकार्य र साझा प्रतिबद्धता आवश्यक छ। सामूहिक प्रयास र प्रभावकारी कार्यान्वयनमार्फत हाम्रो गाउँपालिकालाई सिकाइमैत्री, समावेशी तथा गुणस्तरीय शिक्षाको नमुना स्थानीय तहका रूपमा विकास गर्ने हाम्रो दृढ संकल्प व्यक्त गर्दछु।

अंगद कुमार राना
गाउँपालिका अध्यक्ष
काइके गाउँपालिका शहरतारा बगर,डोल्पा

हाम्रो भनाइ

शिक्षा व्यक्तिको सर्वाङ्गीण विकास, सामाजिक रूपान्तरण र समृद्ध समाज निर्माणको प्रमुख आधार हो। गुणस्तरीय, समावेशी, समान तथा जीवनोपयोगी शिक्षामा सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्नु स्थानीय सरकारको प्रमुख दायित्व हो। यही उद्देश्यलाई मूर्त रूप दिन गाउँपालिकाले तयार गरेको गाउँ शिक्षा योजना हाम्रो साझा प्रतिबद्धताको महत्वपूर्ण दस्तावेज हो।

यस योजनाले गाउँपालिकाको वर्तमान शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण गर्दै भविष्यका आवश्यकता, चुनौती र अवसरलाई मध्यनजर गरी स्पष्ट लक्ष्य, रणनीति तथा कार्ययोजना निर्धारण गरेको छ। विशेष गरी प्रारम्भिक बालविकास, आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, लैङ्गिक समानता, समावेशी शिक्षा, अपाङ्गता भएका बालबालिकाको शिक्षामा पहुँच, विद्यालय सुशासन, शिक्षक क्षमता विकास, प्रविधिमैत्री सिकाइ, युवा सशक्तीकरण तथा खेलकुद विकासलाई प्राथमिकतामा राखिएको छ।

योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट गाउँपालिकाका प्रत्येक बालबालिकाले सुरक्षित, समावेशी र गुणस्तरीय सिकाइको अवसर प्राप्त गर्ने तथा सक्षम, सिर्जनशील, नैतिक र जिम्मेवार नागरिकका रूपमा विकसित हुने विश्वास लिएको छु। यस कार्यमा जनप्रतिनिधि, शिक्षक, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, अभिभावक, कर्मचारी, विकास साझेदार, नागरिक समाज तथा सम्पूर्ण समुदायबीचको सहकार्य र उत्तरदायित्व अत्यन्त महत्वपूर्ण रहनेछ।

यस गाउँ शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रियामा योगदान पुऱ्याउनुहुने सबै जनप्रतिनिधि, शिक्षा क्षेत्रका विज्ञ, शिक्षक, कर्मचारी, अभिभावक, विद्यार्थी तथा सम्पूर्ण सरोकारवालाप्रति हार्दिक धन्यवाद व्यक्त गर्दछु। योजनाको सफल कार्यान्वयनमा सबैको सक्रिय सहभागिता, सहयोग र प्रतिबद्धताको अपेक्षा गर्दछु।

नीमा बुढा
गाउँपालिका उपाध्यक्ष
काइके गाउँपालिका शहरतारा बगर,डोल्पा

हाम्रो भनाइ

शिक्षा मानव विकासको आधारभूत पूर्वाधार तथा समुन्नत समाज निर्माणको प्रमुख माध्यम हो। नेपालको संविधान, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीतिको मर्मअनुसार स्थानीय तहलाई प्रदान गरिएको शैक्षिक जिम्मेवारी प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न दीर्घकालीन, यथार्थपरक र कार्यान्वयनयोग्य शिक्षा योजनाको आवश्यकता महसुस गर्दै यस गाउँ शिक्षा योजना तयार गरिएको हो।

यस योजनाले गाउँपालिकाको विद्यमान शैक्षिक अवस्थाको विश्लेषण गर्दै आगामी वर्षहरूका लागि स्पष्ट लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति तथा कार्ययोजना निर्धारण गरेको छ। योजनामा गुणस्तरीय तथा समावेशी शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास, विद्यालय सुशासन, शिक्षकको पेशागत क्षमता अभिवृद्धि, प्रविधिमैत्री शिक्षण—सिकाइ, सिकाइ उपलब्धि सुधार, युवा विकास तथा खेलकुद प्रवर्द्धनलाई प्राथमिकताका साथ समेटिएको छ।

यस योजनाको सफल कार्यान्वयनका लागि स्रोत—साधनको प्रभावकारी परिचालन, पारदर्शी वित्तीय व्यवस्थापन, नियमित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, अन्तरनिकाय समन्वय र सरोकारवालाको सक्रिय सहभागिता अपरिहार्य रहनेछ। गाउँपालिकाको प्रशासनिक संयन्त्र योजनामा उल्लेखित कार्यक्रमहरू समयमै, प्रभावकारी र नतिजामुखी ढङ्गले कार्यान्वयन गर्न पूर्ण रूपमा प्रतिवद्ध रहेको विश्वास दिलाउन चाहन्छु।

यस गाउँ शिक्षा योजना निर्माणमा मार्गदर्शन, सुझाव तथा सहयोग प्रदान गर्नुहुने गाउँपालिका अध्यक्षज्यू, उपाध्यक्षज्यू, कार्यपालिका सदस्यहरू, शिक्षा समिति, शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा, प्रधानाध्यापक, शिक्षक, कर्मचारी, विकास साझेदार तथा सम्पूर्ण सरोकारवालाप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु। योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि सबै पक्षबाट निरन्तर सहयोग, समन्वय र साझा प्रतिवद्धता रहने विश्वास व्यक्त गर्दछु।

बम बहादुर नेपाली
प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत
काइके गाउँपालिका शहरतारा बगर ,डोल्पा

वडाइक गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
शहरताराबजार, डोल्पा
२०७३

विषय सूची

शीर्षक	पेज नं
योजनाको सारांश	VI
शिक्षा योजना निर्माणको औचित्य र आवश्यकता	VII
योजना निर्माण प्रक्रिया	VIII
योजनाको दस्तावेजको स्वरुप	IX
परिच्छेद- १	
परिचय	१-१७
परिच्छेद- २	
दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण	१८-२३
परिच्छेद- ३	
विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्रहरु	२४
३.१ प्रारम्भिक बाल विकास शिक्षा	२५
३.२ आधारभूत शिक्षा	२६-३०
३.३ माध्यमिक शिक्षा	३१-३९
३.४ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ	४०-५३
परिच्छेद- ४	
अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्रहरु	५४
४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन	५५-५६
४.२ शिक्षक, व्यवस्थापन र विकास	५७-५८
४.३ समता र समावेशीकरण	५९-६४
४.४ विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइ कार्यक्रम	६५-६७
४.५ आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा	६८-७१
४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	७२-७५
४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि	७६-७९
परिच्छेद- ५	
५.१ विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन	८०-८६
५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्यनको प्रवन्ध	८७-८९
५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	९०-९२
परिच्छेद- ६	
लगानी र स्रोत व्यवस्थापन	९३-१००
परिच्छेद- ७	
कार्यान्वयन, अनुगमन, मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण	१०१-१०४
अनुसूचीहरु:-	१०५

योजनाको सारांश

गाउँ शिक्षा योजना स्थानीय तहभित्रको शिक्षा प्रणालीलाई समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो बनाउने उद्देश्यले तयार गरिएको समग्र रणनीतिक दस्तावेज हो। यस योजनाले प्रारम्भिक बालविकासदेखि माध्यमिक तथा वैकल्पिक/आजीवन शिक्षासम्मका कार्यक्रमलाई एकीकृत ढङ्गले समेटेको छ। योजनाको प्रमुख उद्देश्यहरूमा शिक्षामा पहुँच र समता विस्तार, सिकाइ उपलब्धि सुधार, शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धि, विद्यालय शासन र व्यवस्थापन सुदृढीकरण, प्रविधिको प्रभावकारी उपयोग, तथा सुरक्षित र बालमैत्री वातावरण निर्माणं समावेश छन्।

योजना तयार गर्दा तथ्याङ्क विश्लेषण, विद्यालय अवस्था अध्ययन, सरोकारवालासँग परामर्श तथा स्थानीय आवश्यकता पहिचानलाई आधार बनाइएको छ। यसले विद्यालय भर्ना र निरन्तरता, ड्रपआउट न्यूनीकरण, लक्षित समूह (बालिका, दलित, अपाङ्गता भएका बालबालिका, सीमान्तकृत समुदाय) का लागि विशेष कार्यक्रम, तथा औपचारिक/वैकल्पिक शिक्षालाई प्राथमिकता दिएको छ।

कार्यान्वयन रणनीतिमा स्पष्ट लक्ष्य, परिणाम सूचक, वार्षिक कार्ययोजना, जिम्मेवारी बाँडफाँड र अनुगमन-मूल्याङ्कन व्यवस्था समावेश गरिएको छ। स्थानीय स्रोत परिचालन, अन्तर-तह समन्वय, समुदाय सहभागिता र सार्वजनिक निजी साझेदारीलाई जोड दिइएको छ।

समग्रमा, यो शिक्षा योजना स्थानीय तहको शैक्षिक रूपान्तरणका लागि मार्गदर्शक दस्तावेज हो। योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सबै बालबालिकालाई समान अवसर, गुणस्तरीय सिकाइ र जीवनोपयोगी सीप प्रदान गर्दै सामाजिक न्याय र दिगो विकासमा योगदान पुऱ्याउने अपेक्षा गरिएको छ।

क) विषय प्रवेश

संविधानतः संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा कार्यान्वयनको प्रमुख जिम्मेवारी स्थानीय तहमा निहित भएको छ। नेपालको संविधान २०७२, स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ तथा विद्यालय शिक्षा सम्बन्धी विद्यमान कानुनी तथा नीतिगत व्यवस्थाले स्थानीय तहलाई आफ्ना भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक सन्दर्भअनुसार शिक्षा नीति तथा योजना निर्माण गर्ने स्पष्ट अधिकार र दायित्व प्रदान गरेको छ। यस सन्दर्भमा स्थानीय शिक्षा योजना स्थानीय तहको शिक्षा विकासको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा अत्यन्तै महत्वपूर्ण मानिन्छ ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहभित्रका बालबालिका, युवा तथा वयस्कहरूको समावेशी, गुणस्तरीय, जीवनोपयोगी र समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने उद्देश्यले तयार गरिने दीर्घकालीन तथा मध्यकालीन योजना हो। यस योजनाले प्रारम्भिक बाल विकासदेखि माध्यमिक तह, प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइसम्मका सबै आयामलाई समेट्दै स्थानीय आवश्यकतामा आधारित लक्ष्य, रणनीति, कार्यक्रम तथा बजेटको स्पष्ट खाका प्रस्तुत गर्दछ । साथै, यसले संघीय तथा प्रदेशस्तरीय शिक्षा नीति, विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP) तथा दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) सँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वयात्मक रूपमा अघि बढाउन सहयोग पुऱ्याउँछ ।

स्थानीय शिक्षा योजना निर्माण प्रक्रिया तथ्यमा आधारित, सहभागीमूलक र समावेशी हुनुपर्दछ । यस क्रममा विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, समुदाय, सरोकारवाला निकाय तथा विषयगत विज्ञहरूको सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले शिक्षा क्षेत्रमा विद्यमान असमानता, पहुँचको समस्या, गुणस्तरका चुनौती, लैङ्गिक तथा सामाजिक समावेशीकरणका सवाल, अपाङ्गता मैत्री पूर्वाधार, डिजिटल शिक्षा, जलवायु परिवर्तन तथा विपद् प्रतिरोधी शिक्षा प्रणाली जस्ता समसामयिक विषयहरूलाई सम्बोधन गर्न सहयोग गर्दछ ।

यसरी तयार गरिने स्थानीय शिक्षा योजनाले स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रमा लगानीको प्राथमिकता निर्धारण गर्ने, स्रोत साधनको प्रभावकारी परिचालन गर्ने तथा नतिजामूलक कार्यान्वयनलाई सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । दीर्घकालीन दृष्टि, स्पष्ट लक्ष्य र मापनयोग्य सूचकहरूसहितको स्थानीय शिक्षा योजना मार्फत स्थानीय तहले आफ्ना नागरिकका लागि समावेशी, गुणस्तरीय र दिगो शिक्षा प्रणाली निर्माणतर्फ ठोस कदम चाल्न सक्नेछ ।

ख) शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य

शिक्षा सामाजिक, आर्थिक तथा मानवीय विकासको आधारस्तम्भ हो । गुणस्तरीय, समावेशी र जीवनोपयोगी शिक्षा बिना दिगो विकास सम्भव हुँदैन । संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षा क्षेत्रको योजना, व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहमा हस्तान्तरण भएको सन्दर्भमा शिक्षा योजना निर्माणको आवश्यकता र औचित्य झनै बढेको छ । स्पष्ट दृष्टि, लक्ष्य र रणनीतिविना सञ्चालन गरिने शैक्षिक कार्यक्रमहरू अपेक्षित नतिजा दिन नसक्ने हुँदा व्यवस्थित शिक्षा योजना अपरिहार्य भएको छ ।

शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख आवश्यकता स्थानीय सन्दर्भ, आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा विकासलाई अगाडि बढाउनु हो । देशभर शिक्षा क्षेत्रमा भौगोलिक, सामाजिक, आर्थिक तथा सांस्कृतिक विविधता विद्यमान छ । एकै किसिमको नीति र कार्यक्रमले सबै स्थानका समस्या समाधान गर्न नसक्ने भएकाले स्थानीय तथ्याङ्क, विद्यालयको अवस्था, सिकाइ उपलब्धि, पहुँच र निरन्तरताको अवस्था, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार तथा स्रोत साधनको यथार्थ मूल्याङ्कनका आधारमा शिक्षा योजना तयार गर्नु आवश्यक हुन्छ । यसले स्थानीय समस्यालाई पहिचान गरी समाधानमुखी हस्तक्षेप सुनिश्चित गर्दछ ।

शिक्षा योजना निर्माणको अर्को महत्वपूर्ण औचित्य सीमित स्रोत साधनको प्रभावकारी र पारदर्शी उपयोग हो । शिक्षा क्षेत्रमा लगानी बढ्दै गए तापनि स्रोतको सही प्राथमिकता निर्धारण हुन नसक्दा अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन सकेको छैन । शिक्षा योजनाले स्पष्ट प्राथमिकता, कार्यक्रम र बजेटबीचको अन्तरसम्बन्ध स्थापित गरी स्रोतको दोहोरोपन घटाउने र नतिजामूलक लगानी सुनिश्चित गर्ने आधार प्रदान गर्दछ । साथै, यसले विकास साझेदार तथा अन्य सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गर्न सहज बनाउँछ ।

समावेशीता, समानता र सामाजिक न्याय प्रवर्द्धन गर्नु पनि शिक्षा योजना निर्माणको प्रमुख औचित्य हो । बालबालिकाको पहुँचबाहिर रहने अवस्था, लैङ्गिक विभेद, जातीय तथा सामाजिक बहिष्करण, अपाङ्गता, गरिबी र भौगोलिक कठिनाइका कारण सिर्जित असमानतालाई सम्बोधन गर्न लक्षित रणनीति आवश्यक हुन्छ । शिक्षा

योजनाले GESI उत्तरदायी कार्यक्रमहरू समावेश गरी पछाडि परेका तथा जोखिममा रहेका समूहको शिक्षामा पहुँच, सहभागिता र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सहयोग पुर्‍याउँछ ।

त्यसैगरी, शिक्षा योजनाले शिक्षा प्रणालीको गुणस्तर सुधार र दिगोपन सुनिश्चित गर्दछ । शिक्षकको पेशागत विकास, पाठ्यक्रम कार्यान्वयन, शिक्षण-सिकाइ प्रक्रिया, परीक्षा तथा मूल्याङ्कन प्रणाली, डिजिटल शिक्षा र नवप्रवर्तनलाई योजनाबद्ध रूपमा अघि बढाउन शिक्षा योजना आवश्यक हुन्छ । साथै जलवायु परिवर्तन, विपद् जोखिम न्यूनीकरण र आपत्कालीन अवस्थामै पनि सिकाइ निरन्तरता कायम राख्ने शिक्षा प्रणाली निर्माणका लागि दीर्घकालीन सोच र तयारी शिक्षा योजनामार्फत मात्र सम्भव हुन्छ ।

यसरी, शिक्षा योजना निर्माण स्थानीयदेखि राष्ट्रिय लक्ष्यसम्मको सेतुका रूपमा कार्य गर्दछ । यसले विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना (SESP), दिगो विकास लक्ष्य (SDG-4) तथा राष्ट्रिय शिक्षा नीतिसँग स्थानीय शिक्षा विकासलाई समन्वय गर्दै उत्तरदायी, प्रभावकारी र परिणाममुखी शिक्षा प्रणाली निर्माण गर्न स्पष्ट दिशा प्रदान गर्दछ । त्यसैले, गुणस्तरीय, समावेशी र दिगो शिक्षा सुनिश्चित गर्न शिक्षा योजना निर्माण आवश्यक मात्र नभई अत्यन्त औचित्यपूर्ण कार्य हो ।

ग) योजना निर्माण प्रक्रिया

शिक्षा योजना निर्माण गर्दाका देहाय बमोजिमका सामग्रीहरूलाई आधार लिएर योजना निर्माण गरिएको थियो ।

क) नेपालको संविधान

ख) सोह्रौं आवधिक योजना

ग) स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४

घ) सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तह (समन्वय तथा अन्तरसम्बन्ध) ऐन २०७७

ङ) राष्ट्रिय/प्रादेशिक/स्थानीय तहको दीर्घकालीन सोच

च) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी ऐन, २०७५ लगायत विद्यमान विद्यालय शिक्षासम्बन्धी ऐन, नियमावली

छ) विद्यालय शिक्षा क्षेत्र योजना

ज) राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६,

झ) दिगो विकास लक्ष्य

ञ) स्थानीय तहको योजना तर्जुमा दिग्दर्शन २०७८

ट) स्थानीय तहको मध्यकालिन खर्च संरचना

ठ) राष्ट्रिय जनगणनाको प्रतिवेदन २०७८

ड) राजनीतिक दलको घोषणापत्र

ढ) विद्यालय सुधार योजना र अन्य सरकारी र गैरसरकारी सङ्घसंस्थाका शिक्षासम्बन्धी कार्यक्रम आदि

त्यसै गरी योजना निर्माणको क्रममा देहाय बमोजिमका प्रक्रियाहरू अवलम्वन गरिएको थियो ।

काइके गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय शहरतारा नगर, डोल्पा २०७३

बैठकका निर्णयहरु र उपस्थितिहरु अनुसूचीमा समावेश गर्ने ।

क) कार्यपालिकाको बैठकको निर्णय

ख) योजना निर्माण समितिको गठन

ग) योजना निर्माण कार्यदल गठन

घ) सरोकारवालाहरुको भेलाको उपस्थिति र निर्णय

ङ) प्रथम मस्यौदा तयारी

च) योजनाको अन्तिम रुप

छ) योजनाको मूल्याकंन

ज) योजनाको स्वीकृति र कार्यान्वयनको अवस्था

ग) योजनाको दस्तावेजको स्वरूप

यस योजनाको पहिलो परिच्छेदमा स्थानीय तहको पृष्ठभूमि, शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरु चुनौतीहरु र अवसरहरु उल्लेख गरिएको छ । दोस्रो परिच्छेदमा यस योजनाका दूरदृष्टि, ध्येय, उद्देश्य तथा रणनीतिहरू र प्रमुख अपेक्षित उपलब्धिहरु प्रस्तुत गरिएको छ ।

परिच्छेद तीनमा विद्यालय क्षेत्रका विभिन्न उपक्षेत्रगत योजनाका खाका समावेश गरिएको छ । यसमा समावेश गरिएका उपक्षेत्रहरूमा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा, माध्यमिक शिक्षा, अनौपचारिक शिक्षा तथा आजीवन सिकाइ रहेका छन् । परिच्छेद चारमा विद्यालय शिक्षाका विभिन्न अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरू समावेश गरिएको छ । यसमा समावेश गरिएका अन्तरसम्बन्धित विषयहरूमा पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन, शिक्षक व्यवस्थापन र विकास, समता तथा समावेशीकरण, स्वास्थ्य, पोषण तथा दिवा खाजा, आपतकालीन तथा संकटपूर्ण अवस्थामा शिक्षा, विद्यालय भौतिक विकास र शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि रहेका छन् ।

परिच्छेद पाँचमा विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत आवश्यक संस्थागत संरचना तथा क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको समग्र व्यवस्था र अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीका समावेश गरिएको छ । परिच्छेद ६ मा योजनाका लागि लगानी र स्रोत व्यवस्थापन के कसरी गर्ने भन्ने विषय प्रस्तुत गरिएको छ । परिच्छेद सातमा योजनाको कार्यान्वयनबाट अपेक्षा गरिएका समग्र नतिजाहरू र मुख्य मुख्य सूचकहरु उल्लेख गरिएको छ ।

परिच्छेद १

परिचय

१.१ भौगोलिक अवस्थिति

नेपालको संविधान २०७२ ले संघीय राज्यको निर्माणका साथै तिन तहको राज्य प्रणालीको व्यवस्था गरे अनुरुप साविकका स्थानीय निकायहरु स्थानीय तहमा परिणत भएका छन संविधानले स्थानीय तहलाई अधिकार सम्पन्न बनाएको छ, राज्य शक्ति एक ठाउमा केन्द्रित नगरी विभिन्न तह र तप्काबाट प्रयोग गर्ने व्यबस्था भए अनुरुप डोल्पा जिल्लालाई पनि २ नगरपालिका र ६ गाउँपालिका गरी ८ वटा स्थानीय तहहरु गठन भएको छ, ६ वटा गाउँपालिका मध्ये काइके गाउँपालिका डोल्पा जिल्लाको सदरमुकाम दुनैको पुर्वी भेगमा अवस्थित एक सुन्दर र प्राकृतिक श्रोतले सम्पन्न गाउँपालिका हो, यस गाउँपालिकामा साविकका २ गा.वि.स.हरु मिलेर वनेको छ । यस गाउँपालिको क्षेत्रफल २२८.८९ वर्ग कि.मि. र जनसख्या ४२२६ जना रहेको छ । यस गाउँपालिकालाई भौगलिक अवस्था र जनसंख्याको अनुपात अनुसार ७ वडामा विभाजन गरिएको छ, यस गाउँपालिको केन्द्र नाम्दोमा रहेको छ । करिव ८५ प्रतिशत बौद्ध धर्मालम्वीहरुको बाहुल्यता रहेको यस गाउँपालिकामा मगर, क्षेत्री, ठकुरी, र दलित समुदायको बसोवास रहेको छ । धवलागिरी श्रृंखलाको दक्षिण, पूर्वमा छार्कताङ गाउँपालिका, पश्चिममा रुकुमको ढोरपाटन नगरपालिका, उत्तरमा शेफोक्सुण्डो गाउँपालिका, र डोल्पो बुद्ध गाउँपालिका, दक्षिणमा ठुलिभेरि नगरपालिका रहेको छ । गाउँपालिका अन्तगत साबिकका दुइवटा गा.वि.स.हरु शहरतारा र लावन गा.वि.स. पर्दछ । ९,९ वडा रहेको यि गा.वि.स. अन्तगत पर्ने गाउँहरुलाइ मिलाएर अहिले ७ वटा वडाहरु रहेका छन् । साविकको शहरतारा गा.वि.स. का ९ वडाहरुलाइ ४ वटा वडाहरु विभाजन गरिएको छ । जस अन्तगत वडा नं. १ मा ताचिन र कोला गाउँ, वडा नं. २ मा शहरतारा र सामलितिङ, वडा नं. ३ मा गुम्बातरा, गुफा, रुख, र ताराकोट, वडा नं. ४ मा टुप्पातारा र रिवा गाउँहरु पर्दछन् । त्यसै गरि साविकको लावन गा.वि.स. का ९ वडाहरुलाइ ३ वटा वडाहरु विभाजन गरिएको छ । जस अन्तर्गत वडा नं. ५ खानि गाउँ, खानि गुम्बा, बैजिबारा, सरिबा, व्याँस गाउँहरु, वडा नं. ६ बन्ठाडा आधा, व्यासगाड र धारापानि, वडा नं. ७ मा बन्ठाडा आधा, धारापानि र लावन गाउँहरु रहेका छन् ।

यस क्षेत्रको बोलिने काइके भाषा लोपन्मुख भाषाको रुपमा रहेकोले यस पालिकामा बोलिने काइके भाषाको नामबाट यस गाउँपालिकाको नामाकरण गरिएको हो । साविकका गा.वि.स.अनुसार गाँउपालिकाको वडा विभाजन तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

संघीय गणतन्त्र नेपालको लागि राज्यका सवैभन्दा तलको तह नगररगाउँ , नगररगाउँपालिका र जिल्ला समन्वय समितिहरू हुन् । स्थानीय सरकारको रुपमा लिइने नगररगाउँपालिकाले सरकारका तर्फबाट जनतालाई दिनुपर्ने सेवा वा सुविधा प्रवाह गर्ने गर्दछन् । नेपाल सरकार संघिय मामिला तथा स्थानीय

विकास मन्त्रालयले निर्देशन गरे बमोजिम गाँउपालिका तथा नगरपालिकाहरूले आफ्नो क्षेत्रको विकासको लागि भरपर्दो तथ्याङ्कीय आधार तयार गर्नुपर्ने प्रावधान रहेको छ । दशौं पञ्चवर्षीय योजना (२०७२-२०७७) ले पनि गाँउपालिका तथा नगरपालिकाहरूको तथ्याङ्कीय आधार तयार गर्ने कार्यलाई नीतिगत प्राथमिकता दिएको र तीन वर्षीय अन्तरिम योजना (२०७२+२०७६+७७) ले पनि विकास योजना सम्बन्धका लागि गाँउपालिका तथा नगरपालिकाहरूले भौगोलिक सूचना केन्द्र स्थापना र मानव स्रोत विकास योजना तर्जुमा गर्नुपर्ने थप दायित्व उल्लेख गरेको छ । यसै प्रयोजनको लागि गाँउपालिका तथा नगरपालिकाको वस्तुस्थिति झल्कने गरी गाँउ तथा नगर पाश्र्वचित्र तयार गरिएको छ ।तसर्थ सरकारले २०७४ बैशाखमा सूचना जारी गरी नगर र गाउँपालिकाहरूको वस्तुगत विवरण तयार गरी त्यसैका आधारमा योजना छनौट गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको हुनाले यस गाउँपालिकामा रहेका विषयगत कार्यालयहरू, बसोबास गर्ने व्यक्तिहरु तथा अन्य संघसंस्थाहरूको तथ्यगत स्थिति झल्कने गरी उपलब्ध भएसम्मका सूचनाहरूलाई व्यवस्थीत ढंगले संकलन गरी यो गाउँ पाश्र्वचित्र तयार गरिएको छ ।

तुलनात्मक अध्ययन, अनुसन्धान, विश्लेषण, विवेचना गर्न र सम्भावनाहरूको खोजी गर्न सहि तथ्याङ्कले पाश्र्वचित्र तयार गर्दा त्यसले गाउँपालिका लगायत अन्य सरोकारवाला निकायहरूलाई विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न, साझेदारी गर्न र अल्पकालीन एवम् दीर्घकालीन योजना बनाउन महत्वपूर्ण सहयोग पुग्ने गर्दछ । विविध पक्षहरूको वास्तविक स्थितिको तथ्याङ्क र सूचना विना गाउँपालिकाले कुनै पनि योजना तर्जुमा र छनौट सही ढङ्गले हुन सक्दैन । सही रूपमा छनौट नभएको तथा आवश्यकता बाहिरको सूचनाले योजना कार्यान्वयनमा जटिलता सिर्जना गर्दछ । तसर्थ वस्तुगत विवरणको आधारमा प्राथमिकता निर्धारण गरी वास्तविक आवश्यकता र जनताको चाहनामा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गर्न तथा भविष्यका लागि पूर्व तयारी गर्न समेत सही तथ्याङ्क सहितको वस्तुगत विवरण वा पाश्र्वचित्रले सहयोग पुग्दछ । यसै प्रयोजनको लागि गाउँपालिकाको वस्तुस्थिति झल्कने गरी यस गाउँको पाश्र्वचित्र तयार गरिएको छ।

वास्तवमा यो पाश्र्वचित्र काइके गाउँपालिका भित्रको विश्लेषण सहितको सूचनाको संग्रह हुनेछ । यसैका आधारबाट यस गाउँपालिकाले भविष्यमा विविध प्रकारका सूचनाहरू प्रवाह गर्न सक्छ । गाउँको विकास, निर्माण र सार्वजनिक सेवा प्रवाह गर्नका लागि यथार्थपरक सूचनाको आवश्यकता पर्ने हुदाँ तथ्याङ्कको शुद्धताका लागि अनेक प्रकारका विधिहरू प्रयोग गरी आवश्यक मात्रामा चेकजाँच गरी पर्याप्त मात्रामा परख गर्ने काम गरेर पाश्र्वचित्र तयार पारिएको छ । तसर्थ यस गाउँपालिकाको समग्र सूचना आवश्यक पर्ने जिज्ञासु र अध्ययन अनुसन्धानकर्तालाई पनि यो पाश्र्वचित्र महत्वपूर्ण हुनेछ भन्ने कुरामा विश्वस्त हुन सकिन्छ ।

नेपालको संविधान २०७२ ले संघीय राज्यको निर्माणका साथै तिन तहको राज्य प्रणालीको व्यवस्था गरे अनुरुप साविकका स्थानीय निकायहरु स्थानीय तहमा परिणत भएका छन संविधानले स्थानीय तहलाई

अधिकार सम्पन्न बनाएको छ, राज्य शक्ति एक ठाउँमा केन्द्रित नगरी बिभिन्न तह र तप्काबाट प्रयोग गर्ने ब्यवस्था भए अनुरुप डोल्पा जिल्लालाई पनि २ नगरपालिका र ६ गाउँपालिका गरी ८ वटा स्थानीय तहहरु गठन भएको छ, ६ वटा गाउँपालिका मध्ये काइके गाउँपालिका डोल्पा जिल्लाको सदरमुकाम दुनैको पुर्वी भेगमा अवस्थित एक सुन्दर र प्राकृतिक श्रोतले सम्पन्न गाउँपालिका हो, यस गाउँपालिकामा साविकका २ गा.वि.स.हरु मिलेर बनेको छ । यस गाउँपालिको क्षेत्रफल २२८.८९ वर्ग कि.मि. र जनसख्या ४२२६ जना रहेको छ । यस गाउँपालिकालाई भौगलिक अवस्था र जनसंख्याको अनुपात अनुसार ७ वडामा विभाजन गरिएको छ, यस गाउँपालिको केन्द्र नाम्दोमा रहेको छ । यो गाँउपालिका साविकका शहरतारा र लावन गाउँ विकास समितिहरुलाई समावेश गरी काइके गाँउपालिका २०७३ फागुन २७ गते स्थानीय तहहरुको पुर्नसंरचना हुँदा विधिवत रुपमा स्थापना भएको हो । यो गाँउपालिका ७ वटा वडाहरुमा विभाजन गरिएको छ । साविकको शहरतारा गाउँ विकास समितिको ९ वटा वडाहरुलाइ ४ वटा वडाहरु १, २, ३ र ४ मा र साविकको लावन गाउँ विकास समितिका ९ वटा वडाहरुलाइ ३ वटा वडाहरु ५, ६ र ७ मा पुर्नसंरचना गरिएको छ । प्रदेशिक चुनाव क्षेत्रको हिसाबले डोल्पालाइ दुइ वटा क्षेत्रमा विभाजित भएको छ, र काइके गाउँपालिका क्षेत्र नं. १ मा पर्दछ ।

यो गाँउपालिका साविकका शहरतारा र लावन गाउँ विकास समितिहरुलाई समावेश गरी काइके गाँउपालिका २०७३ फागुन २७ गते स्थानीय तहहरुको पुर्नसंरचना हुँदा विधिवत रुपमा स्थापना भएको हो । यो गाँउपालिका ७ वटा वडाहरुमा विभाजन गरिएको छ । साविकको शहरतारा गाउँ विकास समितिको ९ वटा वडाहरुलाइ ४ वटा वडाहरु १,२, ३ र ४ मा र साविकको लावन गाउँ विकास समितिका ९ वटा वडाहरुलाइ ३ वटा वडाहरु ५, ६ र ७ मा पुर्नसंरचना गरिएको छ । प्रदेशिक चुनाव क्षेत्रको हिसाबले डोल्पालाइ दुइ वटा क्षेत्रमा विभाजित भएको छ, र काइके गाउँपालिका क्षेत्र नं. १ मा पर्दछ ।

भौगोलिक अवस्थाः	पहाडै पहाड तर कहि कतै ५ प्रतिशत समथर रहेको छ
क्षेत्रफलः	२२८.८९ वर्ग कि.मि
कृषियोग्य जमिन	४९.८२५२८ वर्ग कि.मि.
वनजंगल क्षेत्र	१३८.९४८३ वर्ग कि.मि
समुद सतहदेखिका उचाई	न्यूतम २३४० मिटर र अधिकतम ६००० मिटर

काइके गाँउपालिकाको क्षेत्रफल २२८.८९ वर्ग कि.मि.छ । यो गाँउपालिका ० डिग्री देखि ८१ डिग्री सम्मको भिरालोपना भएको पहाडी खुला उपत्यका र खाँचे, खोलाको चौडाई खुला समतल र मध्यम

भिरालोपनको भौगोलिक स्वरुप भएको माथिल्लो क्षेत्र धेरै भिरालो दक्षिणी भाग पहाडी मोहडा रहेको छ । समुन्द्री सतह देखि न्यूतम २३४० मिटर र अधिकतम ६००० मिटर उचाइ रहेको छ । यो गाँउपालिकाको केन्द्र नाम्दो २५४० मिटरको उचाइमा रहेको छ । उल्लेखित सन्दर्भमा राज्यको शिक्षा सम्बन्धी नीति, कार्यक्रम, लक्ष्य, तथा उदेश्य पुरा गर्न स्थानीय गाँउपालिकाका आवश्यकताहरु पुरा गर्न गाँउपालिकाको आफ्नो परिवेश अनुसारको शिक्षा क्षेत्रको १० बर्ष योजना तयार गर्नु आजको आवश्यकता रहेको निष्कर्ष रहेको छ । साथै सबै सहभागिहरुबाट जिल्लाका सबै स्थानीय सरकारहरुले शिक्षा क्षेत्रलाई व्यवस्थित गर्न पालिका स्तरमा शिक्षा प्रोफाइल तथा शिक्षा योजना अति नै आवश्यक रहेको र तयार गर्ने प्रतिबद्ध गरे बमोजिम योजना निर्माणको कार्यलाई अगाडि बढाइएको हो ।

१.२ जनसाङ्ख्यिक संरचना

जातीय विविधता डोल्पा जिल्ला विभिन्न जातजातिहरुको उद्गम स्थलको रहेको कुरा इतिहासकारहरुले व्याख्या गरेका छन् । जम्मा १६१९७ जनसंख्या रहेको काईके गाँउपालिका पनि डोल्पा जिल्लाका स्थानीय तह मध्येको एक जातीय विविधता यूक्त गाँउपालिका हो यस गाँउपालिकामा वाहुन, ठकुरी, क्षेत्री, मगर, दमाई, कामी, आदि जातजातिहरुको मुख्य वसोवास रहेको छ ।

काईके गाँउपालिकाको वि.स. २०७८ सालको जनगणना लिङ्ग अनुसारको जनसंख्याको विवरण

वडा	घरपरिवारको संख्या	जनसंख्या			औसत परिवारको आकार	लिङ्ग अनुपात
		जम्मा	पुरुष	महिला		
1	115	468	216	252	4.07	85.71
2	121	568	276	292	4.69	94.52
3	150	554	252	302	3.69	83.44
4	125	607	282	325	4.86	86.77
5	201	864	397	467	4.30	85.01
6	99	453	219	234	4.58	93.59
7	105	451	210	241	4.30	87.14
	916	3965	1852	2113	30.48	616.19

श्रोतः केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग २०७८

काईके गाँउपालिकाको जनसंख्यालाई वडा अनुसार घरधुरी तथा जनसंख्या विवरण ७ वटै वडा हरुको जम्मा घरधुरी संख्या ९१६ रहेका छन् । जस मध्ये वडा न. ५ मा सवैभन्दा धेरै २०१ घरधुरी रहेका

छन् भने सवैभन्दा कम वडा न.६ मा ९९ छन् । वडा अनुसार जनसंख्या वितरणको विवरण लाई विश्लेषण गर्दा सवैभन्दा बढी वडा न. ५ मा ८६४ रहेका छन् भने सबै भन्दा कम जनसंख्या वडा न ७ मा २१० रहेका छन् । यहाँको जनसंख्यामा पुरुष १८५२ र महिला २११३ रहेकोमा जम्मा ३९६५ जनसंख्या रहेको छ ।

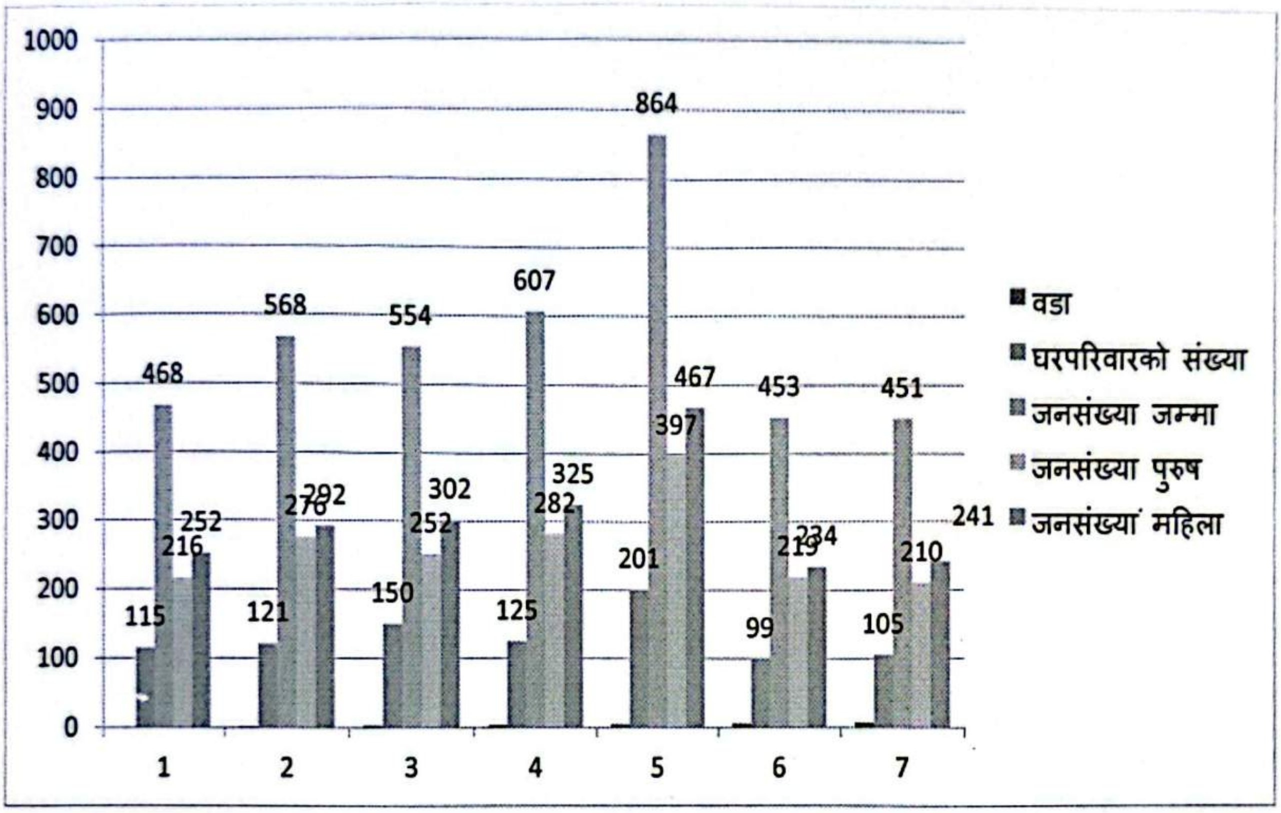

वि.स. २०७८ सालको जनगणना अनुसार यस नगरपालिकाको कुल जनसंख्या ७ हजार ४ सय ७९ रहेको छ । जसमा ३ हजार ४ सय ९४ जना पुरुष र ३ हजार ९ सय ८५ जना महिला रहेका छन् । साथै यस नगरपालिका भित्र जम्मा १ हजार ७ सय २७ घरधुरी रहेका छन् । यस नगरपालिकाको वडागत घरधुरी संख्या, जनसंख्यालाई निम्नानुसार तालिकामा देखाइएको छ ।

काईके गाँउपालिकाको उमेर अनुसारको जनसंख्याको विवरण

उमेरको वर्गीकरण	पुरुषको जनसंख्या	महिलाको जनसंख्या	जम्मा जनसंख्या
95+	0	0	0
90-94	0	1	1
85-89	1	3	4
80-84	3	8	11
75-79	8	28	36
70-74	17	40	57
65-69	40	41	81
60-64	49	63	112
55-59	77	86	163
50-54	87	91	178
45-49	94	107	201
40-44	87	110	197
35-39	123	130	253
30-34	138	155	293
25-29	193	183	376
20-24	187	217	404
15-19	165	217	382
10-14	167	221	388
05-09	231	190	421
00-04	185	222	407
जम्मा	1852	2113	3965

स्रोत : केन्द्रिय तथ्याङ्क विभाग

उमेरका आधारमा काईके गाँउपालिकाको जनसंख्यालाइ विष्लेशण गर्दा सबै भन्दा बढी जनसंख्या २० वर्ष देखि २४ वर्ष सम्मको उमेर समुह रहेको छ जसको जम्मा जनसंख्या ४०४ जना रहेको छ भने जसमा महिलाको जनसंख्या २१७ जना रहेको छ भने परुषको जनसंख्या १८७ जना रहेको छ । समग्रमा हेर्दा

५ देखि २९ वर्ष सम्मको जनसंख्या धेरै देखिन्छ । माथीको चित्रलाइ हेर्दा बालबालिकाहरुको र युवाहरुको जनसंख्या बढी देखिन्छ भने ६० वर्ष भन्दा बढी उमेरको जनसंख्या कम र याव अवस्थाको बढि देखिन्छ जुन भोलीको उत्पादनको लागी उपयोग हुन्छ भने शिक्षा प्रदान गर्नु पर्ने हिसावले हेर्दा शिक्षालाइ व्यवसायीक रोजगारमुखी तथा उत्पादनमुखी बनाउन आवश्यक देखिन्छ ।

१.३ सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

ऐतिहासिक महत्वको सिंजा क्षेत्रसँग भौगोलिक रुपमा मात्र नभई साँस्कृतिक रुपमा पनि निकट रहेको छ । साँस्कृतिक रुपमा खस सभ्यता तथा हिन्दू साँस्कृतिको सम्मिश्रण रहेको छ । क्षेत्री, ब्राह्मण, दलित जातिको मिश्रीत बसोवास रहेको यस गाँउपालिकामा मुख्य बोलीचालीको भाषा नेपाली रहेको छ । धार्मिक रुपमा हिन्दू धर्मालम्बीहरूको उच्च बाहुल्यता रहेको यो क्षेत्रमा मस्ट पुजालाई उच्च महत्व दिने गरीन्छ । यसका अतिरिक्त यहाँ मनाइले चाडपर्वहरूमा दशैं, तिहार, कृष्णाष्टमी, जनैपूर्णिमा, माघे सक्रान्ती, चैते दशैं आदि रहेका छन् । धार्मिक तथा भाषिक रुपमा करिब एकरुपता रहेको यो क्षेत्रमा चाडपर्वका समयमा गरिने विभिन्न क्रियाकलापहरूले यहाँको सामाजिक र साँस्कृतिक उत्कृष्टता झल्काउने गर्दछन् । भेषभूषाका रुपमा पुरुषहरूले मुख्य रुपमा दौरा, सुरुवाल, टोपी तथा कोट र महिलाले गुन्यु चोली र पटुकी लगाउने गर्दछन् । यस क्षेत्रमा रहेको चुलीमालिका पुगमालिका, सत्यदेवी, कालासिल्ला मन्दिरहरू महत्वपूर्ण धार्मिक स्थलहरू हुन् ।

सांस्कृतिक विविधता यस गाँउपालिकामा वसोवास गर्ने वहुसंख्यक जातजातिहरु हिन्दु धर्म मान्ने गर्दछन् भने इसाई धर्मालम्वि हरु पनि यस गाँउपालिका मा रहेको छ । हिन्दु र इसाइ धर्मालम्वि हरुका आ–आफ्नै किसिमका धार्मिक तथा सांस्कृतिक परम्परा रहेका छन् । विजया दशमी,तिहार,कृष्ण अष्टमी,हरितालिका तिज, माघे संक्रान्ति,होली, चैते दशै, नववर्ष (तागा), गुरु पूर्णिमा,नागपञ्चमी हिन्दुहरुका महत्वपूर्ण चाडपर्वहरु हुन् । क्रिचियनहरुको धर्मालम्वि हरुका महत्वपूर्ण चाडपर्वहरु क्रिसमस डे रहेको छ । भने इसाईको ईसु,वौद्ध हरुको वौद्ध जयन्ति,ल्होसार आदि धर्मालम्वि हरुका महत्वपूर्ण चाडपर्वहरु हुन् । स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरुमा छड, नयाँ वर्ष, चण्डिपूर्णिमा, रक्षाबन्धन, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, हरितालिका (तिज), विजयादशमी, भाईटिका, ल्होसार, माघेसंक्रान्ति, श्रीस्वस्थानीव्रत्र, चैते दशै, वौद्ध जयन्ति,ल्होसार, क्रिसमस डे आदी महत्वपुर्ण चाडपर्वहरु हुन ।

जैविक विविधता यस क्षेत्रमा उष्ण,समशितोष्ण हावापानी पाईन्छ, वनस्पतिहरुमा साल, सिसौ, बाँझ, रएज, फलाट, कटुज, ,गुराँस, मसला, लहरे पिपल,जामुन, अमला,बाँस आदी मुख्य वनस्पतिहरु रहेका छन । यहा विभिन्न प्रजातिका स्तनधारी जीवहरु जस्तै वदेल, चितुवा, बन बिरालो, रातो बादर, मृग, सेतो बादर र लंगुर जस्ता जनावरहरु रहको जानकारी पाइयो त्यसैगरी घस्रने जातका प्राणीमा सर्प, छेपारो,साल्घारे,मौसुली,रातो टाउको छेपारो सवभन्दा वढी पाइन्छन् । यस क्षेत्रमा भ्यागुता जस्ता उभयचर हरु पनि पाइन्छन् त्यस्तै

लांचे, जुरेली, काग, भगेरो, कालिज, सुगा, ढुकुर, चिवे, रानीचरा, बन कखरा लगायत प्रजातिका पंक्षीहरुको वासोवास रहेको छ । माछा हरुमा असला, करङ्गा, कटेल, बुदुना, शहर, धामी र बाम पाइन्छन । साथै यी क्षेत्रहरु कुनै पनि राष्ट्रिय निकुञ्ज, वन्यजन्तु आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्रहरु भित्र पर्दैनन् ।

पर्यटकीय स्थलहरुको विवरण (धार्मिक+ऐतिहासिक+पुरातात्विक) यस काईके गाँउपालिका मा अवस्थित पर्यटकीय स्थल हरु निकै महत्वको रुपमा रहेका छन् । जसमा ढारी झरना, ढारी हाईड्रोपावर, काईके हाईड्रोपावर, तीन चुले हिमाल, भुर्सु गुफा, वासुकी गुफा, मालिका बासुकीधारा, नौमुल, गिद्ध नुहाउने ठाँउ आदीका कारण दैनिक आउने पर्यटक हरुको संख्या मा वृद्धी भएको देखिन्छ ।

विभिन्न जातजातिको बसोबास भएको यो गाउँ आ—आफ्नै परम्परा र संस्कृतिको केन्द्र बनेर हालसम्म रहेको छ । काईके गाँउपालिका सामाजिक तथा सांस्कृतिक विविधतायुक्त स्थानीय तह हो । यहाँ विभिन्न जातजातिका फरक फरक संस्कार, संस्कृति, रीतिरिवाज एवम् प्रचलनहरु रहेका छन् । यहाँ बसोबास गर्ने जातिहरु ब्राम्हण, क्षेत्री मगर, दमाई, कामी, सार्की, र भूजेल गुरुङ वादी गिरी पुरी ठकुरी गुसा हुन् । यहाँ नेपाली, मगर खाम, मगर, गुरुङ भाषा आदि मातृभाषा बोलिन्छन् । यो स्थानीय तहमा हिन्दू, , बौद्ध, क्रिश्चियन धर्मावलम्वीहरु बसोबास गर्छन् भने उनीहरुले दशैं, तिहार, चण्डी, बुद्ध जयन्ती, माघे सङ्क्रान्ति, साउने सङ्क्रान्ति, जनै पूर्णिमा, तीज, पञ्चमी, क्रिसमस, ल्होसार जस्ता चाडपर्वहरु मान्ने गर्दछन् । यस पालिकाभित्र रहेका बहुविशेषताहरु बीचमा एकीकरण भएको अवस्था छ। अनेकतावीच एकता कायम भएको छ। त्यसैले सामाजिक सदभाव, सहयोग, सहकार्य, सह-अस्तित्व, सहिष्णुता, मेलमिलाप कायम भएको छ।

१.४ आर्थिक अवस्था

नेपाललाई कम आय भएको मुलुकवाट मध्यम आय भएको राष्ट्रमा पुऱ्याउँने सरकारको महत्वकांक्षी लक्ष्यलाई टेवा दिन काईके गाँउपालिकाले पनि विभिन्न किसिमका आर्थिक क्रियाकलापहरुलाई अगाडि वढाएको छ । यहाँका मानिसहरुको आर्थिक स्तर माथि उकास्न उन्नत जातको पशुपालन, बीउ विजन, व्यावसायिक खेती व्यापार व्यवसाय, रोजगार तथा स्वरोजगारमुखी कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएकोछ । यसका अलवा वैदेशिक रोजगारले पनि यहाँको आर्थिक अवस्था वृद्धि गर्नमा मद्दत गरेको देखिन्छ भने महामारीको रुपमा फैलिएको कोभिड-१९ ले समग्र आर्थिक क्षेत्रमा नकारात्मक प्रभाव पारेको छ । चुलीमालिका पुगमालिका, हलादुंगामालिका, काईके गाल्जेमेला, शिवालय यस क्षेत्रका पर्यटकीय क्षेत्र रहेका छन । यहाँका उत्पादनमा सिमी, आलु मकै फापर कागुनु र चिनो लडे अन्नपात, स्याउ, ओखर आरु बोखरा जस्ता अर्गानिक उत्पादन लागि प्रसिद्ध छन भने धान, मकै, गहुँ, जौ जस्ता वाली उत्पादन हुने गरेका छन् । गाई, भैंसी, भेंडा, वाख्रा जस्ता पशुजन्य उत्पादन मुख्य घरपालुवा जनवारहरु रहेका छन् । डोल्पाको जम्मा जमिनको दुई प्रतिशत सिंचित जमिन सिचाइ हुने रहेको छ । कृषि व्यापार पशुपालन र वैदेशिक

रोजगारी मुख्य पेशा रहेका छन् । वित्तिय कारोबारका हिसावमा नेपाल इन्भेष्टमेट बैंक तथा हिमचुली चन्दननाथ बहुउद्देश्य सहकारीद्वारा सेवा प्रदान गरि रहेका छन् ।

.५ शैक्षिक अवस्था

नेपालको शैक्षिक संरचनाको दृश्टिले हेर्दा विद्यालय शिक्षा आधारभूत र माध्यमिक गरी दुई तहको रहेको छ । एक वर्ष अवधिको प्रारम्भिक बालविकास र कक्षा १ देखि ८ सम्म गरी जम्मा नौ वर्षको आधारभूत शिक्षा कायम गरिएको छ भने कक्षा ९ देखि १२ सम्मको चार वर्ष अवधिको शिक्षालाई माध्यमिक शिक्षा कायम गरिएको छ । माध्यमिक शिक्षा साधारण,परम्परागत र प्राविधिक तथा व्यावसायिक गरी तीन प्रकारको हुने व्यवस्था गरिएको छ । आधारभूत तहलाई अनिवार्य तथा निःशुल्क गरिएको छ भने माध्यमिक तह निःशुल्क रहने व्यवस्था गरिएको छ । विद्यालय शिक्षामा दुई तरीकाबाट लगानी गरिएको छ जसमा सरकारी र निजी स्रोतबाट व्यवस्थापन गरिएको छ ।

संघीय संरचना अनुसार जम्मा ७ वटा वडामा विभाजन भएको यस कांईके गाउँपालिकामा हाल १४ वटा सामुदायिक विद्यालय जस्मा २४ वटा कच्ची भवन बनेका छन। कक्षा १ देखि कक्षा ५ सम्म, ८ वटा सामुदायिक विद्यालय, कक्षा १ देखि कक्षा ८ सामुदायिक विद्यालय, १ देखि कक्षा १२ सम्म र १ वटा विद्यालयहरूमा । एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा अद्यावधिक भएको तथ्याङ्क अनुसार शैक्षिक सत्र २०८३ सामुदायिक विद्यालयमा कक्षा १ देखी १२ सम्म अध्ययन गर्ने विद्यार्थीको संख्या ५८ जना छात्र र ३९३ जना छात्रा गरी जम्मा ९०४ जना रहेका छन।

यस गाउँपालिका भित्रका विद्यालय संख्या ,शिक्षक संख्या र विद्यार्थी संख्यालाई निम्नानुसार देखाइएको छः

क्र.सं.	विवरण	संख्या	सामुदायिक	संस्थागत
१	विद्यालय	१४	१४	०
२	शिक्षक	५८	५८	०
३	विद्यार्थी	८८३	८८३	०
४	विद्यालय कर्मचारी	१५	१५	०
५	बालविकास सहजकर्ता	९	९	०
६	सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	२	०	०
७	त्रि.वि.क्याम्पस	०	०	०

श्रोतः काईके गाउँपालिका शिक्षा शाखा

यस्तै यस गाउँपालिका भित्र जम्मा १४ वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरू रहेका छन । जसमा ८ वटा बालविकास केन्द्र विद्यालयमा आधारित छन । यी बालविकास केन्द्रहरूमा ६१ छात्र र ७१ छात्रा गरी जम्मा १३२ जना बालबालिकाहरू अध्ययनरत छन भने प्रत्येक बालविकास केन्द्रहरूमा जम्मा गरी ९ जना बालविकास सहजकर्ताहरू कार्यरत छन । साथै यस गाउँपालिका १४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूमा ५८ जना गरी शिक्षकहरू,१५ जना कार्यालय सहयोगी रहेका छन।

यस गाउँपालिकामा सञ्चालित शिक्षण संस्था

विवरण	सरकारी	सामुदायिक	निजी विद्यालय	कुल
आ. वि. १ देखि ५	प्रा.वि.	८	०	८
आ. वि. १ देखि ८	आ. वि.	३	०	२
मा. वि. १ देखि १०	मा. वि.	१	०	१
आ. वि. १ देखि १२	मा. वि.	१	०	१
क्याम्पस	उच्च शिक्षा	०	०	०
सामुदायिक अध्ययन केन्द्र		२	०	०
बालविकास केन्द्र		८	०	८

श्रोतः काईके गाउँपालिका शिक्षा शाखा

यस्तै यस गाउँपालिका भित्र जम्मा ८ वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्रहरू रहेका छन । जसमा ८ वटा बालविकास केन्द्र विद्यालयमा आधारित छन। यी बालविकास केन्द्रहरूमा ६१ छात्र र ७१ छात्रा गरी जम्मा १३२ जना बालबालिकाहरू अध्ययनरत छन भने प्रत्येक बालविकास केन्द्रहरूमा एक,एक जना गरी ८ जना बालविकास सहजकर्ताहरू कार्यरत छन । साथै यस गाउँपालिका १४ वटा सामुदायिक विद्यालयहरूमा जम्मा ५८ जना शिक्षकहरू, १५ जना कार्यालय सहयोगी कर्मचारीहरु कार्यरत छन् ।

विद्यालयको विवरण

सि.न.	विद्यालय भवनको विवरण	एकाइ	जम्मा विद्यालय	कैफियत
१	(सामुदायिक) विद्यालय	संख्या	१४	
२	कच्ची भवन (ढुङ्गा, माटो वा ईँटा, माटो)	भवन	२०	

		कक्षाकोठा	६२	
३	पक्की भवन	भवन	४	
		कक्षाकोठा	०	
४	भूकम्प प्रतिरोधी प्रविधिले बनेका भवन	भवन	०	
		कक्षाकोठा	०	
५	बाढीको जोखिममा रहेका विद्यालय	भवन	४	
		कक्षाकोठा	८	
६	पहिरोको जोखिममा रहेका विद्यालय	भवन	४	
		कक्षाकोठा	८	
७	चट्याङ्को जोखिममा रहेका विद्यालय	भवन	०	
		कक्षाकोठा	०	
८	हावहुरीको जोखिममा रहेका विद्यालय	भवन	९	
		कक्षाकोठा	२३	
९	आगलागीको जोखिममा रहेका विद्यालय	भवन	९	
		कक्षाकोठा	२३	
१०	जमिन भासिने जोखिममा रहेका विद्यालय	भवन	७	
		कक्षाकोठा	४३	
८	विद्यालय जाने बाटो प्रकोपको जोखिममा रहेका विद्यालय	भवन	६	
		कक्षाकोठा	१४	
१२	विपद् जोखिम व्यवस्थापन योजना लागु भएका विद्यालय	विद्यालय	०	

श्रोतः काईके गाउँपालिका शिक्षा शाखा

विद्यार्थीको उमेर साथै शारीरिक, मानसिक अवस्था अनुसार उनीहरूको विपद् सम्वेदनशीलता फरक पर्छ । कम उमेरका, अपाङ्गता भएका बालबालिकाहरू तुलनात्मक रूपमा बढी सङ्कटासन्न हुन्छन् । अभिभावकको सामाजिक-आर्थिक अवस्थाले बालबालिकाको विपद्को सामना गर्ने क्षमतामा फरक पार्छ । सामान्यतया कमजोर आर्थिक-सामाजिक अवस्था भएका परिवारका बालबालिका तुलनात्मक रूपमा बढी सङ्कटासन्न हुन्छन् । त्यसैगरी समुदायको सँस्कृति र रहनसहनले पनि बालबालिकाको विपद् सङ्कटासन्नता वा उत्थानशीलतामा प्रभाव पार्छ । छुवाछुत, छाउपडी प्रथा, प्रकोपको समयमा सजिलै दौडन नसकिने खालको लुगा लगाउने चलन आदिले समग्रमा प्रकोप सङ्कटासन्नता बढाउँछन् । उमेर तथा शारीरिक अवस्था अनुसार सार्वजनिक तथा निजी विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीको सारांश विवरण तालिका २.२ मा प्रस्तुत गरिएको छ । यस तालिकालाई हरेक वर्ष उपलब्ध हुने तथ्याङ्कका आधारमा अद्यावधिक गर्दै लगिनेछ ।

तालिका २, उमेर समुह २. लिङ्ग अपाङ्गताका आधारमा सामुदायक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको विवरण

तहगत संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको विवरण

सि.न.	विद्यार्थी विवरण	विद्यार्थी संख्या				कैफियत
		जम्मा	छात्रा	छात्र	अन्य	
१	पूर्व प्राथमिक	११६	५९	५७	०	
२	१-५कक्षा सम्मको	४५०	२५९	१९१	०	
३	६-८ कक्षा सम्मको	१०९	७३	३६	०	
४	९-१० कक्षा सम्मको	६२	३७	२५	०	
	८-१२ कक्षा सम्मको	१४१	७५	६६	०	
५	जम्मा	८७८	५०३	३७५	०	सबै प्रकारका अपाङ्गता

श्रोतः काईके गाउँपालिका शिक्षा शाखा

१.६ शिक्षकको विवरण

विपद् संवेदनशीलता वा उत्थानशील क्षमतामा शिक्षक, शिक्षिकाको भूमिका महत्वपूर्ण हुन्छ । उनीहरूको बुझाई र दक्षताले विद्यालयको विपद् सामना गर्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्न निर्णायक भूमिका खेल्दछ । विपद् व्यवस्थापनमा दक्ष शिक्षक शिक्षिकाले विद्यार्थीहरू साथै समुदायको विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन क्षमता बढाउन सक्छन् । यसै भूमिकालाई दृष्टिगत गरी शिक्षा नीति, २०७६ ले समाजको समग्र विकास र विपद् व्यवस्थापनका कार्य गर्न विद्यालयका शिक्षक र विद्यार्थी परिचालन गर्ने रणनीतिहरू तय गरेको छ । शैक्षिक तह अनुसार सार्वजनिक तथा निजी विद्यालयमा अध्यापनरत शिक्षक, शिक्षिकाको सारांश विवरण तालिका २.३ मा प्रस्तुत गरिएको छ । तालिकालाई हरेक वर्ष उपलब्ध हुने तथ्याङ्कका आधारमा अद्यावधिक गर्दै लगिनेछ ।

तालिका २.३ काईके गाउँपालिकाडोल्पाको शिक्षक विवरण

सि.न.	विवरण	शिक्षक संख्या				कैफियत
	सार्वजनिक तर्फ	जम्मा	महिला	पुरुष	अन्य	
१	पूर्व प्राथमिक तह	७	३	४	०	
२	प्राथमिक तह	३८	७	३१	०	
३	निम्न माध्यमिक तह	८	३	५	०	
४	माध्यमिक तह	१३	२	११	०	
	उच्च मा वि	०	०	०	०	

श्रोतः काईके गाउँपालिका शिक्षा शाखा

३. शिक्षा क्षेत्रका समस्याहरू

काइके गाँउपालिकाका मुख्य समस्याहरुमा निम्नानुसार उल्लेख गरिएको छ ।

क) विद्यालयका भौतिक संरचनाहरु जोखिक तथा जिण अवस्थामा हुन ।

ख) मुलत पछाडिएको तथा आर्थिक रुपमा विपन्न वर्गका बालबालिकाहरुको पहुँच कम हुनु ।

ग) प्राविधिक शिक्षामा विद्यार्थीको पहुँचमा कमि, भर्ना भएका विद्यार्थीहरुलाई टिकाइ राख्न नसक्नु,

घ) तहगत, क्षेत्रगत एवम् विषयगत रूपमा सबै विद्यालयमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्न नसक्नु,

ङ) तोकिएको शैक्षिक बर्षमा तह पार गर्नेको सङ्ख्या कम हुनु ,

च) शिक्षकहरुलाइ समयानुकुल तालिम तथा प्रविधीको तालिमको व्यवस्था नहुनु ।

छ) पठन संस्कृतिको विकास तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाका लागि सार्बजनिक पुस्तकालयको विस्तारमा कमि हुनु,

ज) जिम्मेवारी तथा जवाफदेयिताको प्रत्याभुति गर्न नसकिनु,

झ) शिक्षणसिकाइ तथा मुल्यांकन प्रक्रियामा परिवर्तन ल्याउन नसक्नु

ञ) विद्यालय शिक्षामा सबैको पहुँच, समता, गुणस्तर, सुशासन व्यवस्थापन तथा सिकाइका लागि न्युनत्तम वातावरण तथा निरन्तर सिकाइसँग समस्या केन्द्रित रहेका छन् ।

ट) सबै विद्यालयमा सुचना तथा प्रविधीको पहुँच नपुग्नु ।

ठ) अभिभावक शिक्षाको अभाव हुनु ।

ड) स्वयंसेवक शिक्षकको व्यवस्था न्युन हुनु ।

ढ) प्रस्तावित विद्यालयहरुमा स्विकृत दर्वन्दीको व्यवस्था नहुनु ।

ण) समतामूलक पहुँच र सहभागिता

विद्यालय भर्ना दर सन्तोषजनक भए पनि गरिबी, पारिवारिक अवस्था, बसाईंसराइ र चेतनाको अभावका कारण केही बालबालिकाहरू बीचैमा विद्यालय छोड्ने समस्या कायम छ। अपाङ्गता भएका, दलित, सीमान्तकृत तथा कठिन परिवेशमा रहेका बालबालिकालाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा अर्थपूर्ण सहभागिता गराउनु अझै चुनौतीपूर्ण छ। अभिभावक शिक्षाको अभावले घर—विद्यालय समन्वय कमजोर भएको देखिन्छ। समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न लक्षित सहयोग, सामाजिक परिचालन र अभिभावक सशक्तीकरण कार्यक्रमलाई सुदृढ बनाउनु आवश्यक छ।

त) गुणस्तर र सान्दर्भिकता

शिक्षण सिकाइ प्रक्रियामा परम्परागत घोकन्ते पद्धतिको प्रभाव अझै देखिन्छ। विद्यार्थी केन्द्रित, खोजमूलक र प्रयोगात्मक शिक्षण अभ्यास सीमित छन्। विज्ञान तथा प्रविधि विषयमा प्रयोगात्मक अभ्यास र अनुसन्धान संस्कृति विकास हुन नसक्दा सिकाइ सैद्धान्तिक रूपमा सीमित भएको छ। स्थानीय सन्दर्भ समेट्ने पाठ्यक्रम विकासमा ढिलाइ हुँदा शिक्षा र स्थानीय आवश्यकता बीचको सम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ। यसले जीवनोपयोगी सीप विकासमा चुनौती सिर्जना गरेको छ।

थ) शिक्षक व्यवस्थापन

विद्यार्थी सङ्ख्याको अनुपातमा विषयगत शिक्षक दरबन्दी पर्याप्त छैन। विशेषगरी विज्ञान, गणित र अंग्रेजी विषयमा दक्ष शिक्षक अभावले सिकाइ उपलब्धिमा प्रत्यक्ष असर पारेको छ। शिक्षकहरूको निरन्तर पेशागत विकास, प्रविधि—मैत्री तालिम र समावेशी शिक्षण रणनीतिसम्बन्धी कार्यक्रम अपर्याप्त छन्। शिक्षा क्षेत्रमा राजनीतिक हस्तक्षेप र नियुक्ति प्रक्रियामा हुने विवादले स्थायित्व र पेशागत मनोबलमा नकारात्मक प्रभाव पार्ने सम्भावना देखिन्छ

द) भौतिक पूर्वाधार

धेरै विद्यालयहरूमा स्वच्छ खानेपानी, समावेशी शौचालय, सुरक्षित भवन, पुस्तकालय र पर्याप्त फर्निचर जस्ता आधारभूत सुविधा अझै अपर्याप्त छन्। कतिपय भवनहरू जीर्ण अवस्थामा रहेकाले विद्यार्थीको सुरक्षामा जोखिम देखिन्छ। आधुनिक शिक्षणका लागि आवश्यक कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला, स्मार्ट बोर्ड र उच्च गतिको इन्टरनेट सुविधा अधिकांश सामुदायिक विद्यालयमा सीमित छन्। यसले डिजिटल शिक्षण—सिकाइ प्रक्रियामा असमानता सिर्जना गरेको छ।

ध) पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणाली

स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र प्रभावकारी कार्यान्वयनमा ढिलाइ भएको छ। सिकाइ उपलब्धिको वैज्ञानिक, तथ्यमा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली कमजोर देखिन्छ। विद्यालयहरूको शैक्षिक तथा प्रशासनिक गतिविधिको नियमित अनुगमन र फिडब्याक प्रणाली पर्याप्त सुदृढ छैन। परीक्षा केन्द्रित अभ्यास हावी हुँदा सिर्जनात्मकता र आलोचनात्मक सोच विकासमा अपेक्षित प्रगति हुन सकेको छैन।

न) समता र समावेशीकरण

अपाङ्गता भएका, दलित तथा सीमान्तकृत बालबालिकाको पूर्ण र अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्न अझै संरचनागत सुधार आवश्यक छ। लैङ्गिक साक्षरता अन्तर, सामाजिक विभेद र आर्थिक असमानताले शिक्षामा समान अवसर प्राप्तिमा अवरोध सिर्जना गरेका छन्। समावेशी पूर्वाधार, सहायक सामग्री र संवेदनशील शिक्षक तयारी अपर्याप्त हुँदा समावेशी शिक्षाको प्रभाव सीमित हुन सक्छ।

ऩ) विद्यालय सुशासन र व्यवस्थापन

विद्यालय व्यवस्थापन समिति, प्रधानाध्यापक र शिक्षकबीचको समन्वय सुदृढ नहुँदा योजना कार्यान्वयनमा प्रभावकारिता कमी देखिन्छ। पारदर्शी बजेट व्यवस्थापन, सहभागितामूलक योजना निर्माण र जवाफदेहिता प्रणाली पूर्ण रूपमा संस्थागत हुन सकेको छैन। अनुगमन तथा मूल्याङ्कन संयन्त्र कमजोर हुँदा विद्यालय सुधार योजना प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुन नसक्ने अवस्था देखिन्छ। विद्यालयहरूको शैक्षिक र प्रशासनिक क्रियाकलापको चुस्त अनुगमन तथा वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणालीको अभाव छ। शैक्षिक सत्र र क्यालेन्डरलाई नियमित र व्यवस्थित बनाउन नसक्दा सिकाइ प्रक्रिया प्रभावित हुने गरेको छ। माध्यमिक र प्राविधिक शिक्षालाई गुणस्तरीय र सुविधासम्पन्न बनाउन आवश्यक पर्ने लगानी र बजेटको व्यवस्थापन चुनौतीपूर्ण रहेको छ

समग्रमा हेर्दा काईके गाँउपालिकामा शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच विस्तार र नीतिगत प्रतिबद्धता सकारात्मक भए पनि गुणस्तर, समावेशीकरण, शिक्षक व्यवस्थापन, पूर्वाधार सुदृढीकरण र सुशासनका क्षेत्रमा थप सुधार अपरिहार्य देखिन्छ। प्रभावकारी योजना, स्रोतको उचित उपयोग र समुदायमा आधारित उत्तरदायित्व प्रणाली विकास गर्न सके यी समस्यालाई अवसरमा रूपान्तरण गर्न सकिने सम्भावना रहेको छ।

४. अवसरहरू

संविधान र कानुनी व्यवस्थाअनुसार शिक्षा स्थानीय तहको अधिकारभित्र परेपछि स्थानीय सरकारले आफ्नै योजनाअनुसार गुणस्तरीय शिक्षा प्रवर्द्धन गर्न सक्ने अवसर प्राप्त भएको छ। यससँगै शिक्षा क्षेत्रमा लगानी वृद्धि गर्ने क्षमता र तीन तहको सरकार तथा अन्य सङ्घ संस्थाबाट सहकार्य र स्रोत जुटाउने वातावरण पनि उपलब्ध छ। सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार भएसँगै डिजिटल शिक्षण—सिकाइ, अनलाइन सामग्री र शिक्षक—विद्यार्थी समन्वयमा सहजता आएको छ। स्थानीय पाठ्यक्रम विकासका क्रममा वातावरण संरक्षण, हरित विद्यालय निर्माण, जलवायु परिवर्तन र जीवनोपयोगी विषयवस्तु समावेश गर्न सकिने भएकाले शिक्षा केवल सैद्धान्तिक नभई व्यवहारिक र वर्तमान चुनौतीसँग सुसंगत हुने सम्भावना बढेको छ। त्यस्तै,

स्थानीय स्तरमा विद्यमान रैथाने ज्ञान, सिप र प्रविधिलाई पाठ्यक्रम र सिकाइ अभ्यासमा आन्तरिकीकरण गर्न सकिनु विद्यार्थीको सांस्कृतिक र सामाजिक सन्दर्भसँग शिक्षा जोड्ने अवसर दिन्छ। साथै, वैकल्पिक सिकाइको सहजीकरणमार्फत प्रत्येक विद्यार्थीले सिक्न पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्न सकिने भएकाले पहुँच, समावेशीकरण र गुणस्तर एकसाथ बढाउने वातावरण तयार भएको छ। यस प्रकार, कानुनी अधिकार, स्रोत व्यवस्थापन, प्रविधि र स्थानीय ज्ञानको उपयोगले काईके गाँउपालिकाको शिक्षा प्रणालीलाई दिगो, समावेशी र जीवनोपयोगी बनाउन महत्त्वपूर्ण अवसर प्रदान गरेको छ।

५. चुनौतीहरू

काईके गाँउपालिकाले शिक्षा क्षेत्रमा पहुँच, गुणस्तर र समावेशीकरण सुनिश्चित गर्न थुप्रै चुनौती र अवसरको सामना गर्दै आएको देखिन्छ। लैङ्गिक, भाषिक, भौगोलिक, आर्थिक, शारीरिक अपाङ्गता, जात/जाति र अन्य सामाजिक विविधताका कारण सबै बालबालिकालाई समान रूपमा गुणस्तरीय शिक्षा प्रदान गर्न अझै प्रयास आवश्यक छ। जनसाङ्ख्यिकीय प्रवृत्ति, जन्म दर, बसाईंसराइ, भौगोलिक विकटता र स्थानीय बनौटका कारण व्यवहारिक विद्यालय नक्साङ्कन तथा शिक्षक दरबन्दीको न्यायोचित वितरण आवश्यक छ, जसले विद्यार्थी र शिक्षक दुवैको सहज पहुँच सुनिश्चित गर्दछ। विद्यालयमा थप आर्थिक व्यवस्थापन गर्न कठिनाई हुँदा निःशुल्क र अनिवार्य शिक्षा कार्यान्वयनमा पूर्णता दिन चुनौती देखिन्छ। दक्ष जनशक्तिको अभावले पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक र मूल्याङ्कन प्रणाली सुधार तथा सूचना सञ्चार प्रविधिको प्रभावकारी प्रयोगमा बाधा पुऱ्याउँछ। साथै, विपत्का अवस्थाहरू जस्तै बाढी, पहिरो वा अन्य आपतकालीन परिस्थितिमा वैकल्पिक माध्यमबाट सिकाइ अवसर उपलब्ध गराउने रणनीति आवश्यक छ। जनसाङ्ख्यिक विविधताका कारण आजीवन सिकाइ कार्यक्रममा समान अवसर र विविधता सुनिश्चित गर्नुपर्छ। सबै विद्यालयमा तोकिएअनुसारको भौतिक पूर्वाधार निर्माण गरी हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्न आर्थिक स्रोत संकलन आवश्यक छ, साथै जलवायु परिवर्तन र त्यसको असर कम गर्ने उपायहरू अपनाउनु दिगो शिक्षा प्रणालीका लागि अनिवार्य छ। यी सबै चुनौती र अवसरलाई व्यवस्थित रूपमा सम्बोधन गर्दा काईके गाँउपालिकामा समावेशी, दिगो र गुणस्तरीय शिक्षा प्रणाली विकास गर्न सकिने सम्भावना उच्च रहेको छ।

परिच्छेद २

दूरदृष्टि, उद्देश्य, रणनीति तथा लक्ष्य निर्धारण

२.१ दूरदृष्टि

"गुणस्तरीय, सिपमूलक, प्रविधिमैत्री शिक्षाको माध्यमबाट सामाजिक रूपान्तरण"

२.२ लक्ष्य

समावेशी पहुँचसहित गुणस्तरीय, सिपमूलक र प्रविधिमैत्री शिक्षा प्रणालीको विकासमार्फत स्थानीय आवश्यकता र राष्ट्रिय-अन्तर्राष्ट्रिय श्रम बजारमा प्रतिस्पर्धा गर्न सक्ने सक्षम, नैतिक र आत्मनिर्भर जनशक्ति उत्पादन गर्ने,

२.३ उदेश्य

क) सबै बालबालिकालाई शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,

ख) सबै बालबालिकाको शिक्षामा गुणस्तरीय र सान्दर्भिकता सुनिश्चित गर्नु,

ग) औपचारिक शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित व्यक्तिहरूका लागि वैकल्पिक, अनौपचारिक, खुला र निरन्तर सिकाइको वातावरण सुनिश्चित गर्नु,

घ) विद्यालय शिक्षामा सुशासन तथा व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्नु,

२.४ रणनीतिहरु

उद्देश्य १ सबै बालबालिकालाई शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता र सुनिश्चित गर्नु

रणनीतिहरू:

क) आधारभूत शिक्षालाई सबै बालबालिकाका लागि अनिवार्य र निःशुल्क बनाउँदै पहुँचयोग्य र समतामूलक बनाउने,

ख) विद्यालय जानबाट वञ्चित बालबालिकाहरूको पहिचान गर्न तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने र शैक्षिक सत्रको सुरुमा "विद्यार्थी भर्ना घरदैलो अभियान" सञ्चालन गर्ने,

ग) गरिब, विपन्न, दलित र सीमान्तकृत समूहका बालबालिकालाई विद्यालयमा आकर्षित गर्न र टिकाइराख्न दिवा खाजा, छात्रवृत्ति र पोसाक वितरण गर्ने,

घ) विकट क्षेत्र वा अध्ययन गर्ने वातावरण नभएका बालबालिकाहरूका लागि आवश्यकता अनुसार छात्रावासको व्यवस्था गर्ने,

ङ) अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि उनीहरूको अवस्था अनुसार (शारीरिक, सुनाइ, दृष्टि, अटिजम आदि) ब्रेल, साङ्केतिक चित्र र ह्विलचेयर जस्ता सामग्री र विशेष छात्रवृत्तिको व्यवस्था गर्ने,

च) अपाङ्गता भएका, सीमान्तकृत वा विशेष आवश्यकताका बालबालिकाका लागि समावेशी सिकाइ वातावरण उपलब्ध गराउने,

छ) बालबालिकाको शिक्षामा अभिभावकलाई जिम्मेवार बनाउन अभिभावक शिक्षा कार्यक्रमलाई अभियानकै रूपमा सञ्चालन गर्ने,

ज) शिक्षकहरूलाई नवीनतम् शिक्षण पद्धति र प्रविधिमा अभ्यस्त गराउन नियमित र नतिजामुखी तालिम प्रदान गर्ने र उनीहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग जोड्ने

झ) विद्यालय पूर्वाधार र सिकाइ वातावरणमा जलवायु-उत्थानशीलता र वातावरणमैत्री पूर्वाधार सुनिश्चित गर्नु

उद्देश्य २ सबै बालबालिकाको शिक्षामा गुणस्तरीय र सान्दर्भिकता सुनिश्चित गर्नु,

रणनीतिहरू:

काइके गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
शहरतारा बजार, डोल्पा
२०७३

क) शिक्षकहरूलाई नवीनतम् शिक्षण पद्धति र प्रविधिमा अभ्यस्त गराउन नियमित र नतिजामुखी तालिम प्रदान गर्ने र उनीहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग जोड्ने

ख) शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन स्मार्ट बोर्ड, कम्प्युटर ल्याब, विज्ञान प्रयोगशाला र इन्टरनेट सुविधाको विस्तार गर्ने

ग) शिक्षाको गुणस्तर कायम गर्न नतिजमा आधारित अनुगमन तथा वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास गर्ने

घ) पाठ्यक्रमलाई स्थानीय आवश्यकता, संस्कृति र जीवनोपयोगी सीपसँग मेल खाने गरी अनुकूल बनाउने

ङ) विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक व्यवस्थापन गर्ने

च) शिक्षण सिकाइमा खोजमूलक, प्रयोगात्मक, विद्यार्थीकेन्द्रित र क्रियाकलाप आधारित सिकाइ प्रवर्द्धन गर्ने

छ) शिक्षकलाई नवीनतम शिक्षण विधि, ICT प्रयोग, समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षण तालिम प्रदान गर्ने

ज) नियमित मूल्याङ्कन र फिडब्याक प्रणालीको माध्यमबाट सिकाइ उपलब्धि र गुणस्तर सुनिश्चित गर्ने

झ) विद्यालयमा पर्याप्त पाठ्यपुस्तक, डिजिटल सामग्री, स्मार्ट बोर्ड, कम्प्युटर ल्याब र प्रयोगशालाको उपलब्धता सुनिश्चित गर्ने

उद्देश्य ३ औपचारिक शिक्षाको अवसरबाट वञ्चित व्यक्तिहरूका लागि अनौपचारिक, खुला र वैकल्पिक निरन्तर सिकाइको वातावरण सुनिश्चित गर्नु

रणनीतिहरु

क) अनलाइन प्लेटफर्म, भिडियो क्लास, मोवाइल एप्लिकेशन र रेडियो/टेलिभिजन माध्यमबाट वैकल्पिक सिकाइ पहुँच विस्तार गर्ने

ख) प्रत्येक वडामा इन्टरनेट सुविधा सहित कम्तीमा एक सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना गर्ने

ग) एक वडा एक पुस्तकालय/वाचनालय" को अवधारणा अनुसार प्रत्येक सामुदायिक सिकाइ केन्द्रसँग आवद्ध रहने गरी पुस्तकालयहरू स्थापना गर्ने

घ) नगरस्तरमा एक मुख्य पुस्तकालय स्थापना गरी वडाका पुस्तकालयहरूलाई एउटै सञ्जालमा जोड्ने

ङ) परम्परागत र मौलिक ज्ञान, दर्शन र प्राकृतिक विज्ञानलाई सङ्ग्रह र सूचीकरण गरी संरक्षण गर्ने

च) प्रत्येक टोलमा नागरिकहरूको सिकाइको चाहना पूरा गर्न र "जीवन पर्यन्त सिकाइ" लाई अभियानको रूपमा सञ्चालन गर्न स्थानीय बौद्धिक समाज गठन गर्ने

छ) समुदायको समन्वय र सहयोगमा टोल-टोलमा प्रौढ कक्षाहरू सञ्चालन गर्ने र उनीहरूको सिकाइ उपलब्धिलाई मापन गर्ने सूचकहरू विकास गरि कार्यान्वयन गर्ने

ज) अनौपचारिक शिक्षा र सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूको भूमिका प्रभावकारी बनाएर काईके गाँउपालिकालाई "पूर्ण साक्षर तथा शिक्षित पालिका" घोषणा गर्ने

उद्देश्य ४ विद्यालय शिक्षामा सुशासन तथा व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्नु,

रणनीतिहरू

क) शिक्षकहरूको कार्यसम्पादन मूल्याङ्कनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र परीक्षा परिणामसँग आबद्ध गर्ने

ख) शैक्षिक पेसामा संलग्न जनशक्तिमा जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्न परिणाममा आधारित जवाफदेहिता प्रणालीको विकास गर्ने

ग) प्रधानाध्यापक छनोट प्रणालीलाई योग्यता र क्षमताका आधारमा हुने गरी परिमार्जन गर्ने

घ) विव्यसको भूमिका र जिम्मेवारीलाई समयसापेक्ष परिमार्जन गरी विद्यालयलाई स्वचालित र सफल संस्थाका रूपमा विकास गर्ने

ङ) विद्यालयप्रति समुदायको अपनत्व बढाउन विद्यालय समुदाय सहकार्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

च) विद्यालय र विद्यार्थीको विस्तृत विवरणका लागि एकीकृत तथ्याङ्क प्रणालीको विकास र सुदृढीकरण गर्ने

छ) सम्पूर्ण सूचनालाई सुरक्षित राख्न र 'रियल टाइम' मा प्राप्त गर्न Cloud Data Management र स्वचालित संयन्त्रको विकास गर्ने

ज) निजी (संस्थागत), गुठी र सहकारी विद्यालयहरूको स्थापना, अनुमति, सञ्चालन र आर्थिक पारदर्शिताको नियमित अनुगमन र नियमन गर्ने

झ) शैक्षिक जनशक्ति र नेतृत्व तहका लागि स्पष्ट आचारसंहिता निर्माण गरी लागू गर्ने

ञ) नगरपालिकाभरि रहेका शिक्षक दरबन्दीको अध्ययन गरी दरबन्दी मिलान र पुनर्वितरण गर्ने

ट) प्रधानाध्यापक, व्यवस्थापन समिति, शिक्षक र कर्मचारीहरूका लागि नियमित तालिम र नेतृत्व विकास कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्ने

२.६ अपेक्षित उपलब्धि

क) सबै बालबालिकालाई शिक्षामा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ,

ख) सबै बालबालिकाको शिक्षामा गुणस्तरीय र सान्दर्भिकता सुनिश्चित भएको हुनेछ,

ग) औपचारिक शिक्षाको अवसरवाट वञ्चित व्यक्तिहरूका लागि वैकल्पिक, अनौपचारिक, खुला र निरन्तर सिकाइको वातावरण सुनिश्चित भएको हुनेछ

घ) विद्यालय शिक्षामा सुशासन तथा व्यवस्थापन सुनिश्चित भएको हुनेछ

२.७ मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

मुख्य कार्यसम्पादन सूचक र लक्ष्य निर्धारण

क्र.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८५	२०८८	२०९३
१.	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा				
१.१	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षामा कूल भर्ना दर॰ (%)	७९.६	७७	७५	७३
१.२	प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षाको अनुभव लिई कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिका॰ (%)	३५.००	४०	४३	५०
२.	आधारभूत शिक्षा (कक्षा १ - ८)				
२.१	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको खुदप्रवेश दर (%)	९२.९	९४	९६	९८
२.२	कक्षा १ मा नयाँ भर्ना भएका बालबालिकाको कूल प्रवेश दर (%)	९०.००	८७	८८	८६
२.३	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा खुद भर्ना दर॰ (%)	११५.३	११३	११०	१०८
२.४	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) मा कूल भर्ना दर॰ (%)	८९.१	७८	७५	७३
२.५	आधारभूत तहको कक्षा ५ को खुदप्रवेश दर॰ (%)	५५.६	६६	७०	७५
२.६	आधारभूत तहको कक्षा ५ को कूलप्रवेश दर॰ (%)	८२.९	८०	७८	७६
२.७	आधारभूत तहको कक्षा ५ सम्म टिकाउ दर॰ (%)	८२.९	८४	८८	९२
२.८	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा ५) पूरा गर्ने दर॰ (%)	८०.००	८६	९०	९३
२.९	आधारभूत तहमा (प्राथमिक कक्षा १-५)मा भर्ना भएका ५-९ वर्ष उमेर भन्दा माथिका बालबालिका॰ (%)	८५.००	८८	९०	९५
२.१	आधारभूत तह (प्राथमिक कक्षा १-५) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचाङ्क॰	०.७७	०.७७	०.७७	१.५
२.११	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा खुद भर्ना दर॰ (%)	८९.६	९०	९२	९९
२.१२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा कूल भर्ना दर (%)	११७.८	९६	९४	९२
२.१३	आधारभूत तहको कक्षा ८ सम्मको टिकाउ दर॰ (%)	८४.२	८६	८८	९०
२.१४	आधारभूत तहको कक्षा १ मा भर्ना भई कक्षा ८ पूरा गर्ने दर॰(%)	७५.००	७२	७६	८०
२.१५	आधारभूत तह(कक्षा १-८) कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक॰	२.०१	२.०१	२.०१	१.००
२.१९	विद्यालय वाहिर रहेका बालबालिका॰ (%)	१.७	१.१५	१.५०	०.८

क.स.	सूचक	आधार वर्ष २०८३	२०८५	२०८८	२०९३
२.२	आधारभूत तह (कक्षा १-८) अध्यापनरत कूल शिक्षक मध्ये महिला शिक्षकको सङ्ख्या•(%)	३७.५	४०	४२	४४
३. माध्यमिक शिक्षा (कक्षा ९-१२)					
३.१	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा खुद भर्ना दर• (%)	६०.१	६२	६४	७०
३.२	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कूल भर्ना दर• (%)	९३.७	९४	९६	९९
३.३	माध्यमिक तहमा कूल भर्ना दरमा लैङ्गिक समता सूचक• (कक्षा ९-१२)	१.०३	१.०३	१.०३	१.००
३.४	आधारभूत तहवाट माध्यमिक तहमा ट्रान्जिसन दर• (%)	७५.३	७७	८०	८४
३.५	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १० मा पुग्ने दर (%)	५७.००	६०	६४	६६
३.६	कक्षा १ मा भर्ना भएका बालबालिका मध्ये कक्षा १२ मा पुग्ने दर (%)	३०.००	३५	३७	४०
३.७	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१२) मा कार्यरत महिला शिक्षक सङ्ख्या• (%)	१६.६७	१७	१९	२१
४. जिवन-पर्यन्त शिक्षा तथा सिकाइ र अनौपचारिक शिक्षा					
४.१	साक्षरता दर (१५ वर्ष भन्दा माथि) (%)	४५.००	४७	५०	५३
४.२	साक्षरता दर (६ वर्ष भन्दा माथि) (%)	९५.४	९७	९८	९९
४.३	साक्षरता दर (१५-२४ उमेर समूह) (%)	४६.८	४८	५०	५४
४.४	साक्षरता दरमा लैङ्गिक समता (१५ वर्ष भन्दा माथि)	०.७४	०.७६	०.८५	०.९०
५. सुशासन तथा व्यवस्थापन					
५.१	आधारभूत तह (कक्षा१-५) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	१२:१	११.१	३२.१	३०.१
५.२	आधारभूत तह (कक्षा६-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	१४:१	१३.१	११.१	१०.१
५.३	आधारभूत तह (कक्षा१-८) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	१३:१	१२.१	११.१	१०.१
५.४	माध्यमिक तह (कक्षा ९-१०) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात(सामुदायिक विद्यालय)	६:१	५.१	४.१	३.१
५.५	माध्यमिक तह (कक्षा९-१२) मा विद्यार्थी:शिक्षक अनुपात	१२:१	११.१	१०.१	९.१

परिच्छेद ३

विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्र

३.१ प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा

३.१.१ परिचयः

नेपालको संविधानको धारा ३९ (३) मा प्रत्येक बालबालिकालाई प्रारम्भिक बालविकास तथा बाल सहभागिताको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिनु र शिक्षा ऐन २०२८ को नवौं संशोधनले बालविकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाकै अङ्गको रूपमा मान्यता दिनुले यसको आवश्यकता र महत्व थप पुष्टि भएको छ। बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, संवेगात्मक, सामाजिक एवं नैतिक सृजनात्मक पक्षको विकासमा सघाउँदै उनीहरूलाई आधारभूत शिक्षाको लागि तयार गर्ने उद्देश्यले सञ्चालित यो कार्यक्रम विद्यालय शिक्षाको पहिलो पाइला भएकोले पनि यसलाई सर्वसुलभ र गुणस्तरीय बनाउनु आवश्यक भएको छ । यसै कुरालाई मध्यनजर गरेर यस पालिकाले निर्माण गरेको यस शिक्षा योजनामा प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षालाई व्यवस्थित र गुणस्तरीय बनाउने कार्यक्रमहरू समावेश गरिएको छ।

३.१.२ वर्तमान अवस्थाः

काईके गाँउपालिकामा हाल जम्मा ८ वटा प्रारम्भिक बालविकास केन्द्र सञ्चालनमा रहेका छन्, जसमा सामुदायिकतर्फ ७ र संस्थागत विद्यालयतर्फ २ केन्द्र रहेका छनन् । यी केन्द्रहरूमा कुल ११६ जना बालबालिका अध्ययनरत रहेका छन्, जसमध्ये ५७ जना छात्र र ५९ जना छात्रा रहेका छन्। यस उमेर समूहको अनुमानित कुल जनसंख्या १४५ रहेको आधारमा सहजै देखिने भर्नादर ७९.६ प्रतिशत रहेको देखिन्छ, जसले पहुँच विस्तार भएको संकेत गरे पनि शतप्रतिशत लक्ष्य अझै हासिल हुन बाँकी रहेको देखाउँछ।

बालविकास कार्यक्रम पूरा गरी कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने बालबालिकाको संख्या १७२ रहेको छ। यसमध्ये एक वर्षको बालविकास अनुभवसहित कक्षा १ मा जाने बालबालिकाको ३५.०० प्रतिशत रहेको छ। अनुभवसहित कक्षा १ मा प्रवेश गरेका बालबालिकाको सिकाइ उपलब्धि र कक्षागत अनुकूलन क्षमता तुलनात्मक रूपमा राम्रो देखिएको छ, जसले बालविकास कार्यक्रमको प्रभावकारिता पुष्टि गर्दछ।

समावेशी पहुँचको दृष्टिले दलित बालबालिकाको संख्या १७ (९.८८ प्रतिशत), जनजाति बालबालिकाको संख्या १५५ (९०.१२ प्रतिशत) र अपाङ्गता भएका बालबालिकाको संख्या २० रहेको छ। यी तथ्याङ्कले समावेशी सहभागिता बढ्दो क्रममा रहेको देखाए पनि जनसंख्या अनुपातअनुसार अझ सुधारको आवश्यकता रहेको देखिन्छ। विशेषगरी अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि सहायक सामग्री, पहुँचयोग्य भौतिक संरचना तथा प्रशिक्षित जनशक्ति व्यवस्था सुदृढ गर्नुपर्ने आवश्यकता । न्यूनतम सक्षमता अन्तर्गत सुरक्षित कक्षाकोठा, खेलमैत्री सिकाइ सामग्री, प्रशिक्षित सहजकर्ता, बालमैत्री शौचालय र सुरक्षित खानेपानी जस्ता सूचकहरू समावेश गरिएका छन्। हाल यी मापदण्ड पूर्ण रूपमा कार्यान्वयन भएका केन्द्रहरूको अनुपात सीमित रहेको देखिएकाले गुणस्तर सुधारका लागि थप लगानी र अनुगमन आवश्यक देखिन्छ। समग्रमा हेर्दा काईके गाउँपालिकामा प्रारम्भिक बालविकासको पहुँच विस्तार सन्तोषजनक देखिए पनि गुणस्तर,

समावेशिता र न्यूनतम सक्षमता सुनिश्चिततामा अझ रणनीतिक हस्तक्षेप आवश्यक रहेको निष्कर्ष निकाल्न सकिन्छ।

तालिका १

प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षासँग सम्बन्धित विवरण

जम्मा बालविकास		जम्मा बालबालिका			दलित बालबालिका			अपाङ्गता भएका बालबालिका		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	८	५७	५९	११६	९	२	११	१३	७	२०
संस्थागत	२	-	-	-	-	-	-	-	-	-
जम्मा	८	५७	५९	११६	९	२	११	१३	७	२०

काईके गाँउपालिकाले प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षालाई बालबालिकाको नैसर्गिक अधिकारको रूपमा लिएको छ। यसले ५वर्ष मुनिका बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक र सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गर्ने आधार तयार गर्दछ। नगरपालिकाले प्रारम्भिक बाल विकासलाई विद्यालय शिक्षासँग पूर्ण रूपमा एकीकृत गरी प्रत्येक विद्यालयमा अनिवार्य गर्ने नीति लागू गरेको छ, जसले बालबालिकाको सिकाइको निरन्तरता र गुणस्तर सुनिश्चित गर्दछ। हाल काईके गाँउपालिकामा बाल विकास केन्द्रहरूमा भौतिक र शैक्षिक पूर्वाधारको कमी देखिएको छ। धेरै केन्द्रहरूमा बालमैत्री वातावरण, खेल सामग्री, श्रव्य–दृश्य सिकाइ सामग्री र पर्याप्त शिक्षण उपकरणको अभाव रहेको छ। यद्यपि, गाँउपालिकाले यी केन्द्रहरूको स्तरोन्नति गर्ने योजना बनाएको छ र निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने सम्भावनाहरूलाई आफ्नो सबल पक्षको रूपमा लिएको छ।

३.१.३ उदेश्यः

क) बालबालिकाको सर्वाङ्गीण विकास सुनिश्चित गर्न प्रारम्भिक बाल विकास र शिक्षाको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्नु

ख) सबै बालबालिकालाई समावेशी, पहुँचयोग्य र गुणस्तरीय प्रारम्भिक शिक्षा उपलब्ध गराउनु

ग) बाल विकास केन्द्रहरूलाई बालमैत्री, सुरक्षित र वातावरणमैत्री बनाउनु

.१.४ रणनीतिहरू

क) सबै बालबालिकाको पहुँचका लागि सङ्घीय सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्डअनुसार प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा सञ्चालन गर्ने,

ख) बाल विकास र शिक्षालाई विद्यालय शिक्षाको अभिन्न अङ्ग बनाउने।

ग) निजी क्षेत्रलाई समेत केन्द्र स्थापना र सञ्चालनमा प्रोत्साहित गर्दै न्यूनतम मापदण्डमा नियमित निगरानी र मूल्याङ्कन गर्ने।

घ) अति विपन्न, दलित, सीमान्तकृत र अपाङ्ग बालबालिकालाई पहुँच सुनिश्चित गर्दै निःशुल्क भर्ना अभियान सञ्चालन।

ङ) कार्यक्रमको नक्साङ्कन, पुनर्वितरण र आवश्यकता अनुसार नयाँ केन्द्र स्थापना गर्ने,

क) जटिल भौगोलिक क्षेत्रमा बसोबास गर्ने, लोपोन्मुख तथा सिमान्तकृत समुदायका बालबालिकाका लागि विभिन्न नमूनाहरू विकास गरी पहुँच सुनिश्चित गर्ने,

ख) पाठ्यक्रमको परिमार्जन तथा अनुकूलन गर्ने,

ग) लागत सहभागिता अभिवृद्धि गर्ने,

घ) कार्यक्रमको प्रभावकारिता वृद्धिका लागि परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घ संस्था, निजि क्षेत्र र विद्यालयहरूलाई जिम्मेवार बनाउने,

ङ) ऐन र कार्यविधीमा उल्लेख भए बमोजिमको मापदण्ड पूरा गर्ने,

च) कार्यरत जनशक्तिको वृत्ति विकास तथा क्षमता विकास गर्ने,

छ) स्थानीय तहको आवश्यकतामा आधारित हुने गरी प्रारम्भिक बाल विकास तथा शिक्षाका लागि सुपरिवेक्षण र सहजीकरणका लागि थप छुट्टै अधिकार सम्पन्न संयन्त्र बनाउने,

ज) पाठ्यक्रम र मापदण्ड तथा ढाँचाहरूलाइ समयानुकुल स्थानीयकरणकालागि समायोजन तथा परिमार्जन गर्ने,

झ) भौगोलिक विकटता र अपाङ्गता भएका तोकिएका उमेर समूहलाई सम्बोधन गर्ने गरी नीतिगत व्यवस्था गर्ने ।

३.१.५ उपलब्धि, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण

क) अपेक्षित उपलब्धिः काईके गाँउपालिकामा प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा उमेरका सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको अवसर सुनिश्चित भएको हुनेछ। यस अन्तर्गत लक्षित उमेर समूहका सबै बालबालिकालाई कम्तीमा एक वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षामा सहज, समावेशी र समान पहुँच उपलब्ध हुनेछ। साथै, सबै बालबालिकाले प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको पूर्ण अनुभव हासिल गरी आवश्यक सक्षमता विकासपछि कक्षा १ मा प्रवेश गर्ने अवसर प्राप्त गर्नेछन्, जसले उनीहरूको सिकाइको आधार सुदृढ भई दीर्घकालीन शैक्षिक सफलतामा सकारात्मक प्रभाव पार्नेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
प्रारम्भिक बालविकासका सहजकर्ताहरूको पारिश्रमिक	जना	८	८	८	८	८	८	८
प्रारम्भिक बालविकासमा न्यूनतम सक्षमता विकास गर्न प्रति विद्यार्थी एकाइ लागतका आधारमा अनुदान	जना	५००	५०	७०	११०	१२५	१४५	५००
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाका न्यूनतम मापदण्ड प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	१०	१	२	२	२	३	१०
प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा केन्द्रहरूको नक्साङ्कन तथा पुनर्वितरण	ओटा	८	४	६	१०	११	१२	८
परिवार, समुदाय, गैर सरकारी सङ्घसंस्था, निजीक्षेत्रसँगको सहकार्य गर्ने	पटक	१०	१	३	४	५	६	१०
अनाथ असहाय र अपाङ्गता पहिचान गरी थप सेवा उपलब्ध गराउने	जना	५०	१०	२०	३०	४०	५०	५०
बाल विकास केन्द्रमा छुट्टै सुरक्षित तथा अपाङ्गमैत्री शौचालयको व्यवस्था गर्ने	ओटा	१०	१	२	३	४	५	९
बालबालिकाको अभिलेखीकरण गर्ने	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर
बालविकस केन्द्रका सहजकर्ताका लागि	पटक	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार

काइके गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय

	क्षमताविकास कार्यक्रम सञ्चालन								
१०	कृषि, स्वस्थ्य र महिला तथा बालबालिका शाखासँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	४	१	१	१	१	१	४
११	सुपरिवेक्षणको लागि अधिकार सम्पन्न संयन्त्रको विकास गर्ने	पटक	३	१	१	१	१	१	३
२	अनाथ असहाय र अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि आवाशीय योजना	ओटा	५	१	१	१	१	१	५
३	पोषणयुक्त दिवा खाजाको व्यवस्था गर्ने	ओटा	४०	५	९	१२	१३	१४	४०
४	पाठ्यक्रम प्रबोधिकरण गर्ने	पटक	परिमार्जन पश्चात्	परिमार्जन पश्चात्	परिमार्जन पश्चात्	परिमार्जन पश्चात्	परिमार्जन पश्चात्	परिमार्जन पश्चात्	परिमार्जन पश्चात्
	पूर्वाधार, सिकाई क्षेत्र, केन्द्रको भित्री तथा बाहिरी सिकाई तथा खेल सामग्री व्यवस्थापन गरी न्यूनतम मापदण्डमा सुधार गर्ने	ओटा	१०	१	२	२	२	३	१०
	शिक्षकको योग्यता क्षमता र पेसागत विकास गर्ने	पटक	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
	बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, खोप तथा स्वास्थ्य सम्बन्धी अभिलेख व्यवस्थापन, वृद्धि अनुगमन गर्ने र कुपोषण भएका बालबालिकाको आवश्यक प्रबन्ध गर्ने	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
	स्थानीय भाषालाई प्राथमिकता दिई आवश्यकताअनुसार स्थानीय भाषाको प्रयोग	ओटा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	

अभिभावक शिक्षा	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
अभिभावक तथा समुदायका सदस्य मार्फत स्थानीय ज्ञान तथा सिपहरू बालबालिकालाई सिकाउने व्यवस्था	पटक	वार्षिक एक पटक	वार्षिक एक पटक	वार्षिक एक पटक	वार्षिक एक पटक	वार्षिक एक पटक	वार्षिक एक पटक	
बालबालिकाको शारीरिक, सामाजिक, मानसिक तथा भावनात्मक सुरक्षा तथा आवश्यकता अनुसार मनोसामाजिक परामर्श उपलब्ध गराउने	पटक	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
परिवार, समुदाय, निजीक्षेत्र तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्थाहरूको सहभागिता, संलग्नता र जिम्मेवारी वृद्धि	पटक	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
सहयोगी (आया) को व्यवस्था	ओटा	४४	३	७	११	१२	१२	४४
प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताहरूको सेवा तथा सुविधामा वृद्धी गर्ने	मात्रा	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत	
नमुना प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्तालाई पुरस्कारको व्यवस्था	ओटा	१०	१	२	३	४	५	१०
प्रारम्भिक बालविकास सहजकर्ताको थप कोटाको व्यवस्थापन	ओटा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
५ वर्ष मुनिका बालबालिकाको तथ्याङ्क संकलन गरी केन्द्रहरूको	पटक	प्रत्येक वर्ष	प्रत्येक वर्ष	प्रत्येक वर्ष	प्रत्येक वर्ष	प्रत्येक वर्ष	प्रत्येक वर्ष	

आवश्यकताको पहिचान								
राष्ट्रिय न्यूनतम मापदण्ड अनुसार प्रत्येक केन्द्रमा पोषण, खेल मैदान, सयन कक्ष, श्रव्य–दृश्य सामग्री र बालमैत्री वातावरण निर्माण।	ओटा	४५	५	८	१०	११	१२	४५
बाल मनोविज्ञान, शारीरिक र सामाजिक विकासमा दक्ष, तालिमप्राप्त शिक्षक तथा सुसारेहरूको व्यवस्था।	ओटा	११	१	२	२	२	३	११
प्रत्येक वडा र टोलमा बालबालिकाको खेलकुद र सामाजिक विकासका लागि सुरक्षित खेल्ने स्थान निर्माण।	ओटा	८	१	२	२	२	२	८
नियमित स्वास्थ्य जाँच, पोषण मूल्याङ्कन र आवश्यक स्वास्थ्य सेवाको उपलब्धता।	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने शिक्षक र सुसारेहरूलाई मूल्याङ्कनका आधारमा पुरस्कृत।	जना	७	१	२	३	४	५	७
पहुँच बाहिर रहेका बालबालिकाका लागि वैकल्पिक केन्द्र स्थापना र अनौपचारिक शिक्षण कार्यक्रम सञ्चालन।	ओटा	२	१	१	१	१	१	२
आयाको व्यवस्था गर्न विद्यालय अनुदान (प्रारम्भिक बालविकास कक्षाका लागि)	जना	२०	३९००००० (printed ३९००० / ००)	४२९००००	४७१९००० (printed ४७१९० / ००)	५१९०९०० (printed ५१९०९ / ००)	५७०९९९०	२३८०९८९०

३६	बालविकासका सहजकर्ता र आयाको तालिम	पटक	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
३७	बालविकास कक्षाका लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	पटक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
३८	प्रारम्भिक बालविकास कक्षाको स्तरोन्नति, विकास, व्यवस्थापन र सामग्रीको लागि विद्यालयलाई अनुदान	ओटा	१०	१	२	२	२	३	१०

३.२ आधारभतू शिक्षा

३.२.१ परिचय

नेपालको नेपालको संविधान ले आधारभूत शिक्षालाई मौलिक हकका रूपमा सुनिश्चित गरेको छ। संविधानको धारा ३१ अनुसार प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क प्राप्त गर्ने अधिकार छ। यसले राज्यलाई सबै बालबालिकाका लागि समान, समावेशी र गुणस्तरीय शिक्षा उपलब्ध गराउने दायित्व प्रदान गरेको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति ले आधारभूत शिक्षालाई १–८ कक्षासम्म परिभाषित गर्दै समावेशी, जीवनोपयोगी तथा सीपमुखी शिक्षामा जोड दिएको छ। नीति अनुसार सबै बालबालिकाको पहुँच, सहभागिता, निरन्तरता र सिकाइ उपलब्धि सुनिश्चित गर्नु राज्यको प्राथमिकता हो। त्यसैगरी अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन ले आधारभूत शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क हुने स्पष्ट व्यवस्था गरेको छ। यस ऐनले अभिभावकलाई बालबालिकालाई विद्यालय पठाउने जिम्मेवारी तोकेको छ भने राज्यलाई आवश्यक पूर्वाधार, शिक्षक र स्रोत–साधन उपलब्ध गराउने कानुनी दायित्व दिएको छ। यसरी संविधान, नीति र ऐनले आधारभूत शिक्षालाई अधिकारका रूपमा स्थापित गर्दै कार्यान्वयनका लागि स्पष्ट मार्गनिर्देशन गरेका छन्।

३.२.२ वर्तमान अवस्था

काईके गाँउपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरूमा आधारभूत शिक्षा प्रवाहको विश्लेषण गर्दा, हाल विद्यार्थी संख्या ४५०, शिक्षक दरबन्दी ३८ र शिक्षक–विद्यार्थी अनुपात १:१२ रहेको देखिन्छ। विद्यार्थीमध्ये दलित १७, जनजाति १५५ र अपाङ्गता भएका बालबालिका २० रहेका छन्। केही विद्यालयमा पूर्वाधार, जस्तै कक्षा कोठा १४, शौचालय १०, खानेपानी ७, खेलमैदान १ र सूचना तथा सञ्चार प्रविधि पर्याप्त छैन। यी चुनौतीहरूले गुणस्तरीय शिक्षा र समावेशी वातावरणको सुनिश्चिततामा प्रभाव पार्न सक्छ। तथ्यानुसार सुधार, स्रोत व्यवस्थापन र शिक्षक तालिमको आवश्यकता देखिन्छ।

तालिका २

आधारभुत शिक्षासँग सम्बन्धित विवरण

जम्मा विद्यालय संख्या		जम्मा विद्यार्थी			दलित विद्यार्थी			अपाङ्गता भएका विद्यार्थी		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	१४	१९१	२५९	४५०	१३	१२	२५	३	२	५
संस्थागत	२	-	-	-	-	-	-	-	-	-
जम्मा	१६	१९१	२५९	४५०	१३	१२	२५	३	२	५

काईके गाँउपालिकाले आधारभूत शिक्षालाई समतामूलक, पहुँचयोग्य र गुणस्तरीय बनाउने नीति अवलम्बन गरेको छ। काईके गाँउपालिकामा केही बालबालिका अझै विद्यालय बाहिर रहेका छन्। सामुदायिक विद्यालयहरूमा स्वच्छ खानेपानी, समावेशी शौचालय, पुस्तकालय, खेलमैदान तथा सूचना प्रविधि (इन्टरनेट, कम्प्युटर ल्याब) जस्ता पूर्वाधारको अभाव देखिएको छ। विषयगत शिक्षकको कमी, परम्परागत शिक्षण पद्धति तथा सीमित सिकाइ सामग्रीका कारण शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा चुनौती रहेको छ।

३.२.३ उद्देश्य

क) आधारभूत शिक्षालाई सबै बालबालिकाका लागि पहुँचयोग्य, समतामूलक, निःशुल्क र अनिवार्य बनाउनु

ख) सिकाइ उपलब्धि र शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार गर्नु

ग) आधारभूत विद्यालयको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित बनाउनु

३.२.४ रणनीतिहरू

क) कुनै पनि बालबालिका शिक्षाबाट वञ्चित नहोस् भन्ने उद्देश्यले विशेष भर्ना तथा पुनःभर्ना अभियान सञ्चालन गर्ने

ख) विद्यालय बाहिर रहेका विद्यालय उमेरका बालबालिकाहरूको यथार्थ विवरण सङ्कलन गरी शिक्षामा पहुँच सुनिश्चित गर्ने व्यवस्था मिलाउने

ग) अनिवार्य तथा निःशुल्क आधारभूत शिक्षा कार्यान्वयनका लागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था तथा कार्यविधि तर्जुमा गर्ने

घ) अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षाका लागि आवश्यक आर्थिक तथा अन्य स्रोतको सुनिश्चितता गर्ने

ङ) विद्यालय नक्साङ्कन गर्ने तथा विद्यालयहरूको पुनर्वितरण र समायोजन गरी शैक्षिक पहुँच सन्तुलित बनाउने

च) शिक्षक दरबन्दी पुनर्वितरण तथा समायोजन गरी विषयगत तथा कक्षागत शिक्षकको पर्याप्तता सुनिश्चित गर्ने

छ) सामुदायिक विद्यालयहरूको गुणस्तर सुधार गरी तिनलाई प्रतिस्पर्धी, प्रभावकारी र विश्वसनीय बनाउने

ज) शिक्षण—सिकाइ विधिमा आवश्यक परिमार्जन गरी विद्यार्थीकेन्द्रित, क्रियाकलाप आधारित तथा व्यवहारमुखी पद्धति अवलम्बन गर्ने

झ) कक्षा ३ सम्म आधारभूत कक्षा शिक्षण प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्ने

ञ) न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गराउन आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गर्ने

ट) मूल्याङ्कनलाई शिक्षण—सिकाइ प्रक्रियाको अभिन्न अङ्गका रूपमा प्रयोगमा ल्याउने

ठ) कक्षाकोठामा आधारित मूल्याङ्कन प्रणाली सुदृढ गर्न क्षमता विकास कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ड) विद्यार्थीलाई आवश्यक शैक्षिक सहयोग उपलब्ध गराई सिकाइ उपलब्धिमा सुधार ल्याउने

ढ) अन्तरसम्बन्धित विषयवस्तुलाई एकीकृत गरी सिकाइ सामग्री, विधि तथा क्रियाकलापमा सुधार गर्ने

ण) दैनिक जीवनसँग सम्बन्धित व्यवहारिक सिपहरूलाई सिकाइ क्रियाकलापमा समावेश गर्ने

त) शिक्षकलाई प्रधानाध्यापक तथा प्रधानाध्यापकलाई स्थानीय तहप्रति जवाफदेही बनाउने

थ) आवश्यक शिक्षक तालिम, तयारी तथा प्रोत्साहनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

द) शिक्षक विकास तथा सहायता प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने

ध) शिक्षामा कार्यरत सबै जनशक्तिको क्षमता विकास र उत्प्रेरणा व्यवस्थापन गर्ने

न) विद्यालय तथा शैक्षिक निकायको शासकीय र व्यवस्थापकीय पद्धतिमा सुधार गरी नतिजाप्रति जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने

न्न) विद्यालयको कार्यसम्पादन तथा विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिको नियमित परीक्षण गरी पारदर्शिता र जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्ने

प) विद्यालयहरूमा खानेपानी, शौचालय तथा सरसफाइको उचित प्रवन्ध सहित न्यूनतम भौतिक सुविधा सुनिश्चित गर्ने

फ) विद्यालयलाई बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित सिकाइ वातावरणयुक्त बनाउने

ब) सबै विद्यालयहरूमा प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता पूरा गराउने

भ) विद्यार्थीको पोषण तथा स्वास्थ्यमा सुधार ल्याउने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

म) स्थानीय उत्पादनमा आधारित पौष्टिक तथा स्वस्थकर दिवा खाजाको प्रवन्धलाई व्यवस्थित गर्ने

य) विद्यालयमा आधारित शैक्षिक तथा मनोसामाजिक परामर्श सेवा उपलब्ध गराउने

र) विद्यालय शिक्षालाई विविधताअनुकूल, समावेशी र समतामूलक बनाउन स्थानीय परिवेशअनुकूल सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने तथा भाषिक र सामाजिक—सांस्कृतिक विविधताको सम्मान गर्ने

ऱ) विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट तथा महामारीजस्ता परिस्थितिप्रति उत्थानशील बनाउने योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने

ल) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरी शिक्षालाई आधुनिक, सहज र प्रभावकारी बनाउने

३.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धि

काईके गाँउपालिकामा आधारभूत शिक्षा सबै बालबालिकाका लागि पहुँचयोग्य, समतामूलक, निःशुल्क र अनिवार्य भएको हुनेछ। यसका साथै सिकाइ उपलब्धिमा वृद्धि भई शिक्षाको गुणस्तरमा सुधार भएको

हुनेछ। आधारभूत विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी र सुरक्षित भएको सुनिश्चित गरिएको हुनेछ।

नतिजाको दृष्टिले, आधारभूत तहको खुद भर्नादर उच्च स्तरमा पुगेको हुनेछ। सबै विद्यालयले प्राथमिकता प्राप्त न्यूनतम सक्षमता (PMEC) पूरा गरेका हुनेछन् र आधारभूत तहको सिकाइ उपलब्धि ८० प्रतिशत पुगेको हुनेछ, जसले विद्यार्थीहरूको समग्र सिकाइ क्षमता र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्नेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य:

्रयाकलाप स्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य ५ वर्ष जम्मा					जम्मा
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
ाधारभूत तहका ीकृत दरवन्दीका क्षक, राहत अनुदान क्षकका लागि लब भत्ता अनुदान	संख्या	४३	५५	५७	६०	६२	६४	
द्यालय कर्मचारी ावस्थापन अनुदान धारभूत विद्यालय क्षा १-८)	संख्या	१०	१२	१४	१६	१८	१०	
काइका लागि न्तर विद्यार्थी ल्याङ्कन:आवश्यक मग्री, सुधारात्मक क्षण अनुदान,कक्षा मा नयाँ भर्ना ्का विद्यार्थीको र्टफोलियो समेतका ागि	संख्या	नयाँ भर्ना भएका सबै विद्यार्थी लाई	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
क्षण सिकाइ मग्री, डिजिटल काइ सामग्री तथा ook Corner वस्थापनका लागि ति विद्यार्थी लागत नुदान (कक्षा १-५)	संख्या	प्रत्येक शैक्षिक सत्रका सबै विद्यार्थी लाई	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
क्षण सिकाइ मग्री तथा डिजिटल		प्रत्येक शैक्षिक	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ६-८)		सत्रका सबै विद्यार्थी लाई						
(कक्षा १-५) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तकका लागि अनुदान (स्थानीय विषय/मातृभाषाको समेत)	जना	२५०	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
कक्षा ६-८) मा ध्ययनरत द्यार्थीहरूका लागि ठ्यपुस्तक अनुदान थानीय षय/मातृभाषाको मेत)	जना	२००००	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
ञ्चालन तथा वस्थापन अनुदान क्षा १-५	संख्या	२०	२०	२०	२०	२०	२०	
ञ्चालन तथा वस्थापन अनुदान क्षा १-८	संख्या	४	४	४	४	४	४	
धारभूत ालयहरूलाई ालय सुधार ना निर्माण तथा ावधिक, सामाजिक क्षण तथा आर्थिक ा परिक्षण, विद्यार्थी र्ट कार्ड, विद्यालय ाइन व्यवस्थापन, टिन प्रकासनल, भावक शिक्षा एवम् रिक्त क्रियाकलाप ालनका लागि गैर दान	संख्या	१४	१४	१४	१४	१४	१४	
ालयमा इन्टरनेट न तथा सञ्चालन	संख्या	१५	१४	१६	१७	१५	३०	

ाल सञ्चालनमा ोका बहुकक्षा IGML सञ्चालन नुदान	संख्या	४	०	१	१	१	२	
क्षित लबालिकाको ड्याङ्ग सङ्कलन र द्यावधिक गर्ने	संख्या	प्रत्येक वर्ष	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
क्षित समूहका लागि शेष छात्रवृत्ति वस्था गर्ने	संख्या	आवश्यकता अनुसार	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
वश्यकता अनुसार त्रावास सञ्चालनको म्भाव्यता अध्ययन र्ने	संख्या	५	१	१	१	१	१	
वा खाजा, पोसाक र क्षिक सामग्रीमार्फत त्साहन कार्यक्रम ञ्चालन गर्ने	संख्या	८	१	२	२	२	३	
मुदायको सहभागितामा घरदैलो र्ना अभियान ञ्चालन गर्ने	समय	प्रति वर्ष	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
नियमित उपस्थिति निश्चित गर्न डास्तरीय अनुगमन मिति गठन गर्ने	संख्या	प्रत्येक वडामा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
मुदायिक द्यालयको गुणस्तर धारका लागि सूचक कास र असल भ्यास विस्तार गर्ने	संख्या	२०	४	७	९	१०	११	
द्यालयलाई बन्द ा हस्तक्षेप मुक्त ाउन कार्यविधि गू गर्ने	संख्या	१४	प्रत्येक विद्यालयमा	प्रत्येक विद्यालयमा	प्रत्येक विद्यालयमा	प्रत्येक विद्यालयमा	प्रत्येक विद्यालयमा	
त्येक कक्षा र षयका लागि काइ उपलब्धि पक विकास गर्ने	संख्या	१४	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

ाक्षणमा सूचना तथा ञ्चार प्रविधिको योग बढाउने	संख्या	२५	१	४	५	७	८	
ानीय बाल धिकार समिति गठन सक्रिय बनाउने	संख्या	१८	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
भिभावक शिक्षा तथा तेतना कार्यक्रम ञ्चालन गर्ने	संख्या	प्रत्येक वडामा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
ालय नक्शाङ्कन, र्वितरण तथा ायोजन	संख्या	१४	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
ागत र विषयगत मा शिक्षक बन्दी मिलान	संख्या	१४	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
अभियान र्यक्रम सञ्चालन	पटक	१४	प्रत्येक शैक्षिक सत्र	प्रत्येक शैक्षिक सत्र	प्रत्येक शैक्षिक सत्र	प्रत्येक शैक्षिक सत्र	प्रत्येक शैक्षिक सत्र	
ारभुत तहका नबालिकाहरूका गे सिकाइ सामग्री वस्था	संख्या	१५	२	३	५	७	८	
ालयको न्यूनतम तिक पुर्वाधार ास	संख्या	१४	४	७	९	१०	११	
ार्थीको सिकाइ लब्धि परीक्षण	पटक	प्रत्येक वर्ष	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
ारभूत तहका ाक क्षमता ास कार्यक्रम	जना	५०	१०	२०	३०	३०	३६	
ारभुत विद्यालयमा ना प्रविधिको तार	संख्या	१४	२	३	३	५	६	
ालय पोषण तथा स्थ्य कार्यक्रम र ा खाजाको प्रबन्ध	संख्या	१४	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
ाङ्गता भएका ार्थीलाई सहयोग	जना	१००	१०	१५	२०	२५	३०	
शुल्क पाठ्यपुस्तक वस्था	संख्या	१००%	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

अपाङ्गता तथा विशेष अवस्थाका बालबालिकाहरुको लागि प्रोत्साहनमूलक कार्यक्रम	पटक	प्रेत्यक वर्ष	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
विद्यालय व्यवस्थापन तथा व्यवस्थित परीक्षा प्रणाली	क्षेत्र	सबै विद्यालय	एक रुपता कायम गर्ने	एक रुपता कायम गर्ने	एक रुपता कायम गर्ने	एक रुपता कायम गर्ने	एक रुपता कायम गर्ने	
शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणालीको प्रयोग	क्षेत्र	प्रत्येक कक्षाकोठा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
अभिभावक शिक्षा कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	सबै विद्यालयमा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
विद्यार्थीहरुको लागि अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालन	पटक	सबै विद्यालयमा	हप्तामा १ दिन	हप्तामा १ दिन	हप्तामा १ दिन	हप्तामा १ दिन	हप्तामा १ दिन	
उत्कृष्ट शिक्षकलाई पुरस्कारको व्यवस्था गर्ने	जना	१०	५	५	५	५	५	
आधारभुत तहका शिक्षकहरुको लागि तलब व्यवस्थापन	जना	४३	४३	४३	४३	४३	४३	
राहत शिक्षकहरुको तलब व्यवस्थापन	जना	-	-	-	-	-	-	
आधारभुत तहमा शिक्षण सिकाइ अनुदानमा कार्यरत शिक्षकको तलब व्यवस्थापन	जना	१५	५	४	३	३	३	माग गर्ने
विद्यालय कर्मचारीको पारिश्रमिक व्यवस्थापन	जना	१४	१४	१४	१४	१४	१४	
स्थानीय तहबाट नपुग शिक्षक व्यवस्थापन	जना	४	४	४	४	४	४	
आधारभूत तहको प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	रकम	विद्यार्थी संख्या अनुसार	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	संख्या	३०	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
दिवा खाजा व्यवस्थापन	दिन	१८०	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

लित, छात्रा, मान्तकृत तथा पाङ्ग विद्यार्थीको गि छात्रवृत्ति	प्रतिसत	५०	५	७	१२	१३	१३	
द्यालय सुधार जना निर्माण एवम् ार्यान्वयन	संख्या	१४	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	
धारभूत परीक्षा ञ्चालन	केन्द्र	१	पालिका स्तरीय	पालिका स्तरीय	पालिका स्तरीय	पालिका स्तरीय	पालिका स्तरीय	
मुदायिक द्यालयमा ध्ययनरत द्यार्थीहरूका (कक्षा ३) लागि र्यसञ्चयिका / र्टफोलियो निर्माण र रण	सङ्ख्या	३०	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	
ालय उत्सव ोजना तथा दाय - विद्यालय कार्य कार्यक्रम द्यार्थी भर्ना भियानको लागि)	सङ्ख्या	३०	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	

काइके गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय शहरतारा बगर, डोल्पा २०७९

३.३ माध्यमिक शिक्षा

३.३.१ परिचय

नेपालको वर्तमान संविधानले माध्यमिक तहको शिक्षा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक स्थापित गरेको छ भने अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षा ऐन २०७५ ले पनि प्रत्येक नागरिकालाइ माध्यमिक शिक्षा प्रदान गर्ने दायित्व राज्यको हुने उल्लेख गरेको छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले गुणस्तरिय माध्यमिक शिक्षामा सबैको निःशुल्क पहुँच सुनिश्चित गर्दै यसवाट सिर्जनशिलता रचनात्मकता,अध्ययनशिलता,सकारात्मक चिन्तन र सदाचार जस्ता गुण सहितको प्रतिस्पर्धी सिपयुक्त एवम् उत्पादनशिल जनशक्ति तयार गर्ने उद्देश्य राखेको छ ।

श्रमप्रति सकारात्मक भावना भएका सिपमूलक जनशक्ति उत्पादन गर्ने माध्यमिक तहको शिक्षालाई साधारण, व्यवसायिक र संस्कृत गरी तीन धारमा बाँडिएको छ। विद्यालय क्षेत्र विकास कार्यक्रमको कार्यान्वयन सँगै कक्षा (९—१२) मा प्राविधिक तथा व्यवसायिकधारको सुरुवातगरिएको छ । यो तहको शिक्षा कामको संसाधन प्रवेश गर्न सक्ने सिप सहितको नागरिक विकास तथा उच्च शिक्षाको लागि तयारीको आधार पनि हो । नेपालको शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ अनुसारको पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन वि.स. २०७७ वाट प्रारम्भ भएको छ ।

विज्ञान प्रि्िधि तथा नवप्रवर्तन नीति २०७६ ले विद्यालय तहदेखिनै परम्परागत मौलिक ज्ञान, प्रविधि तथा सिपका वारेमा अध्ययन अध्यापन गरी वैज्ञानिक चिन्तन तथा सिर्जनसिलता अभिवृद्धि गर्ने रणनीति लिएको छ ।

३.३.२ वर्तमान अवस्था

काईके गाँउपालिकाका सामुदायिक विद्यालयहरूमा माध्यमिक शिक्षा प्रवाहको विश्लेषण गर्दा, हाल विद्यार्थी संख्या १०८, शिक्षक दरबन्दी ९ र शिक्षक—विद्यार्थी अनुपात १:१२ रहेको देखिन्छ। विद्यार्थीमध्ये दलित १५, जनजाति ६३ र अपाङ्गता भएका बालबालिका १ रहेका छन्। केही विद्यालयमा पूर्वाधार, जस्तै कक्षा कोठा ८, शौचालय ४, खानेपानी ४, खेलमैदान २ र सूचना तथा सञ्चार प्रविधि पर्याप्त छैन। यी चुनौतीहरूले गुणस्तरीय शिक्षा र समावेशी वातावरणको सुनिश्चिततामा प्रभाव पार्न सक्छ। तथ्यानुसार सुधार, स्रोत व्यवस्थापन र शिक्षक तालिमको आवश्यकता देखिन्छ।

तालिका ३

माध्यमिक शिक्षासँग सम्बन्धित विवरण

जम्मा विद्यालय संख्या		जम्मा विद्यार्थी			दलित विद्यार्थी			अपाङ्गता भएका विद्यार्थी		
प्रकार	संख्या	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा
सामुदायिक	१	४६	४६	१०८	८	७	१५	-	१	१
संस्थागत	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
जम्मा	१	४६	४६	१०८	८	७	१५	-	१	१

नेपालको संघीय संरचना र शैक्षिक नीतिअनुसार कक्षा ९–१२ लाई माध्यमिक शिक्षा मानिएको काईके गाँउपालिकाले माध्यमिक शिक्षालाई सक्षम, कर्मठ, नैतिकवान र पौरखी मानव स्रोत उत्पादन गर्ने आधारका रूपमा परिभाषित गरेको छ। नगरपालिकाको साक्षरता दर उच्च भए पनि माध्यमिक तहमा पहुँच र गुणस्तर सुधारको आवश्यकता रहेको छ। विषयगत शिक्षकको अभाव, विज्ञान तथा कम्प्युटर प्रयोगशालाको कमी र इन्टरनेट सुविधा अपर्याप्त रहेको छ भनेकेही विद्यालय अझै १०+२ मोडेलमा सञ्चालन भइरहेका र पूर्ण माध्यमिक संरचनामा रूपान्तरण गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ।

३.३.३ उद्देश्य

क) माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच तथा सहभागिता सुनिश्चित गर्नु,

ख) माध्यमिक शिक्षाको सान्दर्भिकता र गुणस्तरमा सुधार गर्नु

ग) विद्यालयहरूको भौतिक तथा शैक्षिक वातावरण बालमैत्री, समावेशी, र सुरक्षित बनाउनु

३.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयहरूको नक्साङ्कन तथा संरचनागत सुधार गरी पूर्ण माध्यमिक संरचनामा रूपान्तरण गर्ने

ख) सबै बालबालिकाको पहुँच सुनिश्चित गर्न विद्यालयहरूको पुनर्वितरण, समायोजन तथा आवश्यकता अनुसार स्थापना गर्ने

ग) निःशुल्क माध्यमिक शिक्षामा पहुँच अभिवृद्धि गर्ने

घ) माध्यमिक तहमा खुद भर्नादर र टिकाउदर बढाउने

ङ) विपन्न तथा लक्षित समूहका लागि छात्रवृत्ति र विशेष अनुदानको व्यवस्था गर्ने

च) विद्यार्थी प्रोत्साहन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

छ) वैकल्पिक शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ज) सबै विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने

झ) माध्यमिक तहमा दक्ष विषय शिक्षकको व्यवस्था गर्ने

ञ) शिक्षक पेसागत विकास तथा सहयोगको व्यवस्था गर्ने

ट) शिक्षकहरूका लागि अभिप्रेरणाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ठ) शिक्षण–सिकाइ पद्धतिमा सुधार गर्ने

ड) हरेक विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि विस्तार गर्ने

ढ) स्मार्ट बोर्ड, इन्टरनेट तथा श्रव्य–दृश्य सामग्रीको प्रयोग विस्तार गर्ने

ण) विद्यालयहरूलाई प्रकोप, सङ्कट तथा महामारीप्रति उत्थानशील बनाउने

त) विज्ञान विषय अध्ययनका लागि आवश्यक पूर्वाधारसहितको व्यवस्था गर्ने

ध) थप विद्यालयहरूमा विज्ञान संकाय विस्तारका लागि अध्ययन तथा लगानी गर्ने

द) व्यावसायिक, कृषि, सङ्गीत वा आयुर्वेद जस्ता विशिष्तीकृत विद्यालय स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने

ध) छानिएका विद्यालयलाई अङ्ग्रेजी माध्यमबाट नमूना विद्यालयका रूपमा विकास गर्ने

न) यौन शिक्षा, आत्मरक्षा तथा मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

न्न) सदाचार, अनुशासन र समाजसेवा समेटिएको नैतिक शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने

प) सफल व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया तथा प्रेरणादायी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

फ) सक्षम र उत्प्रेरित प्रधानाध्यापकको व्यवस्था गर्ने

ब) आवधिक रूपमा सिकाइको मूल्याङ्कन गरी विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही प्रणाली विकास गर्ने

३.३.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धि

माध्यमिक शिक्षामा सबै बालबालिकाका लागि पहुँच सुनिश्चित हुने र शिक्षाको सान्दर्भिकता तथा गुणस्तरमा उल्लेखनीय सुधार आउने अपेक्षा गरिएको छ। यस अन्तर्गत सबै बालबालिकाले निःशुल्क माध्यमिक शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर पाउनेछन् र खुद भर्ना तथा टिकाउ दरमा वृद्धि हुनेछ। सबै माध्यमिक विद्यालयले आधारभूत मापदण्ड पुरा गर्नेछन्, जसले गुणस्तरीय शिक्षाको प्रवाह सुनिश्चित गर्नेछ र विद्यार्थीहरूको दक्षता, शारीरिक तथा मानसिक विकासमा योगदान पुऱ्याउनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) जम्मा					जम्मा
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
माध्यमिक तहका स्वीकृत दरबन्दीका शिक्षक, राहत अनुदान शिक्षकका लागि तलब भत्ता अनुदान (विशेष शिक्षा परिषद अन्तर्गतका शिक्षक/कर्मचारी, प्राविधिक धारका प्रशिक्षकसमेत)	जना	१८	१८	१८	१८	१८	३८	

विद्यालय कर्मचारी व्यवस्थापन अनुदान माध्यमिक विद्यालय (कक्षा १-१२) (१ जना सहयोगी र १ जना लेखा कर्मचारी)	जना	१५	१३	०	२	०	०	
शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ९-१०)	पटक	विद्यार्थी संख्या अनुसार	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
राष्ट्रिय प्राविधिक सेवामा खटिएका जनशक्तिको निर्वाह खर्च तथा प्राविधिक धार (कक्षा ९-१२) सञ्चालित विद्यालयलाई प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान	संख्या	३	०	१	०	०	१	पालिकामा हाल प्राविधिक धार नरहेको नयाँ माग गर्ने
शिक्षण सिकाइ सामग्री तथा डिजिटल सिकाइ सामग्री व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी लागत अनुदान (कक्षा ११-१२)	पटक	विद्यार्थी संख्या अनुसार	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
(कक्षा ९-१०) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	मात्रा	१००%	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
(कक्षा ११-१२) मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि पाठ्यपुस्तक अनुदान	मात्रा	१००%	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
विद्यालय सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१०	रकम	सबै विद्यालय	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	

काइके गाउँपालिका गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय सहरतारा बगर, डोल्पा २०७३

		पुऱ्याउने						
सञ्चालन तथा व्यवस्थापन अनुदान कक्षा १-१२	रकम	सबै विद्यालय पुऱ्याउने	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
माध्यमिक तह सञ्चालित विद्यालयहरूलाई विद्यालय सुधार योजना निर्माण तथा अद्यावधिक, सामाजिक परीक्षण तथा आर्थिक लेखा परिक्षण, विद्यार्थी रिपोर्ट कार्ड, विद्यालय तथ्याङ्क व्यवस्थापन, बुलेटिन प्रकाशन, अभिभावक शिक्षा एवम् अतिरिक्त क्रियाकलाप सञ्चालनका लागि गैर अनुदान	रकम	सबै विद्यालय पुऱ्याउने	नियम अनुसार	नियम अनुसार	नियम अनुसार	नियम अनुसार	नियम अनुसार	
प्राविधिक विषय अध्यापन हुने विद्यालयलाई ल्याव सामग्री सहयोग अनुदान	रकम	४	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
खुला विद्यालय सञ्चालन अनुदान माध्यमिक	संख्या	०	०	०	०	१	०	
प्राविधिक धारतर्फ कक्षा ११ सञ्चालन गर्ने विद्यालयलाई ल्याव व्यवस्थापन अनुदान	संख्या	२	०	१	०	१	०	
नमुना विद्यालयको शैक्षिक तथा व्यवस्थापकीय योजना कार्यान्वनका लागि अनुदान (कक्षा ११-	संख्या	१	०	०	०	१	०	

१२ मा विज्ञान विषय सञ्चालनका लागि समेत)								
विद्यालय नक्साङ्कन गरी प्रारम्भिक बाल विकासदेखि कक्षा १२ सम्म पूर्ण माध्यमिक ढाँचामा रूपान्तरण गर्ने	संख्या	८	१	२	२	२	३	
विपन्न र लक्षित समूहका लागि निःशुल्क शिक्षा र विशेष छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने	संख्या	१० ०%	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
आवश्यकता अनुसार व्यावसायिक, सङ्गीत, आयुर्वेद वा कृषि विद्यालय स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	संख्या	१	०	०	०	०	१	
छानिएका विद्यालयलाई अङ्ग्रेजी माध्यममा नमूना विद्यालयका रूपमा विकास गर्ने	संख्या	२	०	१	१	२	२५	
स्मार्ट बोर्ड, इन्टरनेट र श्रव्य–दृश्य सामग्री प्रयोग विस्तार गर्ने	संख्या	१	०	०	०	१		
किशोर–किशोरीको यौन शिक्षा, आत्मरक्षा र मनोसामाजिक परामर्श कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	सबै माध्यमिक विद्यालय	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
सदाचार, अनुशासन, करुणा र समाजसेवा समेटिएको नैतिक शिक्षा कार्यक्रम लागू गर्ने	संख्या	५	०	१	१	१	२	

सफल व्यक्तिहरूसँग अन्तरक्रिया र प्रेरणादायी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	५	१	१	१	१	१	
थप विद्यालयहरूमा विज्ञान संकाय विस्तारका लागि अध्ययन र लगानी गर्ने	संख्या	१	०	०	०	०	१	
विद्यालय पुनर्वितरण, समायोजन र नयाँ स्थापना गरेर पहुँच सुधार गर्ने	संख्या	२	०	०	१	०	१	
विद्यालयमा न्यूनतम सिकाइ वातावरण र समावेशी पूर्वाधार सुनिश्चित गर्ने	संख्या	सबै माध्यमिक विद्यालय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन, पेसागत विकास र अभिप्रेरणा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या	सबै माध्यमिक विद्यालय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
सिकाइ उपलब्धि मापन र आवधिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने	संख्या	सबै माध्यमिक विद्यालय	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
विद्यालय शिक्षालाई प्रकोप, संकट र महामारीजस्ता अवस्थाप्रति उत्थानशील बनाउने	संख्या	सबै विद्यालय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
विद्यार्थीलाई पोषण, स्वास्थ्य र मनोसामाजिक सहयोग उपलब्ध गराउने	संख्या	सबै विद्यालय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
वैकल्पिक र अनौपचारिक शिक्षा कार्यक्रम प्रभावकारी	पटक	सबै विद्यालय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	

रुपमा कार्यान्वयन गर्ने								
शैक्षिक उपलब्धि न्यून भएका सामुदायिक विद्यालयका लागि अभिभावक सचेतनामूलक कार्यक्रम	पटक	प्रत्येक वडा मा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
विज्ञान प्रदर्शनी कार्यक्रम	पटक	३	१	१	१	१	१	
सङ्गित तथा नृत्य प्रतियोगिता	पटक	३	१	१	१	१	१	
वादविवाद, हाजिरी जवाफ र वक्तृत्वकला प्रतियोगिता	पटक	४	१	१	१	१	१	
निबन्ध र कविता लेखन प्रतियोगिता	पटक	३	१	१	१	१	१	
एसइइ दिएका विद्यार्थीहरूका लागि व्यवसायिक तथा प्राविधिक सिप सम्बन्धी तालिम	पटक	२	१	१	१	१	१	
विद्यार्थीहरूका लागि Robotics boot camp तथा प्रदर्शनी	पटक	५	१	१	१	१	१	
सबै सामुदायिक विद्यालयमा समय तालिका अनुसार सेवा दिने गरी माविमा खेलकुद शिक्षक शिक्षण अनुदानलाई निरन्तरता	संख्या	१०	१०	१०	१०	१०	१०	
STEAM Education सञ्चालन तथा व्यवस्थापन	संख्या	१	१	०	०	०	०	
सामुदायिक विद्यालयमा सुरक्षा गार्ड व्यवस्थापन	संख्या	५	२	२	२	२	२	

३.४ अनौपचारिक शिक्षा तथा आजिवन सिकाई

३.४.१ परिचय

औपचारिक पद्धति भन्दा बाहिर फरक समयमा विभिन्न उमेर समुहमा दिइने शिक्षा नै अनौपचारिक शिक्षा हो। यो एउटा निरन्तर प्रक्रिया जस्तो पनि हो। औपचारिक शिक्षा प्रणालीको संरचना भन्दा बाहिर मानवजीवनका लागि आवश्यक ज्ञान, सीप र प्रक्रियाका प्रशोधन गर्न जीवनप्रयन्त अर्थात आजीवन सिकाई प्रणाली अनौपचारिक शिक्षा हो। अनौपचारिक शिक्षा त्यस्तो सांस्कृतिक केन्द्र हो जहाँ सहभागीहरू आफ्ना जीवनमा आइपर्ने समस्याहरूको बारेमा छलफल र समाधानका उपायहरू खोजी निर्णय कार्यान्वयन गर्दैछन। आफ्नो जीवनको इतिहास आफै लेख्छन। तसर्थ सिकाई जीवन पद्धतिसंग जोडिएको हुनेछ। अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले समाजमा विद्यमान विभिन्न किसिमका समुहका लागि आफ्ना लक्ष्य बनाई सेवा प्रदान गर्दछ। निरक्षरका लागि साक्षरता साक्षरका लागि साक्षरोत्तर सिकाई अवसरका लागि स्तरबृद्धि शिक्षासंग सीप र आम्दानी जोड्दै शिक्षित समाजको विकासका लागि अनौपचारिक एवं आजीवन शिक्षाले काम गर्दछ।

संविधानले सुनिश्चित गरेको शिक्षा पाउने हक, राष्ट्रिय शिक्षा नीतिका सिद्धान्त, दिगो विकासको लक्ष्यमा समेत नागरिकले शिक्षा पाउने हकको कार्यान्वयन गर्न औपचारिक शिक्षासंग अनौपचारिक शिक्षा प्रणालीले समेत योगदान गर्दछ। विभिन्न सिकाई अवस्थाको आधारमा थप सिकाई अवसरको निर्माण गरी आजीवन सिकाई संस्कृतिको विकास गर्न आवश्यक छ। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले नेपाललाई पूर्ण साक्षर मुलुक तुल्याइ अनौपचारिक वैकल्पिक परम्परागत र खुला शिक्षाको माध्यमबाट आजीवन सिकाई संस्कृतिका विकास गर्न, सबै प्रकारका अपाङ्गता भएका व्यक्तिको लागि गुणस्तरीय शिक्षाको पहुँच सुनिश्चित गरी जीवन पर्यन्त शिक्षाका माध्यमबाट मर्यादित जीवनयापन गर्न सक्षम र प्रतिस्पर्धी नागरिक तयार पार्ने निर्धारण गरेको छ ।

३.४.२ वर्तमान अवस्था

गाउँपालिकामा १५ देखि ६० वर्ष सम्मका विद्यालयको पहुँच बाहिर रहेको व्यक्तिलाई लक्षित गरी विभिन्न वर्षमा सञ्चालन गरिएको साक्षरता कक्षाहरूबाट नगरपालिकाको १५ देखि ६० वर्ष उमेरका जनसंख्यामा कुल साक्षरता ८३ प्रतिशत भन्दा माथि पुगेको छ । गाउँपालिकामा २ वटा सिकाई केन्द्रहरू सञ्चालनमा छ । विभिन्न कारणले औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चित भएका नागरिकहरूका लागि अनौपचारिक शिक्षा र वैकल्पिक सिकाइको अवसर सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राखेको छ। सबै उमेर समूहलाई शिक्षाको मूल प्रवाहमा जोड्दै जीवन पर्यन्त सिकाइलाई प्रोत्साहन गर्ने उद्देश्य लिएको छ। औपचारिक शिक्षाबाट बाहिर रहेका नागरिकहरूलाई समेट्ने संस्थागत संरचना सुदृढ गर्न आवश्यक देखिएको छ। केही सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र पुस्तकालय सञ्चालनमा रहे पनि सबै वडामा प्रभावकारी पहुँच विस्तार गर्नुपर्ने अवस्था रहेको छ। मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा, विहार र वेद विद्याश्रमजस्ता

वैकल्पिक संस्थाहरूको समन्वय र स्रोत सुदृढीकरण आवश्यक रहेकोप्रौढ साक्षरता, खुला तथा दूर शिक्षामा सहभागिता बढाउन थप सहजीकरण आवश्यक रहेको छ।

३.४.३ उद्देश्य

क) अनौपचारिक शिक्षा एवम् आजीवन सिकाइको माध्मबाट जीवनोपयोगी, सीपमूलक र निरन्तर सिकाइका कार्यक्रम विस्तार गर्नु

ख) सामुदायिक सिकाई केन्द्रको सबलीकरण गरी अनौपचारिक शिक्षा र निरन्तर शिक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु,

ग) औपचारिक, अनौपचारिक तथा अरितिक माध्यमबाट प्राप्त ज्ञान, सिपको अभिलेखीकरण गरी परीक्षण तथा प्रमाणीकरण गर्नु

३.४.४ रणनीतिहरू

क) घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षर तथा निरक्षर जनसंख्याको पहिचान र अभिलेखीकरण गर्ने

ख) औपचारिक शिक्षाबाट वञ्चित सबै उमेर समूहलाई लक्षित गरी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ग) प्रत्येक वडामा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना, समायोजन तथा सुदृढीकरण गर्ने

घ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई बहुउद्देश्यीय केन्द्रका रूपमा विकास गर्दै विद्युतीय पुस्तकालय, सूचना केन्द्र तथा अन्य सेवा विस्तार गर्ने

ङ) "एक वडा एक पुस्तकालय" अवधारणा कार्यान्वयन गरी नगरस्तरीय पुस्तकालय सञ्जाल निर्माण गर्ने

च) सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग विस्तार गरी डिजिटल सिकाइ पहुँच बढाउने

छ) प्रौढ साक्षरता, साक्षरोत्तर तथा निरन्तर शिक्षा कार्यक्रम समुदायको सहकार्यमा सञ्चालन गर्ने

ज) संघीय, प्रदेश सरकार तथा अन्य संघसंस्थासँग सहकार्य र साझेदारीमा कार्यक्रम विस्तार गर्ने

झ) नवसाक्षर महिला तथा पुरुषलाई आयआर्जन र सीपमूलक कार्यक्रमसँग जोडेर आत्मनिर्भर बनाउने

ञ) नागरिकहरूको आवश्यकता अनुसार तहगत पाठ्यक्रम, सिकाइ मोडुल र भाषिक विविधताअनुसार सामग्री विकास तथा प्रयोग गर्ने

ट) खुला, वैकल्पिक, परम्परागत विद्यालय तथा मदरसा, गुरुकुल, गुम्बा, विहार र वेद विद्याश्रमसँग समन्वय र सुदृढीकरण गर्ने

ठ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण, अभिलेखीकरण र प्रवर्द्धन गर्ने

ड) सरोकारवालाको समन्वयमा साक्षरता तथा साक्षरोत्तर कक्षा सञ्चालन गर्ने

ढ) समुदायमा रहेका परम्परागत ज्ञान तथा सीपहरुको अभिलेखीकरण गरी परीक्षण तथा प्रमाणीकरण गर्ने

ण) अनौपचारिक तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र अभिलेखीकरण प्रणाली सुदृढ गर्ने

त) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत आयआर्जन तथा सीपमूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

घ) नगरपालिकालाई पूर्ण साक्षर तथा शिक्षित पालिका घोषणा गर्ने लक्ष्यसहित चरणबद्ध कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्ने

३.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धिः सबै नागरिकहरूलाई साक्षरता, निरन्तर शिक्षा र जीवनपर्यान्त सिकाइको अवसर प्राप्त भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्रियाकलाप विस्तृतिकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष) जम्मा					जम्मा
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
परम्परागत तथा धार्मिक विद्यालय अनुदान (कक्षा १-५)	संख्या	१	०	०	०	०	०	
खुला विद्यालय सञ्चालन अनुदान तह १ र २ (कक्षा ६-८)	संख्या	०	०	०	०	०	०	
अनौपचारिक विद्यालय सञ्चालन अनुदान (कक्षा १-५)	संख्या	०	०	०	०	०	०	
अनौपचारिक प्रौढ विद्यालय सञ्चालन अनुदान (कक्षा १-८)	संख्या	०	०	०	०	०	०	
सामुदायिक सिकाइ केन्द्र सञ्चालन अनुदान	संख्या	२	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
युवाका लागि कानूनी साक्षरता कार्यक्रम	पटक	३	१	१	१	१	१	
युवाहरूलाई लागु पदार्थ र दुर्व्यसनबाट जोगाउन	पटक	८	२	२	२	२	२	

सचेतनामूलक कार्यक्रम							
काइकेगाउँपालिका जन्मोत्सव मेला तथा महोत्सव	पटक	३	१	१	१	१	१
सामुदायिक सिकाइ केन्द्र र पुस्तकालयको लागि विभिन्न विधाका पुस्तक खरिद तथा वितरण	संख्या	२ ओटै सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
अनौपचारिक शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम संचालन	पटक	५	२	२	२	२	२	
घरधुरी सर्वेक्षण गरी साक्षरता तथा अनौपचारिक शिक्षाको तथ्याङ्क सङ्कलन गर्ने	पटक	३	२	२	२	२	२	
अनौपचारिक शिक्षाको एकीकृत तथ्याङ्क व्यवस्थापन प्रणाली विकास गर्ने	पटक	३	१	१	१	१	१	
प्रत्येक वडामा सामुदायिक सिकाइ केन्द्र स्थापना र सुदृढीकरण गर्ने	संख्या	७	५	१	१	१	१	
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रलाई व्यवस्थापन अनुदान र क्षमता अभिवृद्धि प्रदान गर्ने	पटक	सबै सामुदायिक सिकाइ केन्द्र	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
सिकाइ केन्द्रहरूमा इन्टरनेट र सूचना	संख्या	७	१	१	१	१	१	

प्रविधि सुविधा उपलब्ध गराउने								
"एक वडा एक पुस्तकालय" स्थापना गरी पुस्तकालय सञ्चाल विकास गर्ने	संख्या	७	१	१	१	१	१	
वैकल्पिक शैक्षिक संस्थाहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन र सुदृढीकरण गर्ने	पटक	७	१	१	१	१	१	
वडा र टोलमा प्रौढ साक्षरता कक्षा सञ्चालन गर्ने	संख्या	प्रत्येक ७ ओटै वडामा	२	२	२	२	२	
सहभागीहरूको व्यक्तिगत सूचना प्रणाली विकास गर्ने	पटक	१००%	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
आवश्यकता अनुसार जीवनोपयोगी र सीपमूलक पाठ्यक्रम सञ्चालन गर्ने	संख्या	३	१	१	१	१	१	
तह १ र २ को सिकाइको प्रमाणीकरण गर्ने	पटक	३	१	१	१	१	१	
सामुदायिक सिकाइ केन्द्रमार्फत सीप विकास र आयआर्जन कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने	पटक	२ ओटै सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
खुला तथा दूर शिक्षामा सहजीकरण गर्ने	पटक	४	१	१	१	१	१	
परम्परागत ज्ञानको संरक्षण र	पटक	३	१	१	१	१	१	

अभिलेखीकरण गर्ने								
बहु–सञ्चार केन्द्र स्थापनाको सम्भाव्यता अध्ययन गर्ने	संख्या	१	०	०	०	१	०	

परिच्छेद ४
अन्तरसम्बन्धित विषय क्षेत्रहरु

४.१ पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन

४.१.१ परिचय

नेपालमा विद्यमान संविधान, राष्ट्रिय शिक्षा नीति, शिक्षा ऐन तथा सम्वन्धित नियम–निर्देशनले पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने प्रमुख माध्यमका रूपमा लिएको छ। यी कानुनी प्रावधानअनुसार पाठ्यक्रमले विद्यार्थीको सैद्धान्तिक ज्ञानसँगै व्यवहारिक, जीवनोपयोगी सीप विकास गर्न लक्षित छ भने मूल्याङ्कन प्रणालीले सिकाइ उपलब्धि, दक्षता र सिकाइ प्रक्रियामा प्रगतिको मापन गर्दै विद्यार्थीको पूर्ण मूल्याङ्कन गर्न सुनिश्चित गर्दछ। यसले शिक्षक र विद्यालयलाई पनि जिम्मेवार बनाउँदै शिक्षा प्रणालीमा पारदर्शिता, समावेशिता र गुणस्तरीय सुधारको वातावरण सिर्जना गर्ने कार्य गर्दछ।

नेपालमा वि.सं. २०२८ को राष्ट्रिय शिक्षा पद्धतिको योजनामा सर्वप्रथम विद्यालय तहमा आवश्यक जगहरूसहित पाठ्यक्रमलाई दस्तावेजीकरण गरिएको थियो भने पाठ्यक्रम विकासका लागि संस्थागत प्रबन्धका रूपमा शिक्षा मन्त्रालयअन्तगत पाठ्यक्रम विकास केन्द्र स्थापना भएको थियो । पाठ्यकम विकास केन्द्रको संरचनाको निरन्तरतासँगै विद्यालय तहको पाठ्यक्रम विकास, सुधार तथा अद्यावधिक गर्ने कार्य केन्द्रद्वारा भइरहेको सन्दर्भमा विद्यालय तहको शिक्षाको मार्गदर्शक दस्तावेजका रूपमा वि.सं. २०६३ मा राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप तयार गरी सोहीअनुसार पाठ्यक्रम विकास तथा कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी सुरू गरियो । यसै क्रममा वि.सं.२०७६ सालमा नयाँ पाठ्यक्रम प्रारूप तयार भई सो विद्यालय शिक्षाको राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ कार्यान्वयन गर्ने क्रममा विद्यालय तहमा नयाँ पाठ्यक्रम विकास गरी वि.सं. २०७७ देखि कक्षा १ र ११ मा कार्यान्वयन सुरू गरिएको र वि.सं. २०८० सम्ममा विद्यालय तहका सबै कक्षाहरू अर्थात् कक्षा १ देखि १२ सम्म यो पाठ्यक्रम कार्यान्वयन गरिएको छ ।राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले आधारभूत तह (कक्षा १ देखि ८ सम्म) मा स्थानीय पाठ्यक्रमको व्यवस्था गरेको छ।

४.१.२ वर्तमान अवस्था

काईके गाँउपालिकामा हाल पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्ने माध्यमका रूपमा विकास गर्ने प्रयास भइरहेको छ। विद्यालयहरूमा स्थानीय आवश्यकता, भाषा, कला, संस्कृति, र सिप समेटिएको स्थानीय पाठ्यक्रम हाल पूर्ण रूपमा लागू नभएको अवस्थालाई नगरपालिकाले कमजोरीका रूपमा स्वीकार गरेको छ। यसलाई सुधार्न नगरपालिका स्थानीय पाठ्यक्रम विकास गरी लागू गर्ने लक्ष्य

राखेको छ, जसले विद्यार्थीको जीवनोपयोगी सीप, नैतिक शिक्षा, अनुशासन र समाजसेवा जस्ता विशेष पाठ्यक्रमसँग जोडिनेछ।

मूल्याङ्कन र परीक्षा प्रणालीमा परम्परागत, केवल सैद्धान्तिक मूल्याङ्कनमा निर्भर अभ्यासलाई सुधार गर्दै वैज्ञानिक, व्यवस्थित र नतिजामुखी बनाउने प्रयास भइरहेको छ। आधारभूत र माध्यमिक तहका प्रत्येक कक्षा र विषयका लागि सिकाइ उपलब्धि मापन गर्ने सूचकहरू विकास गर्ने रणनीति लिइएको छ। शिक्षकको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र परीक्षाको परिणामसँग जोड्ने, अपाङ्गता भएका बालबालिकाका लागि विशेष मूल्याङ्कन गर्ने, तथा प्रयोगात्मक अभ्यास र इन्टर्नसिपसमेत मूल्याङ्कनमा समावेश गर्ने व्यवस्था विकास भइरहेको छ।

गाउँपालिकाले मूल्याङ्कन र अनुगमनलाई चुस्त बनाउन स्थानीय संयन्त्र निर्माण गर्ने र भविष्यमा माध्यमिक तहसम्मको परीक्षा स्थानीय तहबाट सञ्चालन गर्न पूर्वाधार र जनशक्ति तयार गर्ने लक्ष्य राखेको छ। यसरी, काईके गाँउपालिकाले पाठ्यक्रम र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई स्थानीय परिवेश अनुकूल, समावेशी, गुणस्तरीय र नतिजामुखी बनाउन अग्रसर रहेको देखिन्छ।

४.१.३ उद्देश्य

क) विद्यालय तहको पठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु

ख) स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्नु

ग) पाठ्यक्रमले तोके बमोजिम विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कन गर्नु

४.१.४ रणनीतिहरू

क) राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ र तदनुसारका पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्ने,

ख) विकास गरिएका पाठ्यक्रम तथा पाठयसामग्रीलाई सम्बन्धित शिक्षक तथा सरोकारवालाहरूलाई प्रबोधिकरण गर्ने,

ग) पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका लागि अत्यावश्यक संरचनागत तथा पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने,

घ) विपद्, महामारी तथा सङ्कटको अवस्थामा वैकल्पिक विधिबाट शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप सञ्चालन गर्ने,

ङ) शिक्षकका लागि शिक्षक निर्देशिकातथा स्रोत सामग्री तथा विद्यार्थीका लागि सिकाइ सामग्री, स्वाध्यायन तथा सन्दर्भ सामग्रीहरू उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने,

च) शिक्षकको पेसागत सक्षमता विकास गर्ने,

छ) सहभागितामूलक, अन्तरक्रियात्मक, खोजमूलक एवम् समस्या समाधान केन्द्रित शिक्षण विधिको प्रयोगलाई संस्थागत गर्ने,

ज) विद्यालयमा आधारित सहयोग पद्धति विकास गर्ने,

झ) सहपाठी सिकाइ समूह गठन गरी कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकालाई सहयोग गर्ने,

ञ) शिक्षण सिकाइमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोग बढाउने,

ट) स्थानीय तथा मातृभाषाको पाठ्यक्रम र पाठ्य सामग्रीको विकास तथा प्रयोगलाई व्यवस्थित गर्ने,

ठ) विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको वृत्ति विकाससँग आबद्ध गरी पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने वातावरण सृजना गर्ने,

ड) स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तकको विकास एवमं कार्यान्यन गर्ने,

ढ) स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको लागि शिक्षकको क्षमता विकास गर्ने।

४.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः

पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयनबाट दैनिक जीवनका लागि आवश्यक आधारभूत सक्षमतासहित सृजनशील, सकारात्मकसोच भएको, निरन्तर सिकाइप्रति प्रतिबद्ध र रोजगारउन्मुख नागरिक तयार भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य निर्धारण

पाठ्यक्रम कार्यान्वयन र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई सुदृढ बनाउन काईके गाउँपालिकाले देहाय बमोजिमका प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यहरू निर्धारण गरेको छः

- **स्थानीय पाठ्यक्रमको निर्माण र कार्यान्वयनः** काईकेको भाषा, कला, संस्कृति र जीवनोपयोगी सीपलाई समेटेर स्थानीय पाठ्यक्रम तथा पाठ्यसामग्री तयार गरी आगामी शैक्षिक सत्रदेखि सबै आधारभूत विद्यालयहरूमा शतप्रतिशत लागू गर्ने।
- **शिक्षक प्रबोधिकरण तथा क्षमता विकासः** राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ र नयाँ स्थानीय पाठ्यक्रमका विषयमा सबै शिक्षकहरूलाई पेसागत सक्षमता अभिवृद्धि तालिम प्रदान गर्ने र शिक्षण सिकाइलाई खोजमूलक एवं प्रविधिमैत्री बनाउने।
- **नतिजामुखी मूल्याङ्कन प्रणालीको विकासः** केवल सैद्धान्तिक परीक्षामा आधारित मूल्याङ्कनलाई विस्थापित गरी निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन (CAS), प्रयोगात्मक अभ्यास, र इन्टर्नसिपलाई समेट्ने गरी वैज्ञानिक मूल्याङ्कन ढाँचा तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने।
- **सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) को प्रयोगः** शिक्षण सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन विद्यालयहरूमा डिजिटल शिक्षण सामग्री, शिक्षक निर्देशिका र सन्दर्भ सामग्रीको उपलब्धता सुनिश्चित गर्दै ICT आधारित कक्षाकोठा विकास गर्ने।
- **वैकल्पिक शिक्षण र सहपाठी सिकाइः** विपद् वा महामारीको समयमा पनि सिकाइ नरोकिने गरी वैकल्पिक विधिहरू तयार गर्ने र कमजोर सिकाइ क्षमता भएका बालबालिकाका लागि सहपाठी सिकाइ समूह (Peer Learning Group) गठन गरी सहयोग पुर्‍याउने।
- **अनुगमन तथा वृत्ति विकास आबद्धताः** विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिलाई शिक्षकको कार्यसम्पादन र वृत्ति विकास (Career Development) सँग जोड्ने संयन्त्र निर्माण गरी पाठ्यक्रम कार्यान्वयनको प्रभावकारी अनुगमन गर्ने।

४.२ शिक्षक व्यवस्थापन र विकास

४.२.१ परिचय

शिक्षाको गुणस्तर सुधारमा शिक्षक व्यवस्थापन र विकासको भूमिका निर्णायक हुन्छ। गुणस्तरीय शिक्षाका लागि शिक्षक योग्य, व्यावसायिक रूपमा दक्ष, प्रेरित, समर्पित र विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही हुनु आवश्यक छ। शिक्षकको विषयगत ज्ञान, शिक्षण सिकाइमा दक्षता र नमुना व्यवहारले विद्यार्थीको सिकाइमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ। यसका लागि शिक्षकको पेसागत विकास सुनिश्चित गर्दै विद्यालयमा प्रभावकारी शिक्षक व्यवस्थापन गर्न आवश्यक छ। प्राथमिक तहमा शिक्षक–विद्यार्थी अनुपात विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा, र माध्यमिक तहमा विषयगत मापदण्डअनुसार कायम गरिएको छ। शिक्षकको क्षमता अभिवृद्धि, तालिम, कार्यशाला, अवलोकन भ्रमण, मेन्टरिङ तथा प्रविधिको प्रयोगमार्फत शिक्षक पेसालाई रोजाइको पेशा बनाउने प्रयास नगरपालिकाले गर्दै आएको छ। यसरी शिक्षक व्यवस्थापन र विकासले शिक्षाको गुणस्तर बृद्धि गर्न, शिक्षकलाई जिम्मेवार बनाउने र कक्षाकोठामा विद्यार्थी केन्द्रित शिक्षण–सिकाइ प्रवाह सुनिश्चित गर्ने लक्ष्य राखिएको छ।

४.२.२ वर्तमान अवस्था

काईके गाँउपालिकाभित्रका अधिकांश विद्यालयहरूमा विषयगत शिक्षकहरूको दरबन्दी पर्याप्त नभएको देखिन्छ। विद्यार्थी संख्यासँग अनुपात मिलाएर शिक्षक दरबन्दीको पुनर्वितरण र व्यवस्थापन गर्न अहिले टड्कारो आवश्यकता छ। त्यस्तै, हाल कार्यरत शिक्षक तथा शिक्षिकाहरूका लागि नवीनतम् शिक्षण पद्धति, सूचना प्रविधि र बाल मनोविज्ञानसँग सम्बन्धित नियमित र गुणात्मक तालिमको अभाव रहेको छ। शिक्षकहरूको निरन्तर पेशागत विकासलाई अझ नतिजामुखी र नियमित बनाउन आवश्यक छ। साथै, शिक्षा क्षेत्रमा हुने राजनीतिक हस्तक्षेप र नियुक्ति विवादले शैक्षिक गुणस्तरमा ह्रास ल्याइरहेको र शिक्षक व्यवस्थापनलाई जटिल बनाएको देखिन्छ। शिक्षकहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग वैज्ञानिक रूपमा जोड्ने संयन्त्रको कमी भएको छ, जसले शिक्षकलाई थप जिम्मेवार, उत्तरदायी र नतिजामुखी बन्ने आवश्यकता देखाउँछ। नगरपालिकामा दक्ष र तालिमप्राप्त शिक्षकहरूको आपूर्ति पर्याप्त छैन भने प्रधानाध्यापकहरूको छनोट प्रक्रियामा पनि योग्यता र क्षमतामाथि आधारित सुधार आवश्यक छ। यी चुनौतीहरूको समाधानका लागि नगरपालिका शिक्षक दरबन्दी मिलान, कार्यसम्पादनमा आधारित पुरस्कार तथा प्रोत्साहन, र नियमित पुनर्ताजगी तालिमको माध्यमबाट दीर्घकालीन रणनीतिहरू लागू गर्दै आएको छ।

४.२.३ उद्देश्य

क) विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन गर्नु,

ख) विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास, शिक्षक सक्षमतालाई प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु,

ग) शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता गर्नु,

रणनीतिहरू

क) विद्यार्थी संख्यासँग अनुपात मिलाएर तहगत र विषयगत रुपमा शिक्षक दरबन्दी मिलान र आवश्यकता अनुसार पुनर्वितरण गर्ने

ख) रिक्त शिक्षक दरबन्दीमा स्थानीय तहद्वारा शिक्षक व्यवस्थापन गर्ने

ग) दक्ष र तालिमप्राप्त शिक्षकको आपूर्ति सुनिश्चित गर्ने र नियुक्ति प्रक्रिया पारदर्शी बनाउने

घ) शिक्षकहरूको नियमित पेशागत विकासका लागि तालिम, कार्यशाला, सेमिनार, अवलोकन भ्रमण र मेन्टरिङको व्यवस्था गर्ने

ङ) शिक्षकलाई ICT उपकरण, स्मार्ट बोर्ड र डिजिटल शिक्षण विधि प्रयोगमा प्रशिक्षित गर्ने

च) शिक्षक पेसागत सहयोग प्रणालीमार्फत विषयगत शिक्षक सञ्जाल, विज्ञ समूह, शिक्षक सिकाइ समूह, स्रोत शिक्षक र अनुभवी शिक्षकबाट कोचिङ्ग तथा मेन्टोरिङ्ग उपलब्ध गराउने

छ) शिक्षकहरूको कार्यसम्पादनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धि र मूल्याङ्कनसँग जोडेर वैज्ञानिक मूल्याङ्कन प्रणाली लागू गर्ने

ज) उत्कृष्ट कार्यसम्पादन गर्ने शिक्षकलाई पुरस्कार र प्रोत्साहन कार्यक्रममार्फत प्रेरित गर्ने

झ) शिक्षकको उपस्थिति, नियमितता र कार्यसम्पादनमा सुधार गर्ने

ञ) प्रधानाध्यापकलाई नेतृत्व, विद्यालय व्यवस्थापन, लेखा तथा संसाधन व्यवस्थापनमा तालिम प्रदान गर्ने

ट) शिक्षक तथा प्रधानाध्यापकको पेशागत विकासलाई विद्यार्थीको सिकाइ सुधारसँग सम्बन्धित गरी नतिजाप्रति जवाफदेही हुने पद्धति विकास गर्ने

ठ) नियुक्ति र पदस्थापन प्रक्रियामा राजनीतिक हस्तक्षेप न्यूनिकरण गरी योग्यता र अनुभव आधारित निर्णय सुनिश्चित गर्ने

ड) कार्ययोजना, शैक्षिक योग्यता र अनुभवको आधारमा प्रधानाध्यापकको छनौट गर्ने

ढ) नव प्रवेशी शिक्षकहरूका लागि अभिमुखीकरण मार्फत जिम्मेवार र उत्तरदायी बनाउने

ण) शिक्षकले कक्षा काठामा विताउने समय सुनिश्चित गर्न प्रधानाध्यापक जिम्मेवार हुने

त) शिक्षक व्यवस्थापन र विकासको प्रभावकारितालाई समय-समयमा अनुगमन गरी सुधारात्मक कदम चाल्ने

१.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) **उपलब्धि:** विषयगत र कक्षागत रूपमा शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन हुनेछ, विद्यालय सुपरिवेक्षण, शिक्षक तालिम, शिक्षकको पेशागत विकास, शिक्षक सक्षमतालाई प्रभावकारी रूपमा

कार्यान्वयन भएको हुनेछ र शिक्षकलाई निरन्तर पेशागत विकासका अवसरहरूको सुनिश्चितता भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

शिक्षकहरूको व्यवस्थापन, पेशागत विकास र कार्यसम्पादन सुधारका लागि देहाय बमोजिमका प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यहरू निर्धारण गरिएको छः

- **दरबन्दी मिलान तथा पुनर्वितरणः** विद्यार्थी संख्याको अनुपातका आधारमा तहगत र विषयगत शिक्षक दरबन्दी मिलान गर्ने र रिक्त रहेका दरबन्दीमा पारदर्शी प्रक्रियाद्वारा पदपूर्ति गरी शिक्षक अभाव शून्यमा झार्ने।
- **नियमित पेशागत विकास (TPD) र तालिमः** शिक्षकहरूलाई आधुनिक शिक्षण पद्धति, बाल मनोविज्ञान र सूचना प्रविधि (ICT) सम्बन्धी नियमित पुनर्ताजगी तालिम, कार्यशाला र मेन्टरिङको व्यवस्था गरी शिक्षक सक्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
- **प्रधानाध्यापक नेतृत्व विकासः** योग्यता, अनुभव र स्पष्ट कार्ययोजनाका आधारमा प्रधानाध्यापक छनोट गर्ने र उनीहरूलाई विद्यालय व्यवस्थापन तथा शैक्षिक नेतृत्व सम्बन्धी विशेष तालिम प्रदान गरी जवाफदेही बनाउने।
- **कार्यसम्पादनमा आधारित प्रोत्साहनः** शिक्षकको उपस्थिति र कक्षाकोठाको प्रदर्शनलाई विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धिसँग जोडेर वैज्ञानिक मूल्याङ्कन गर्ने र उत्कृष्ट कार्य गर्ने शिक्षकलाई पुरस्कार तथा थप अवसरहरूद्वारा प्रोत्साहित गर्ने।
- **डिजिटल शिक्षण सामग्री र पूर्वाधारः** शिक्षकहरूलाई स्मार्ट वोर्ड, ल्यापटप र अन्य ICT उपकरणहरू प्रयोग गर्न प्रशिक्षित गर्ने र कक्षाकोठामा प्रविधिमैत्री सिकाइ वातावरण सुनिश्चित गर्ने।
- **सुपरिवेक्षण र अनुगमन प्रणालीः** राजनीतिक हस्तक्षेप मुक्त नियुक्ति प्रक्रिया सुनिश्चित गर्दै विद्यालय सुपरिवेक्षणलाई चुस्त बनाउने र शिक्षकले कक्षाकोठामा बिताउने समय (Time on Task) को प्रभावकारी अनुगमन गर्ने।

४.३ समता र समावेशीकरण

४.३.१ परिचय

शिक्षा क्षेत्रमा समता र समावेशीकरण विशेष रूपमा महत्वपूर्ण छन्। समावेशी शिक्षा प्रणालीले सबै बालबालिकालाई गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्ने अवसर प्रदान गर्दछ। विद्यालयले विद्यार्थीहरूको विविध आवश्यकता अनुसार पाठ्यक्रम, शिक्षण विधि, मूल्याङ्कन र भौतिक वातावरण अनुकूल बनाउँछ। यसले विशेष आवश्यकता भएका, अपाङ्गता भएका, भाषिक वा सांस्कृतिक रूपमा फरक पृष्ठभूमिका तथा वञ्चित समुदायका बालबालिकालाई शिक्षा प्रणालीमा समावेश गर्न मद्दत गर्दछ।

समता र समावेशीकरणको प्रभावकारी कार्यान्वयनले सामाजिक न्याय, समान अवसर, मानव अधिकारको संरक्षण र दिगो विकासलाई प्रवर्द्धन गर्दछ। यसले समाजमा रहेका विभेद र असमानता कम गर्दै सबै

नागरिकलाई समान रूपमा सम्मानजनक र सक्रिय जीवन जीउने अवसर प्रदान गर्दछ। त्यसैले, समता र समावेशीकरणलाई नीति, योजना र कार्यक्रमहरूको मुख्य आधारका रूपमा ग्रहण गर्नु आवश्यक हुन्छ।

४.३.२ वर्तमान अवस्था

काईके गाँउपालिकाले शिक्षा तथा सामाजिक सेवामा समता र समावेशीकरणलाई प्राथमिकता दिँदै विभिन्न कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। गाँउपालिकामा हाल करिब १४ वटा सामुदायिक विद्यालय विद्यालय रहेका छन्, जसमा करिब ७८३ जना विद्यार्थी अध्ययनरत छन्। तीमध्ये छात्राको संख्या करिब ५६.८३ प्रतिशत रहेको छ भने दलित, जनजाति तथा अन्य वञ्चित समुदायका विद्यार्थीहरूको संख्या करिब २० प्रतिशत रहेको अनुमान छ।

गाँउपालिकाले आर्थिक रूपमा कमजोर तथा वञ्चित समुदायका विद्यार्थीहरूका लागि छात्रवृत्ति कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ। हालसम्म करिब १३ जना विद्यार्थीले छात्रवृत्ति सुविधा प्राप्त गरेका छन्। त्यसैगरी अपाङ्गता भएका विद्यार्थीहरूको संख्या करिब ३ जना रहेको छ र उनीहरूका लागि समावेशी शिक्षालाई प्रवर्द्धन गर्ने प्रयास भइरहेको छ।

यद्यपि, केही विद्यालयहरूमा शिक्षक दरवन्दी, स्रोतसाधन तथा पूर्वाधारको असमानता देखिन्छ। विशेष गरी दुर्गम बस्तीका बालबालिकाको नियमित उपस्थिति, सिकाइ उपलब्धि तथा डिजिटल स्रोतमा पहुँच अझै चुनौतीपूर्ण रहेको छ।

समग्रमा हेर्दा, काईके गाँउपालिकाले समता र समावेशीकरणलाई संस्थागत गर्न प्रयास गरे पनि सबै समुदाय र समूहसम्म सेवाको समान पहुँच सुनिश्चित गर्न थप तथ्यमा आधारित योजना, लक्षित कार्यक्रम तथा प्रभावकारी अनुगमन आवश्यक देखिन्छ।

४.३.३ उद्देश्य

क) शिक्षा तथा सामाजिक सेवामा सबै बालबालिका र समुदायको समान पहुँच सुनिश्चित गर्दै विशेषगरी वञ्चित, सीमान्तकृत तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको सहभागिता वृद्धि गर्नु

ख) जात, लिङ्ग, भाषा, आर्थिक अवस्था, अपाङ्गता तथा भौगोलिक अवस्थाका कारण हुने विभेदलाई न्यूनीकरण गर्दै समावेशी, सुरक्षित र समान अवसरयुक्त वातावरण निर्माण गर्नु

४.३.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयमा हुने सबै प्रकारका विभेदको अन्त्य गर्न शिक्षक,विद्यार्थी तथा अभिभावक लगायत सबै सरोकारवालाहरूलाई नियमित अभिमुखीकरण तथा सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

ख) विद्यालयका सबै शैक्षिक तथा अतिरिक्त गतिविधिहरूमा बालबालिकाको समावेशी तथा समान सहभागिता सुनिश्चित गर्ने

ग) विद्यालयमा विशेषगरी छात्राहरूलाई हुने विभेद कम गर्न र गुनासो सुन्नका लागि "जेन्डर फोकल पर्सन÷ वा गुनासो सुन्ने अधिकारीको व्यवस्था गर्ने

घ) प्रत्येक विद्यालयमा गुनासो पेटिका राखी विद्यार्थी तथा सरोकारवालाहरूका गुनासो सङ्कलन र समाधानको व्यवस्था गर्ने

ङ) सबै तह र प्रकारका विद्यालयहरूमा लैङ्गिक तथा अपाङ्गमैत्री भौतिक संरचनाहरू (शौचालय,र्याम्प, सुरक्षित कक्षा कोठा आदि) निर्माण तथा सुधार गर्ने

च) घरधुरी सर्वेक्षणमार्फत बालबालिकासम्बन्धी आवश्यक विवरण सङ्कलन गरी तथ्याङ्क अद्यावधिक गर्ने र सोही आधारमा योजना तथा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने

छ) साधारण विद्यालयमा भर्ना भएर अध्ययन गर्न नसक्ने विशेष प्रकृतिका बालबालिकाका लागि स्रोत कक्षा वा आवश्यक सहयोगी सेवा उपलब्ध गराउने

ज) समावेशी र समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गर्न लक्षित विद्यार्थीहरूका लागि आवश्यक छात्रवृत्ति तथा अन्य सहयोग कार्यक्रम उपलब्ध गराउने

झ) विशेषगरी किशोरीहरूलाई हुने विभेद,हिंसा तथा हेपाइ न्यूनीकरण गर्न सचेतनामूलक कार्यक्रम, अनुगमन,निरीक्षण तथा आवश्यक अनुसन्धान सञ्चालन गर्ने र विभेद गर्ने व्यक्तिलाई कानुनी दायरामा ल्याउने

४.३.५ उपलब्धी, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः समाजमा पछाडि परेका र आर्थिक तथा सामाजिक रुपले कमजोर अपाङ्गता भएका र सहारा विहीन बालबालिकाहरूको विद्यालयमा समतामूलक पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क्रियाकलाप विस्तृतिकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	

समता र समावेशीकरण सम्बन्धी अभिमुखीकरण कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	पटक	प्रत्येक वडामा	वार्षिक एक पटक	वार्षिक एक पटक	वार्षिक एक पटक	वार्षिक एक पटक	वार्षिक एक पटक	
विद्यालयमा जेन्डर फोकल पर्सन तोक्ने।	संख्या	२०	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
प्रत्येक विद्यालयमा गुनासो पेटिका राख्ने।	संख्या	१४	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	सबै विद्यालय	
गुनासो व्यवस्थापन तथा समाधान प्रणाली सञ्चालन गर्ने।	संख्या	१८	कक्षा १-८ र १-१२ सञ्चालित विद्यालयमा	कक्षा १-८ र १-१२ सञ्चालित विद्यालयमा	कक्षा १-८ र १-१२ सञ्चालित विद्यालयमा	कक्षा १-८ र १-१२ सञ्चालित विद्यालयमा	कक्षा १-८ र १-१२ सञ्चालित विद्यालयमा	
विद्यालयमा लैङ्गिकमैत्री शौचालय निर्माण गर्ने।	संख्या	३	१	१	१	१	१	
अपाङ्गमैत्री संरचना (र्याम्प, रेलिङ आदि) निर्माण गर्ने।	संख्या	२	०	०	१	१	१	
घरधुरी सर्वेक्षणमार्फत बालबालिकाको विवरण सङ्कलन गर्ने।	पटक	प्रति वर्ष	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाको पहिचान गर्ने।	पटक	प्रति वर्ष	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकाका लागि स्रोत	संख्या	१	१	०	०	०	०	

कक्षा सञ्चालन गर्ने।								
वञ्चित तथा सीमान्तकृत समूहका लागि छात्रवृत्ति उपलब्ध गराउने।	संख्या	४	०	३	३	४	१५	
किशोरीहरूका लागि सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।	पटक	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
विद्यालयमा विभेद तथा हिंसा न्यूनीकरण अभियान सञ्चालन गर्ने।	पटक	प्रति वर्ष	एक पटक	एक पटक	एक पटक	एक पटक	एक पटक	
विद्यालय व्यवस्थापन समिति र अभिभावकसँग अन्तरक्रिया गर्ने।	पटक	प्रति वर्ष	एक पटक	एक पटक	एक पटक	एक पटक	एक पटक	
समता र समावेशीकरण सम्बन्धी नियमित अनुगमन गर्ने।	पटक	प्रति वर्ष	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
आवश्यक परेमा विभेदसम्बन्धी घटनामा अनुसन्धान तथा कारबाही गर्ने।	पटक	सबै विद्यालय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
बालिका तथा समावेशी	पटक	५	१	१	१	१	१	

शिक्षा रणनीति २०८० र व्यवस्थापन सम्बन्धी मापदण्ड २०८० कार्यान्वयन गर्ने								

४.४ विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम

४.४.१ परिचय

विद्यालय दिवाखाजा, स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई कार्यक्रम विद्यालय उमेरका बालबालिकाको समग्र विकास, नियमित उपस्थिती र सिकाइ उपलब्धि सुधार गर्न सञ्चालन गरिने महत्वपूर्ण कार्यक्रम हो। यस कार्यक्रमअन्तर्गत विद्यालयमा अध्ययनरत बालबालिकालाई पोषणयुक्त दिवाखाजा उपलब्ध गराउने, स्वास्थ्य तथा पोषणसम्बन्धी सचेतना अभिवृद्धि गर्ने, व्यक्तिगत तथा वातावरणीय सरसफाइका व्यवहारहरू प्रवर्द्धन गर्ने तथा विद्यालयमा सुरक्षित र स्वच्छ वातावरण निर्माण गर्ने कार्यहरू गरिन्छन्। यसले बालबालिकाको स्वास्थ्य अवस्था सुधार गर्न, कुपोषण न्यूनीकरण गर्न तथा विद्यालयमा नियमित उपस्थिति र सक्रिय सहभागिता बढाउन महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउँछ। साथै, विद्यालय, अभिभावक र समुदायको सहकार्यमा स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाइसम्बन्धी सकारात्मक व्यवहार विकास गर्न पनि यस कार्यक्रमले सहयोग गर्दछ।

४.४.२ बर्तमान अवस्था

काईके गाँउपालिकाले बालबालिकाको स्वास्थ्य, पोषण र समग्र विकास सुनिश्चित गर्न विद्यालय स्तरमा विविध कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आएको छ। सामुदायिक विद्यालयहरूमा बालविकासदेखि कक्षा ५ सम्मको दिवाखाजा नेपाल सरकारको व्यवस्थापनमा रहेको छ भने कक्षा ६ देखि १२ सम्मको दिवाखाजा गाउँपालिकाको जिम्मेवारीमा प्रभावकारी रूपमा संचालन हुँदै आएको छ। यस कार्यक्रमबाट विशेषगरी आर्थिक अवस्था कमजोर परिवारका विद्यार्थीहरू लाभान्वित भएका छन्।

गाँउपालिकाका सबै माध्यमिक तथा केही आधारभूत विद्यालयमा छात्र र छात्राका लागि अलग-अलग शौचालय निर्माण भइसकेको छ र बाँकी विद्यालयमा निर्माण प्रक्रिया जारी छ। कक्षा ६–१२ सम्म अध्ययनरत छात्राहरूका लागि महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्न निःशुल्क सेनिटरी प्याड वितरण कार्यक्रम सञ्चालन गरिएको छ। साथै, सबै विद्यालयमा प्राथमिक उपचार सामाग्रीको बाकस राखिएको छ र बालिकाहरूका लागि आइरन चक्की वितरण गरी पोषण सुधारमा सहयोग पुऱ्याइएको छ। यी कार्यक्रमहरूले बालबालिकाको स्वास्थ्य सुधार, कुपोषण न्यूनीकरण, नियमित उपस्थिती र सिकाइ

उपलब्धिमा सकारात्मक प्रभाव पुर्‍याउँदै समता र समावेशीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्ने महत्वपूर्ण भूमिका खेलेका छन्।

४.४.३ उद्देश्यहरु

क) बालबालिकाहरुलाई स्वस्थ एवं पोषणयुक्त पौष्टिक खाना प्राप्तिको सुनिश्चितता गर्नु,

ख) विद्यालयमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरूको स्वास्थ्य, पोषण र सरसफाई तथा स्वच्छता सम्बन्धी सेवाको गुणस्तर बृद्धि गरी बालबालिकाको पोषण, स्वास्थ्य र सिकाई उपलब्धीमा सुधार गर्नु

४.४.४ रणनीतिहरू

क) सबै सामुदायिक विद्यालयमा बालबाकास देखि कक्षा ८ सम्म पोषिलो र ताजा दिवाखाजा उपलब्ध गराउने।

ख) विद्यालय भान्सा, भण्डार, भान्सामा प्रयोग हुने भाँडावर्तन र सामाग्री सुधार्ने, समूहमा हात धुने सुविधा विस्तार गर्ने।

ग) पर्याप्त पानी, साबुन, सफाइ सामाग्री, अलग–अलग शौचालय र युरिनल, किशोरीका लागि चेन्ज रुम, कक्षा र परिसर सरसफाइ सुनिश्चित गर्ने।

घ) प्राथमिक उपचार किट वितरण, बालबालिकाको स्वास्थ्य जाँच, जुकाको औषधि तथा सूक्ष्मपोषक तत्व वितरण नियमित गर्ने।

ङ) किशोरीहरूको महिनावारी स्वच्छता व्यवस्थापनका लागि सेनिटरी प्याड वितरण प्रभावकारी बनाउने।

च) विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकलाई पोषण, स्वास्थ्य, स्वच्छता र महिनावारी व्यवस्थापन सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

छ) अपाङ्गता भएका, वञ्चित र आर्थिक रूपमा कमजोर विद्यार्थीहरूलाई लक्षित गरी कार्यक्रम पहुँच सुनिश्चित गर्ने।

ज) शिक्षक र कर्मचारीलाई तालिम दिई क्षमता विकास गर्ने।

झ) अभिभावक र समुदायलाई अनुगमन, सुधार र मूल्याङ्कनमा सक्रिय सहभागी बनाउने।

ञ) स्वास्थ्य, पोषण, सरसफाइ र किशोरी स्वच्छता कार्यक्रमलाई स्वास्थ्य र कृषि क्षेत्रसँग समन्वय गरी संयुक्त कार्ययोजना निर्माण र कार्यान्वयन गर्ने।

ट) कार्यक्रमको अनुगमन, मूल्याङ्कन र पुनरावलोकन गर्दै प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।

४.४.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क) उपलब्धि: विद्यालयमा अध्ययन गर्न सबै बालबालिकाको स्वास्थ्य तथा पोषणको अवस्थामा सुधार, मनोसामाजिक कुशलतामा अभिवृद्धि तथा सिकाईमा सुधार सहित सुरक्षित तथा रमाइलो सिकाई वातावरणमा समतामूलक पहुँच तथा सहभागिता भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
तोकिएका जिल्लाका लागि दिवा खाजा कार्यक्रम (बालविकासदेखि कक्षा ५ सम्म)	संख्या	बाल विकास देखि कक्षा ५ सम्मका सबै	नेपाल सरकार नियम अनुसार	नेपाल सरकार नियम अनुसार	नेपाल सरकार नियम अनुसार	नेपाल सरकार नियम अनुसार	नेपाल सरकार नियम अनुसार	
सामुदायिक विद्यालयका छात्राहरूलाई निःशुल्क स्यानिटरी प्याड व्यवस्थापनका लागि प्रति विद्यार्थी अनुदान	संख्या	कक्षा ६ देखि १२ सम्मका छात्राहरु	नेपाल सरकार नियम अनुसार	नेपाल सरकार नियम अनुसार	नेपाल सरकार नियम अनुसार	नेपाल सरकार नियम अनुसार	नेपाल सरकार नियम अनुसार	
सामुदायिक विद्यालयका कक्षा ६-१० मा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूका लागि अध्यक्ष दिवा खाजा कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	०	०	०	०	०	
विद्यालय पोषण र दिवाखाजा सम्बन्धी कार्यविधि तयार गर्ने र कार्यान्वयन गर्ने।	संख्या	१	पालिका स्तरमा एउटा तयार गर्ने	पालिका स्तरमा एउटा तयार गर्ने	पालिका स्तरमा एउटा तयार गर्ने	पालिका स्तरमा एउटा तयार गर्ने	पालिका स्तरमा एउटा तयार गर्ने	
साबुन, पानी, सरसफाइ सामग्री र प्राथमिक उपचार कक्ष सञ्चालन, स्वास्थ्य जाँच र	संख्या	सबै विद्यालय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	

पोषण तत्व वितरण गर्ने।								
विद्यार्थी, शिक्षक र अभिभावकलाई पोषण, स्वास्थ्य र स्वच्छता सम्बन्धी सचेतनामूलक कार्यक्रम दिने।	पटक	सबै विद्यालयमा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
अपाङ्गता र आर्थिक रूपमा कमजोर विद्यार्थीको पहुँच सुनिश्चित गर्ने।	संख्या	गाउँ पालिका भर	पहिचान भए अनुसार	पहिचान भए अनुसार	पहिचान भए अनुसार	पहिचान भए अनुसार	पहिचान भए अनुसार	
अभिभावक र समुदायलाई अनुगमन र सुधारमा सहभागी बनाउने।	पटक	सबै विद्यालयमा	वर्षको एक पटक	वर्षको एक पटक	वर्षको एक पटक	वर्षको एक पटक	वर्षको एक पटक	
कार्यक्रमको नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार गर्ने।	पटक	आवश्यकता अनुसार	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	

४.५ आपतकालीन अवस्थामा शिक्षा

४.५.१ परिचय

आपतकालीन अवस्था, जस्तै प्राकृतिक प्रकोप, महामारी, द्वन्द्व वा अन्य संकटका बेला बालबालिकाको शिक्षा निरन्तरता सुनिश्चित गर्नु अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ। यस क्रममा विद्यालय भवन क्षतिग्रस्त भए पनि वैकल्पिक कक्षा, अनलाइन वा सामुदायिक आधारमा सिकाइको व्यवस्था गरिनु पर्छ। शिक्षण सामग्री, शिक्षक प्रशिक्षण र विद्यार्थीहरूको पहुँचमा ध्यान दिँदै सबै बालबालिकाले समान अवसर पाउनुपर्छ। आपतकालीन शिक्षाले

मात्र बालबालिकाको सिकाइ निरन्तरता सुनिश्चित गर्दैन, उनीहरूको मानसिक स्वास्थ्य, सुरक्षा र सामाजिक सुरक्षा पनि प्रवर्द्धन गर्छ। यसले दीर्घकालीन विकास र समावेशी समाज निर्माणमा योगदान पुऱ्याउँछ।

४.५.२ वर्तमान अवस्था

काईके गाँउपालिकामा आपतकालीन अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा निरन्तरता सुनिश्चित गर्न विभिन्न तयारी र कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन्। प्राकृतिक प्रकोप वा स्वास्थ्य संकट जस्ता अवस्थाका बेला विद्यालय भवन क्षतिग्रस्त भए पनि वैकल्पिक कक्षा, सामुदायिक केन्द्र वा घरमा आधारित सिकाइको व्यवस्था गरिन्छ। स्थानीय सरकार, शिक्षक र विद्यालय व्यवस्थापन समितिको सहकार्यमा संकटमा रहेका बालबालिकाका लागि आवश्यक शैक्षिक सामग्री वितरण, अनलाइन वा टेलिफोन माध्यममार्फत सिकाइको सुविधा उपलब्ध गराउने व्यवस्था छ।

साथै, शिक्षकहरूलाई आपतकालीन शिक्षासम्बन्धी तालिम दिइरहेको र अभिभावक तथा समुदायलाई बालबालिकाको सिकाइ निरन्तरतामा सहकार्य गर्न अभिमुखीकरण गरिएको छ। यद्यपि, केही दुर्गम क्षेत्रका बालबालिकाले अनलाइन पहुँच, उपकरण र स्रोत अभावका कारण प्रभावकारी सिकाइमा चुनौती भोगिरहेका छन्। नगरपालिकाले आपतकालीन शिक्षामा पहुँच, सामग्री वितरण र समावेशीता सुनिश्चित गर्न थप योजना र स्रोत व्यवस्थापन गर्दै आएको छ।

४.५.३ उद्धेश्य

क) प्राकृतिक प्रकोप, महामारी वा अन्य संकटका बेला पनि सबै बालबालिकाले समान रूपमा निरन्तर शिक्षा प्राप्त गर्न पहुँच र अवसर सुनिश्चित गर्नु

ख) आपतकालीन अवस्थामा बालबालिकाको सुरक्षा, मानसिक स्वास्थ्य र समावेशी सिकाइ प्रवर्द्धन गर्दै दीर्घकालीन विकासमा योगदान पुऱ्याउनु

४.५.४ रणनीति

क) संघीय सरकारले बनाएको विपद्/आपतकालीन कार्यविधि स्थानीय स्तरमा लागू गर्ने संयन्त्र विकास गर्ने।

ख) स्थानीय सरकार र विज्ञहरूसँग अन्तरक्रिया गरी तहगत वैकल्पिक सिकाइ पाठ योजना तयार गर्ने।

ग) स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन र अन्य सञ्चार माध्यमसँग समन्वय गर्ने।

घ) विपद् प्रतिरोधी विद्यालय पूर्वाधार निर्माणमा जोड दिने।

ङ) नगरपालिका स्तरमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने, जसमा विद्यालय शिक्षा उपसमिति पनि रहने।

च) प्रत्येक विद्यालयमा आपतकालीन प्रतिकार्य योजना तयार गर्ने।

छ) महामारी वा संकटका समयमा वैकल्पिक शिक्षण–सिकाइ उपाय तयार गर्ने।

ज) स्थानीय तह र विद्यालयका कर्मचारी/शिक्षकहरूको आपतकालीन क्षमता विकास गर्ने।

झ) विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश गरी कार्यान्वयन गर्ने।

ञ) हरित विद्यालय, जलवायु परिवर्तन र दिगो विकाससम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

ट) संकट/आपतकालिन अवस्थामा बालबालिकाको शिक्षा पाउने अधिकार सुनिश्चित गर्दै सिकाइ निरन्तरता कायम गर्ने।

ठ) Covid-19 जस्ता संकटले पार्ने छोटो र लामो अवधि प्रभाव पहिचान गरी समाधान गर्ने।

ड) विपद् पूर्व तयारी, प्रतिकार्य र ड्रिल अभ्यासलाई विद्यालयको वार्षिक योजना समावेश गर्ने।

ढ) शिक्षक र विद्यार्थीलाई विपद्, जलवायु परिवर्तन र आपतकालीन तयारी सम्बन्धी ज्ञान र व्यवहारिक तालिम दिने।

ण) अभिभावक र समुदायलाई आपतकालीन शिक्षामा सक्रिय सहभागी बनाउने।

त) संकट—आपतकालिन अवस्था व्यवस्थापनका लागि नियमित अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार गर्ने।

४.५.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धी: आपतकालीन अवस्थामा बालबालिकाको सुरक्षा, मानसिक स्वास्थ्य र समावेशी सिकाइ प्रवर्द्धन गर्दै दीर्घकालीन विकासमा योगदान पुगेको हुनेछ

ख) प्रमुख क्रियाकलाप तथा लक्ष्य

क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
स्थानीय कार्यविधि अनुसार आपतकालीन शिक्षा योजना लागू गर्ने।	स्थान	सबै विद्यालय	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
गाउँपालिका स्तरमा विपद् व्यवस्थापन समिति गठन गर्ने।	पटक	१	१	०	०	१	०	
विद्यालय शिक्षा उपसमिति सहित व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने।	संख्या	सबै विद्यालयमा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
स्रोत शिक्षक र प्रधानाध्यापकलाई तालिम दिने।	पटक	२	१	१	१	१	१	
विद्यार्थी र शिक्षकमा विपद् सचेतना कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने। अभिभावकलाई पनि सचेतनामा सहभागी बनाउने।	पटक	सबै विद्यालयमा	वर्षको एक पटक	वर्षको एक पटक	वर्षको एक पटक	वर्षको एक पटक	वर्षको एक पटक	
वैकल्पिक सिकाइ उपाय तयार राख्ने।	पटक	सबै विद्यालय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
स्थानीय रेडियो, टेलिभिजन र सञ्चारसँग समन्वय गर्ने।	पटक	स्थानीय स्तरका सञ्चार माध्यम	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
विपद् प्रतिरोधी विद्यालय पूर्वाधार निर्माण गर्ने।	पटक	सबै विद्यालयमा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
नियमित ड्रिल अभ्यास र								

आपतकालीन अभ्यास गर्ने।								
विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापन समावेश गर्ने।	संख्या	सबै विद्यालय	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधारको माध्यमबाट प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।	संख्या	विद्यालय सेवा क्षेत्रमा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	

४.६ विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास

४.६.१ परिचय

विद्यालयमा बालबालिकाले सुरक्षित र गुणस्तरीय शिक्षा प्राप्त गर्न भौतिक पूर्वाधार अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ। शिक्षा नियमावली २०५९ अनुसार, प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका प्रारम्भिक कक्षामा प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तथा माध्यमिक तहमा प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर क्षेत्रफल तोकिएको छ। यसले प्रत्येक विद्यार्थीले पर्याप्त स्थानमा पठनपाठन गर्न सक्ने वातावरण सुनिश्चित गर्छ। विद्यालयका आधारभूत भौतिक पूर्वाधारमा सुरक्षित विद्यालय भवन, पढ्नका लागि कक्षाकोठा, खेलकुदका लागि खेलमैदान, शौचालय, स्वच्छ पानी, सफाइ र पुस्तकालय/बुक कर्नर जस्ता सुविधा समावेश हुन्छन्। राष्ट्रिय शिक्षा नीति २०७६ ले विद्यालयलाई बालमैत्री, सुरक्षित, हरित र विपद् जोखिममुक्त बनाउन भवन, कक्षाकोठा, फर्निचर, प्रयोगशाला, शौचालय, पानी र पुस्तकालय जस्ता सम्पूर्ण पूर्वाधार विकास गर्ने नीतिगत व्यवस्थापन गरेको छ। यी पूर्वाधारले मात्र शिक्षा पहुँच सुनिश्चित नगरी बालबालिकाको सिकाइ अनुभव, स्वास्थ्य र समग्र विकासमा पनि योगदान पुऱ्याउँछ।

४.६.२ वर्तमान अवस्था

काईके गाँउपालिकामा बालबालिकाको सुरक्षित र गुणस्तरीय शिक्षा सुनिश्चित गर्न विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकासमा लगातार प्रयास भइरहेका छन्। नगरपालिकाभित्र रहेका सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयमा कक्षाकोठा, खेलमैदान, शौचालय, पिउने पानी, फर्निचर, पुस्तकालय/बुक कर्नर लगायतका आधारभूत संरचना उपलब्ध छन्। प्रारम्भिक बालविकास तथा आधारभूत तहका कक्षामा प्रति विद्यार्थी ०.७५ वर्ग मिटर र उच्च आधारभूत तथा माध्यमिक तहमा प्रति विद्यार्थी १.०० वर्ग मिटर क्षेत्रफल सुनिश्चित गरिएको छ।

गाँउपालिकाले विद्यालय भवन र अन्य पूर्वाधारलाई सुरक्षित, बालमैत्री तथा हरित विद्यालयको रूपमा विकास गर्ने नीति अनुसार काम गर्दै आएको छ। केही विद्यालयमा भवन विस्तार, खेलमैदान सुधार र

शौचालय/स्वच्छता सुविधा सुधार गर्न आवश्यक देखिन्छ। यद्यपि, सबै विद्यालयमा विपद् प्रतिरोधी पूर्वाधार निर्माण, पर्याप्त खेल क्षेत्र र पुस्तकालय सुविधा सुनिश्चित गर्न थप प्रयास जारी छ।

समग्रमा, काईके गाँउपालिकाले विद्यालय भौतिक पूर्वाधारको विकासमा ठोस कदम चाल्दै आएको भए पनि विद्यालयहरूको भौतिक वातावरण सुधार, समावेशी पहुँच र विपद् जोखिम न्यूनीकरणमा अझै योजना र स्रोतको आवश्यकता देखिन्छ।

४.६.३ उद्देश्य

क) सबै विद्यालयमा बालबालिकाको सिकाइ, स्वास्थ्य र खेलकुदका लागि पर्याप्त, सुरक्षित र समावेशी भौतिक पूर्वाधार सुनिश्चित गर्नु

ख) विद्यालय भवन र अन्य पूर्वाधारलाई बालमैत्री, हरित र विपद् जोखिममुक्त बनाउँदै दीर्घकालीन टिकाउ विकास प्रवर्द्धन गर्नु

४.६.४ रणनीतिहरू

क) विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा पूर्वाधार विकासका मापदण्ड तयार गर्ने।

ख) पूर्वाधार निर्माण र स्तरोन्नतिका लागि संघसंस्था, सरोकारवालासँग लागत साझेदारी गर्ने।

ग) कक्षाकोठा, शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष, प्रशासनिक कक्ष, पानी, शौचालय, भान्सा/खाजाका घरलगायत पूर्वाधार समावेश गरेर डिजाईन गर्ने।

घ) प्रकोपको सिकार भएका विद्यालय भवनलाई तुरून्त वैकल्पिक व्यवस्थासहित स्तरोन्नति गर्ने।

ङ) पूर्वाधार निर्माणसँगै विद्यालय व्यवस्थापन र संस्थागत क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।

च) विद्यालय भौतिक पूर्वाधारका लागि सूचक तयार गरी अनुगमन गर्ने।

छ) आंशिक क्षति भएका विद्यालय संरचनाको मर्मत सम्भार नियमित गर्ने।

ज) विद्यालय भवन र पूर्वाधारलाई विपद् जोखिममुक्त, सुरक्षित र हरित बनाउने।

झ) विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री र हिंसा रहित सुरक्षित सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने।

ञ) खेलकुद मैदान, पुस्तकालय/बुक कर्नर र अन्य सिकाइ स्रोत सुनिश्चित गर्ने।

ट) विद्यार्थीहरूको पहुँच र समावेशीता सुनिश्चित गर्दै सबै पूर्वाधार डिजाइन गर्ने।

ठ) अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार मार्फत पूर्वाधारको टिकाउपन र प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।

४.६.५ उपलब्धि, नतिजा तथा प्रमुख क्रियाकलापहरु र लक्ष्य

क) उपलब्धिः सबै विद्यार्थीहरूलाई सुरक्षित र उपयुक्त भौतिक वातावरणमा अध्ययन गर्ने अवसर प्राप्त भएको हुनेछ।

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य ५ वर्ष					जम्मा
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
हिमाली आवासीय विद्यायलमा नेपाल सरकारको तर्फबाट निर्माण गर्नुपर्ने पूर्वाधार तयारी	संख्या	०	०	०	०	०	०	
स्थानीय तहको साझेदारीमा विद्यालय भवन निर्माण अनुदान	संख्या	१	१	२	२	२	३	
अपाङ्गताको प्रकृति (अटिजमसमेत) अनुरूप आवश्यकताका आधारमा प्रत्येक प्रदेशमा पूर्वाधार युक्त विशेष शिक्षा आवासीय विद्यालय सञ्चालन	संख्या	१	०	०	०	१	०	
विद्यालयको तह र विद्यार्थी सङ्ख्याको आधारमा पूर्वाधार मापदण्ड निर्धारण गर्ने।	सख्या	सबै विद्यालय मा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
संघसंस्था र सरोकारवालासँग समन्वय गरी पूर्वाधार निर्माणको लागत साझेदारी गर्ने।	संख्या	५	१	१	१	१	१	
कक्षाकोठा, शिक्षक/प्रधानाध्यापक कक्ष, प्रशासनिक कक्ष, शौचालय, पानी, भान्सा/खाजा घर लगायत समग्र पूर्वाधार डिजाईन र निर्माण गर्नु।	संख्या	७	१	१	१	१	१	

...ढुके गाउँपालिका
कार्यपालिकाको कार्यालय
...तारा बगर, डोल्पा
२०७३

प्रकोप प्रभावित विद्यालय भवनको तुरून्त स्तरोन्नति र वैकल्पिक व्यवस्थाको आयोजना गर्नु।	संख्या	५	१	१	२	३	३	
विद्यालय व्यवस्थापन र कर्मचारीको क्षमता विकास गरी पूर्वाधार टिकाउपन सुनिश्चित गर्नु।	पटक	सबै विद्यालय मा	आवश्यक ता अनुसार	आवश्यक ता अनुसार	आवश्यक ता अनुसार	आवश्यक ता अनुसार	आवश्यक ता अनुसार	
आंशिक क्षति भएका विद्यालय संरचनाको मर्मत सम्भार नियमित सञ्चालन गर्ने।	संख्या	आवश्य क विद्यालय	आवश्यक ता अनुसार	आवश्यक ता अनुसार	आवश्यक ता अनुसार	आवश्यक ता अनुसार	आवश्यक ता अनुसार	
विद्यालयलाई बालमैत्री, छात्रामैत्री, अपाङ्गतामैत्री, हिंसा रहित, सुरक्षित र हरित विद्यालय, वातावरण संरक्षण तथा जलवायु अनुकूल सिकाइ केन्द्रको रूपमा विकास गर्ने।	संख्या	सबै विद्यालय मा	आवश्यक ता अनुसार	आवश्यक ता अनुसार	आवश्यक ता अनुसार	आवश्यक ता अनुसार	आवश्यक ता अनुसार	

४.७ विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि

४.७.१ परिचय

विद्यालय शिक्षाको गुणस्तर सुधार गरी सहरी तथा ग्रामीण, सुगम तथा दुर्गम र निजी तथा सामुदायिक विद्यालयहरूबीच देखिएको शैक्षिक गुणस्तरको दुरी घटाउन एवम् विश्व ज्ञानभण्डारमा विद्यार्थीको पहुँच विस्तार गरी उनीहरूको सिकाइको दायरा फराकिलो पार्न, विशेष गरी शिक्षण सिकाई क्रियाकलापमा सुधार गर्न, सिकाइ सामग्रीको प्रयोगमा पहुँच बढाउन र शैक्षिक प्रशासन र व्यवस्थापनलाई सुदृढ तुल्याउन वर्तमान समयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि अपरिहार्य रहेको छ ।नेपालको संविधान, २०७२ ले सूचनाको हकमा प्रत्येक नागरिकको आफनो वा सार्वजनिक सरोकारको कुनै पनि विषयको सुचना माग्ने र प्राप्त गर्ने हक हुनेछ भनि मौलिक हकमा उल्लेख गरेको छ । शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विकास तथा प्रयोगले सबै विद्यार्थीका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको आधारभूत पहुँच पुर्याइ डिजिटल भिन्नता कम गर्ने, सूचना तथा सञ्चार प्रविधिलाई शिक्षा सिकाइको साधनका रूपमा प्रयोग गरी सिकाइ सुधार गर्ने सबैका लागि शिक्षामा पहुँच पुर्याउने र शिक्षाको व्यवस्थापकीय तथा शासकीय पद्धतिलाई कुशल र प्रभावकारी बनाइ सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको प्रयोगलाई सहयोग पुर्याउनु पर्दछ । त्यसैगरी नेपालको सूचना तथा सञ्चार प्रविधि नीति, २०७२ ले सूचना तथा सञ्चारका संरचनामा पहुँच पुर्याउने विषयमा नीति निर्धारण गरेको छ ।

सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) विद्यालय शिक्षामा सिकाइ प्रक्रियालाई थप प्रभावकारी, सहभागी र आधुनिक बनाउन प्रयोग गरिन्छ। ICT मार्फत शिक्षकहरूले बहु-माध्यमिक सामग्री, अनलाइन स्रोत, डिजिटल कक्षाकोठा र शिक्षण सफ्टवेयरको प्रयोग गरी पाठ्यक्रमअनुसार सिकाइ अनुभव समृद्ध बनाउन सक्छन्। विद्यार्थीहरूलाई खोज, अनुसन्धान, प्रोजेक्ट कार्य र संवादात्मक सिकाइमा सहभागी गराउने ICT ले सिकाइलाई सक्रिय र रचनात्मक बनाउँछ। विद्यालय शिक्षामा ICT को प्रयोगले शिक्षण–सिकाइलाई विद्यार्थी केन्द्रित बनाउँछ, सूचना पहुँच सजिलो बनाउँछ, सहकार्य र सञ्चार प्रवर्द्धन गर्छ र डिजिटल सीप विकासमा सहयोग पुऱ्याउँछ। यसले मात्र ज्ञान प्राप्तिमा सहजता ल्याउने होइन, भविष्यका दक्ष र सृजनशील नागरिक तयार पार्नमा पनि महत्वपूर्ण योगदान दिन्छ।

४.७.२ वर्तमान अवस्था

काईके गाँउपालिकामा विद्यालय शिक्षामा सूचना तथा सञ्चार प्रविधि (ICT) को प्रयोग विस्तार हुँदै आएको छ। केही माध्यमिक र आधारभूत विद्यालयमा कम्प्युटर ल्याब, प्रोजेक्टर, स्मार्ट बोर्ड र इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध छन्। शिक्षकहरूले सिकाइ प्रक्रियामा डिजिटल स्रोत, अनलाइन सामग्री र प्रस्तुति प्रविधिको प्रयोग गर्दै पाठ्यक्रम अनुसार पाठ सञ्चालन गरिरहेका छन्।

तर सबै विद्यालयमा ICT पहुँच समान छैन। दुर्गम क्षेत्रका विद्यालयहरूमा उपकरण, इन्टरनेट र प्रशिक्षित शिक्षकको अभावले डिजिटल शिक्षामा चुनौती देखा परेको छ। नगरपालिकाले ICT पहुँच, उपकरण उपलब्धता, शिक्षक तालिम र डिजिटल पाठ्य सामग्री विकासमा काम गर्दै आएको छ।

समग्रमा, काईके गाँउपालिका मा ICT को प्रयोगले शिक्षक र विद्यार्थी दुवैका लागि सिकाइ अनुभव समृद्ध बनाउने क्रम जारी छ, तर समावेशी र पूर्ण पहुँच सुनिश्चित गर्न अझ योजना र स्रोतको आवश्यकता देखिन्छ।

४.७.३ उद्देश्य

क) सबै विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको पहुँच सुनिश्चित गरी शिक्षक र विद्यार्थीको सिकाइ अनुभव प्रभावकारी बनाउनु

ख) ICT प्रयोगमार्फत डिजिटल क्षमता, अनुसन्धान, सहकार्य र रचनात्मक सोच विकास गर्दै गुणस्तरीय र समावेशी शिक्षा प्रवर्द्धन गर्नु

४.७.४ रणनीतिहरू

क) सबै विद्यालयमा ICT को आधारभूत संरचना र उपकरण (कम्प्युटर, प्रोजेक्टर, स्मार्ट बोर्ड आदि) उपलब्ध गराउने।

ख) शिक्षकहरूको ICT प्रयोग क्षमता वृद्धि गर्न तालिम र कार्यशाला सञ्चालन गर्ने।

ग) कक्षा र विषय अनुसार तयार गरिएका अन्तरक्रियात्मक डिजिटल पाठ्य सामग्रीको प्रयोग बढाउने।

घ) शिक्षक सहायता, मूल्याङ्कन र पृष्ठपोषण प्रणालीमा ICT को प्रयोग गर्ने।

ङ) शैक्षिक स्रोत र सामग्रीमा इन्टरनेट सुविधा मार्फत विद्यालय र विद्यार्थीहरूको पहुँच विस्तार गर्ने।

च) विद्यालय प्रशासन, सूचना व्यवस्थापन र शिक्षासम्बन्धी सेवा प्रवाहमा ICT प्रयोग विस्तार गर्ने।

छ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूमा ICT स्थापना गर्ने।

ज) दुर्गम क्षेत्रका विद्यालयमा ICT पहुँच सुनिश्चित गर्न मोबाइल/साझा उपकरण वा अनलाइन समाधानको व्यवस्था गर्ने।

झ) ICT मार्फत विद्यार्थी केन्द्रित, अनुसन्धान र परियोजना आधारित सिकाइ प्रवर्द्धन गर्ने।

ञ) ICT सम्बन्धी अनुगमन, मूल्याङ्कन र सुधार कार्य योजनामा समावेश गरी प्रभावकारिता सुनिश्चित गर्ने।

४.७.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) **उपलब्धिः** विद्यालयमा सूचना तथा सञ्चार प्रविधिको विस्तार भइ सिकाइलाई प्रभावकारी, गुणस्तरीय र सान्दर्भिक बनाउन सहयोग पुगनुका साथै विद्यालय शिक्षाको व्यवस्थापनमा सुधार आइ सुशासन प्रवर्द्धन हुनेछ।

ख) **प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य**

क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य ५ वर्षको					जम्मा
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
विद्यालयमा भर्चुअल शिक्षण, इलर्निङ, पुस्तकालय र विज्ञान प्रयोगशालाका लागि सामग्री तथा उपकरण व्यवस्थापन र सञ्चालन	संख्या	२	१	१	२	२	२	
विद्यालय शिक्षकका लागि सूचना प्रविधिसम्बन्धी क्षमता विकास	पटक	कक्षा १ देखि १२ विद्यालय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
सबै सामुदायिक विद्यालयमा बिजुली तथा इन्टरनेट	संख्या	कक्षा १ देखि १२ विद्यालय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	

सुविधाका लागि अनुदान								
"एक विद्यार्थी, एक क्षमता" कार्यक्रम सञ्चालन गर्न विद्यार्थी प्रतिभा फाइल (Students digital Profile) निर्माण र प्रतिभा प्रदर्शन	संख्या	कक्षा ९ देखि १२ सम्मका विद्यार्थी हरुमा	१	१	१	१	२	
सबै सामुदायिक विद्यालयमा विद्यार्थी डिजिटल/स्मार्ट हाजिरी व्यवस्थापन	संख्या	०	०	०	०	०	०	
नमुनाको रूपमा डिजिटल सिकाइ कक्षा व्यवस्थापन तथा सञ्चालन	संख्या	१	०	०	०	०	१	

परिच्छेद ५

विद्यालय सुशासन तथा व्यवस्थापन

शिक्षा जस्तो महत्त्वपूर्ण सार्वजनिक सेवालाई सबल, चुस्त, सेवाउन्मुख तथा परिणाममुखी बनाउनका लागि सुशासन र व्यवस्थापनको भूमिका ज्यादै महत्त्वपूर्ण रहन्छ । सामान्यतया सुशासन तथा व्यवस्थापनले उत्तरदायित्व, पारदर्शिता, जिम्मेवारी बोध वा जवाफदेहीपन, विधिको शासन, समता तथा समावेशिता र व्यापक सहभागिता सुनिश्चित गरी योजनाका उद्देश्यहरू प्राप्तिमा सहयोग पुऱ्याउन तयार गरिएका संरचना तथा प्रक्रियाहरू जनाउँदछ । सुशासनको प्रत्याभूतिका लागि सहभागिता तथा सहमतिमा निर्णय तथा कार्यान्वयन गर्न, निश्चित दृष्टिकोण वा उद्देश्यमा आधारित भई कार्य गर्न, कार्यसम्पादनमा प्राथमिकता दिई उत्तरदायित्व वहन गर्न, कार्यसम्पादनमा प्रभावकारिता तथा कार्यकुशलता कायम गर्न, विद्यार्थीको सिकाइप्रति जवाफदेही बन्न र पारदर्शिता तथा विधिको सर्वोच्चता कायम गर्न सहयोग पुग्ने गरी संरचना तथा कार्य प्रक्रियाहरू व्यवस्थित गरिनु पर्दछ । शिक्षामा तीनै तहका सरकार, विद्यालय तथा समुदाय, गैरसरकारी निकाय तथा विकास साझेदारहरूको भूमिका रहने भएकाले आआफ्नो भूमिकाअनुसार सुशासन कायम गर्न यी सबैको योगदान आवश्यक हुन्छ ।नेपालको संविधानमा संघ, प्रदेश र स्थानीय तह गरी तीन तहका सरकारका एकल र साझा अधिकारका सूचीसहित शिक्षाको शासकीय प्रबन्ध तथा व्यवस्थापन हुने व्यवस्था छ । विद्यालय शिक्षाको यस योजनाको कार्यान्वयनका लागि आवश्यक संस्थागत संरचनासहित क्षमता विकास, योजना कार्यान्वयनको जिम्मेवारी सहितको व्यबस्थापकीय प्रबन्ध र उपयुक्त अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्नु आवश्यक हुन्छ ।

यस परिच्छेदमा सुशासन तथा व्यवस्थापन अन्तर्गत संस्थागत क्षमता विकास, स्थानीय शिक्षा योजनाको कार्यान्वयनको प्रबन्ध र अनुमगन तथा मूल्याकंन जस्ता क्षेत्रहरु समावेश गरिएको छ ।

५.१ संस्थागत क्षमता विकास

५.१.१ परिचय

नेपालको शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान सस्थागत संरचना संघीय स्वरूपमा तीनै तहमा प्रवाह गर्ने शैक्षिक सेवालाई निरन्तर गर्न तत्कालीन समस्या समाधानका लागी कर्मचारीको व्यवस्थापन र संगठनात्मक स्वरूपमा केही परिवर्तन गरी व्यवस्थापन गरिएको छ । बदलिदो परिवेशअनुसार शासकीय संरचना, प्रकिया र क्षमता सुधार गरिएमा मात्र शैक्षिक गतिविधि प्रभावकारी भई सुशासन कायम हुने भएकाले संघीय संरचनाअनुसार तीन तहको सरकारका अधिकार तथा दायित्व, शिक्षामा भएको सङ्ख्यात्मक विस्तार, ज्ञान, विज्ञान, प्रविधि र सञ्चारमा भएको विकास, सामाजिक चेतनामा आएको परिवर्तन लगायतका पक्षहरूलाई समेत विचार गरेर संस्थागत संरचना र क्षमता विकास गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नु आवश्यक देखिएको छ । योजना कार्यान्वयनका लागि नगर कार्यपालिका, नगरसभा, नगर शिक्षा समिति, वडा शिक्षा समिति, विद्यालय व्यवस्थापन समिति, शिक्षक अभिभावक सङ्घ, विद्यालय मुख्य संयन्त्रका रुपमा रहेका छन् । शिक्षा योजनामा उल्लेख नीति तथा कार्यक्रमहरूको सफल कार्यान्वयनका लागि सरोकारवालको क्षमता विकास हुन जरुरी हुन्छ । त्यसका लागि सहभागितामूलक योजना निर्माण, सुझाव सङ्कलनर प्रबोधिकरण मार्फत कार्यान्वयन

संयन्त्रको क्षमता विकास गरिनेछ । योजनामा उल्लेखित नीति तथा कार्यक्रमको स्पष्टता बिना सफल कार्यान्वयन हुन सक्दैन । त्यसका लागि सरोकारवाला संयन्त्रको क्षमता विकास हुनुमा यसको औचित्य रहर्छ ।

नेपालको संविधानमा सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहका एकल र साझा अधिकारको व्यवस्था गरिएको छ । स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ जमा स्थानीय तहका २३ वटा अधिकारहरूको व्यवस्था गरेको छ । विभिन्न ऐन र कानुनमार्फत स्थानीय तहका अधिकारहरूलाई स्पष्ट पारेको छ । नेपालमा शिक्षा क्षेत्रको वर्तमान संस्थागत संरचनातर्फ दृष्टिगोचर गर्दा सङ्घमा शिक्षा विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय रहेको छ । सो अन्तर्गत शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र र शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्र रहेका छन् । त्यसैगरी स्वायत्त निकायका रूपमा राष्ट्रिय परीक्षा बोर्ड र शिक्षक सेवा आयोग पनि क्रियाशील छन् । साविकमा शैक्षिक जनशक्ति विकास अन्तर्गतका रहेका २९ शैक्षिक तालिम केन्द्रमध्ये ७ वटा केन्द्र प्रदेश मातहतमा हस्तान्तरण भई प्रदेश शिक्षा तालिम केन्द्रका रूपमा क्रियाशील रहेका छन् ।

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐन बमोजिम तोकिएका २३ वटा कार्य बाहेक अन्य कार्यका लागि जिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ राखिएको छ । प्रत्येक तहमा शिक्षा युवा तथा खेलकुद महाशाखा /शाखाको व्यवस्था गरिएको छ ।

५.१.२ वर्तमान अवस्था

यस गाउँपालिकामा रहेका शाखाहरूमध्ये शिक्षा, युवा तथा खेलकुदसम्बन्धी काम शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखाले गर्दै आएको छ । शिक्षाको कार्यक्रम हेर्ने अलग्गै लेखाको कर्मचारी व्यवस्था नहुँदा शिक्षा क्षेत्रको आर्थिक श्रेस्ताको अभिलेखीकरण अपेक्षाकृत रुपमा व्यवस्थित बन्न सकेको छैन ।

सबै विद्यालयहरूमा विद्यालयको सञ्चालन, रेखदेख र व्यवस्थापनमा सहयोग गर्नका लागिविद्यालय व्यवस्थापन समितिर शिक्षक अभिभावक सङ्घको कार्यकारी समिति रहेका छन् । सबै विद्यालयहरूमा विद्यालय सहयोगी र माध्यमिक तहसञ्चालन भएका सामुदायिक विद्यालयमा एकएक जना विद्यालय सहायकको व्यवस्थापन गरिएको छ । प्रायजसो विद्यालयहरूमा विद्यालय व्यवस्थापन समितिको बैठक नियमित बसेको देखिन्छ भने शिक्षक अभिभावक सङ्घको बैठक अपेक्षाकृत रुपमा बस्न सकेको पाइदैन । सबै विद्यालयहरूले सामाजिक परीक्षण र अन्तिम लेखा परिक्षण गर्ने गर्दछन् ।

विद्यालयमा नागरिक बडापत्र राख्ने, गुनासो सुनुवाइ संयन्त्रको विकास, विविधता व्यवस्थापन, अभिभावक भेला र छलफलजस्ता पक्षमा विद्यालयहरूले उपलब्धिपूर्ण तरिकाले काम गरेका छन् । यसमा योजनाका प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा, आधारभूत शिक्षा र माध्यमिक शिक्षामा सबैको पहुँच र सहभागिता सुनिश्चित गरी गुणास्तरमा सुधार, अनौपचारिक तथा आजीवन सिकाइका अवसरहरूको विस्तार र समता तथा समावेशिताको प्रवर्धनसहित जवाफदेही शैक्षिक सुशासन कायम गर्ने उद्देश्यले आवश्यक संस्थागत संरचना र प्रक्रिया स्थापित गर्न खोजिएको छ । त्यसका लागि आवश्यक पर्ने क्षमता

...को आवश्यकता पनि पहिचान गरिएको छ । शिक्षा विकासका कार्यक्रमहरू कार्यान्वयनका ... विद्यमान पद्धतिकोसमीक्षा गरी यस शिक्षा क्षेत्र योजनाको प्रभावकारी र कुशल कार्यान्वयनका ... संस्थागत संरचना, क्षमता र प्रक्रियामा देखिएका चुनौतीहरू पहिचान गरिएको छ । पहिचान ...का चुनौतीहरू सामना गरी सुशासन प्रवर्धन गर्नका लागि आवश्यक संरचना, क्षमता र प्रक्रियाको ... तथा परिवर्तनको प्रस्ताव पनि गरिएको छ ।

...ीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ कार्यान्वयनमा आएपछि त्यस ऐनबमोजिम तोकिएका ... ओटा कार्यबाहेक अन्य कार्यका लागिजिल्ला तहमा शिक्षा विकास तथा समन्वय एकाइ र लुम्बिनी ...ले सामाजिक विकास डिभिजन कार्यालयको स्थापना गरी शिक्षा प्रशासनका निकायहरू एकातिर ...विहिन भएको पाइन्छभने अर्कोतिर तीनवटै तहका विभिन्न निकायहरूबीचको समन्वय, ...कार्य र सहसम्बन्ध कमजोर भएको देखिन्छ ।

...१३ उद्देश्य

क) स्थानीय तहको अधिकार क्षेत्र अनुसार संस्थागत संरचना बनाउनु,
ख) तीनै तहका सरकारबीचको अन्तरसम्बन्धलाई सुदृढ बनाउनु,
ग) स्थानीय तहमा आवश्यक पर्ने जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्नु,
घ) जनशक्तिहरुको संस्थागत क्षमता विकास गर्नु,

...१४ रणनीतिहरू

क) स्थानीय तहमा शिक्षा व्यवस्थापन प्रभावकारी बनाउन आवश्यक नीति तर्जुमा गर्ने।
ख) संस्थागत संरचनाअनुसार आवश्यक जनशक्तिको व्यवस्था गर्ने।
ग) कार्यरत शिक्षक, कर्मचारी र प्रधानाध्यापकको क्षमता विकास गर्ने।
घ) शिक्षक पेशागत सहयोग प्रणाली स्थापन गरी उनीहरूको व्यावसायिक विकास सुनिश्चित गर्ने।
ङ) प्रधानाध्यापकलाई थप जिम्मेवार बनाई नेतृत्व र क्षमता विकास गर्ने।
च) विद्यालय कार्यक्रम प्रभावकारी ढंगले सञ्चालन गर्न आवश्यक स्रोत र साधनको व्यवस्था गर्ने।
छ) विद्यालय प्रशासन र व्यवस्थापन संरचना सुधार गर्ने।
ज) शिक्षक, प्रधानाध्यापक र कर्मचारीको पेशागत क्षमता विकासका लागि तालिम सञ्चालन गर्ने।
झ) विद्यालय, शिक्षक र विद्यार्थीको कार्यसम्पादन नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन गर्ने।
ञ) मानव, वित्तीय र भौतिक स्रोतको प्रभावकारी व्यवस्थापन सुनिश्चित गर्ने।
ट) स्थानीय सरकार, समुदाय र सरोकारवालासँग सहकार्य र समन्वय बढाउने।
ठ) ICT र डिजिटल प्रणालीमार्फत प्रशासन र शिक्षण–सिकाइ प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने।
ड) विद्यालय सुधार योजना, बजेट र नीति निर्माणमा क्षमता अभिवृद्धि गर्ने।
ढ) विपद् र आपतकालीन अवस्थामा विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षकहरूको तयारी क्षमता विकास गर्ने।

५.१.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धिः शिक्षाका सबै निकाय तथा विद्यलयमा सुशासन प्रवर्द्धन भई बालबालिकाको सिकाइ प्रति उत्तरदायी प्रणालीको विकास हुनेछ

ख) प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा लक्ष्य

क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य ५ वर्ष					जम्मा
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
अनिवार्य तथा निःशुल्क शिक्षासम्बन्धी कार्ययोजना कार्यान्वयन गर्न, विद्यालय बाहिर रहेका बालबालिकाहलाई विदयालय भर्ना र सिकाइ निरन्तरता ,Equity Index वृद्धिका लागि र लागत साझेदारीमा आधारित साक्षरता कार्यक्रम तथा अनौपचारिक शिक्षा/ आजीवन सिकाइ कार्यक्रम सञ्चालन	पटक	प्रत्येक विद्यालय र .विद्यालय सेवा क्षेत्रमा	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
स्थानीय शिक्षा योजना अद्यावधिक एवम् कार्यान्वयनको लागि अनुदान	पटक	५	प्रति वर्ष १ पटक	प्रति वर्ष १ पटक	प्रति वर्ष १ पटक	प्रति वर्ष १ पटक	प्रति वर्ष १ पटक	
शैक्षिक सुशासन प्रवर्धन कार्यक्रम, वार्षिक, त्रैमासिक प्रतिवेदन तयारी,IEMIS व्यवस्थापन, शैक्षिक अभिलेख व्यवस्थापन	पटक	५	प्रति वर्ष १ पटक	प्रति वर्ष १ पटक	प्रति वर्ष १ पटक	प्रति वर्ष १ पटक	प्रति वर्ष १ पटक	
बालमैत्री स्थानीय शासन घोषणा कार्यविधि,२०७९ कार्यान्वयन	पटक	५	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
नविनतम शिक्षण विधि तथा पद्धति सम्बद्ध	पटक	पालिकामा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	

कार्यशाला/तालिम गोष्ठी								
ऐन नियम निर्देशिकामा निर्दिष्ट गरिएका विभिन्न समिति तथा कार्यदल र अन्य नतोकिएका समन्वय बैठक व्यवस्थापन	पटक	नियम अनुसार	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
सामुदायिक विद्यालयहरूको स्तरोन्नति तथा शिक्षाको गुणस्तर विकासका गर्नको लागि उत्प्रेरणा तथा सकारात्मक सोचको विकासका लागि गोष्ठी/तालिम तथा सेमिनार	पटक	पालिकामा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
विषयगत शिक्षक कार्यशाला तथा गोष्ठी	पटक	पालिकामा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
विभिन्न दिवस व्यवस्थापन (शिक्षा सम्बन्धी)	पटक	सबै विद्यालयमा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका असल अभ्यासहरुको आदान प्रदानका लागि साझा अभ्यास फोरम गठन र साझा अभ्यास मेला सञ्चालन	पटक	५	१	१	१	१	१	
"एक शिक्षक एक ल्यापटप" कार्यक्रम सञ्चालन	संख्या	०	०	०	०	०	०	
प्रधानाध्यापक तथा विषय शिक्षकहरूको नियमित बैठक सञ्चालन खर्च	पटक	२०	४	४	४	४	४	खर्च पालिकाले व्यवस्था गर्ने
शिक्षा शाखाबाट विद्यालय सुपरीवेक्षण तथा अनुगमन	पटक	सबै विद्यालयमा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	

परीक्षा अनुगमन र निरीक्षण (त्रैमासिक, एसइइ, एसएलसी र अन्य) तथा शैक्षिक कार्यक्रम								
शैक्षिक क्रियाकलाप सम्बन्धी समन्वय बैठक (सबै वडाहरूसँग)	संख्या	प्रत्येक वडामा	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
खेलकुद, योग, ध्यान तथा व्यायमका लागि स्थानीय संस्थाहरूको समन्वयमा अभिमुखीकरण तालिम	संख्या	२	१	१	१	१	१	
सामुदायिक/संस्थागत विद्यालयमा स्काउट कार्यक्रम सञ्चालन तथा विद्यार्थीहरूको क्षमता/नेतृत्व अभिवृद्धि कार्यक्रम	संख्या	१	१	१	१	१	१	
पालिका स्तरीय शैक्षिक मेला	संख्या	२	१	१	१	१	१	
लोक सेवा तथा शिक्षक सेवा आयोगका विभिन्न पद/तहका कक्षाहरू सञ्चालन (खरिदार, नायब सुब्बा, शाखा अधिकृत लगायत अन्य)	संख्या	०	०	०	०	०	०	
विद्यालय सुधार योजना निर्माण र विकास तथा समीक्षा	पटक	सबै विद्यालय	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	
पालिका खेलकुद बैठक, विभिन्न विधाका खेलकुद सञ्चालन, राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय प्रतियोगितामा सहभागिता तथा सम्मान र पुरस्कार	पटक	सबै विद्यालय	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	

शैक्षिक जागरण अभियान, अभिभावक शिक्षा तथा विद्यार्थी क्षमता अभिबृद्धि तथा नेतृत्व विकास प्रशिक्षण	पटक	सबै विद्यालय	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष
सबै तहका शिक्षकहरूको लागि परामर्श सेवा सम्बन्धी तालिम तथा अभिमुखीकरण कार्यक्रम	पटक	सबै शिक्षक	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित	नियमित
जिल्ला स्तरीय राष्ट्रपति रनिङ्ग प्रतियोगतामा सहभागिता	पटक	प्रति वर्ष	नियमित सहभागी	नियमित सहभागी	नियमित सहभागी	नियमित सहभागी	नियमित सहभागी
राष्ट्रपति रनिङ्ग शिल्ड प्रतियोगिता संचालन	पटक	पालिका स्तरीय	एक पटक	एक पटक	एक पटक	एक पटक	एक पटक
अध्यक्षसँग विद्यार्थी र कक्षाकोठा कार्यक्रम संचालन	संख्या	३०	५	५	१०	१५	१५
स्थानीय तहमा शिक्षा व्यवस्थापन सुधार गर्न नीति तथा दिशानिर्देश तयार पार्ने।	पटक	पालिका स्तरमा	नीति तयार गर्ने	नीति तयार गर्ने	नीति तयार गर्ने	नीति तयार गर्ने	नीति तयार गर्ने
विद्यालय व्यवस्थापन संरचना अनुसार आवश्यक जनशक्ति नियुक्ति र व्यवस्थापन गर्ने।	संख्या	सबै विद्यालय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार
शिक्षक, प्रधानाध्यापक र कर्मचारीको पेशागत क्षमता विकास तालिम सञ्चालन गर्ने।	पटक	सबै शिक्षक र प्र अ	आवश्यकता मा आधारित	आवश्यकता मा आधारित	आवश्यकता मा आधारित	आवश्यकता मा आधारित	आवश्यकता मा आधारित
प्रधानाध्यापकलाई नेतृत्व, योजना निर्माण र कार्यान्वयनका लागि जिम्मेवार बनाउने।	संख्या	४०	प्रतिवर्ष ८ जना	प्रतिवर्ष ८ जना	प्रतिवर्ष ८ जना	प्रतिवर्ष ८ जना	प्रतिवर्ष ८ जना
विद्यालय कार्यक्रम सञ्चालनका लागि आवश्यक वित्तीय, भौतिक र मानव स्रोत व्यवस्थापन गर्ने।	संख्या	सबै विद्यालय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार

ICT र डिजिटल प्रणालीमार्फत प्रशासन, पाठ्यक्रम र सिकाइ प्रकियालाई सुदृढ गर्ने।	संख्या	२		२	३	५	७	
स्थानीय सरकार, अभिभावक, समुदाय र सरोकारवालासँग सहकार्य र समन्वय बढाउने।	पटक	विद्यालय सेवा क्षेत्रमा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
विपद् र आपतकालीन अवस्थामा विद्यालय व्यवस्थापन र शिक्षकहरूको तयारी क्षमता विकास गर्ने।	संख्या	सबै विद्यालयमा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	

५.२ स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध

५.२.१ परिचय

संघीय शासन प्रणाली कार्यान्वयनसँगै शिक्षाको व्यवस्थापन, सञ्चालन र विकासको महत्वपूर्ण जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई प्रदान गरिएको छ। यस सन्दर्भमा स्थानीय तहले आफ्नो क्षेत्रभित्रको शैक्षिक आवश्यकता, प्राथमिकता र स्रोत साधनलाई ध्यानमा राखी शिक्षा योजना तयार गरी कार्यान्वयन गर्ने व्यवस्था गरिएको छ।

स्थानीय शिक्षा योजना भनेको स्थानीय तहको शिक्षा क्षेत्रलाई व्यवस्थित, गुणस्तरीय र समावेशी बनाउने उद्देश्यले तय गरिएको रणनीतिक र कार्यान्वयनमुखी योजना हो। यसले विद्यालय शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास, वैकल्पिक शिक्षा, साक्षरता, समावेशी शिक्षा, शिक्षक व्यवस्थापन, भौतिक पूर्वाधार, सिकाइ उपलब्धि सुधार लगायतका विषयलाई समेट्छ।

स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध अन्तर्गत योजना निर्माण, स्रोत व्यवस्थापन, कार्यान्वयन, समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका स्पष्ट प्रक्रिया र संरचनाहरू तय गरिन्छ। यस प्रक्रियामा स्थानीय

सरकार, विद्यालय, शिक्षक, अभिभावक, समुदाय तथा सम्बन्धित सरोकारवालाको सक्रिय सहभागिता सुनिश्चित गरिन्छ।

५.२.२ वर्तमान अवस्थाः

नगरपालिकाले स्थानीय सरकारको अधिकार क्षेत्रअनुसार शिक्षा क्षेत्रको व्यवस्थित विकासका लागि स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध गर्नेछ। नगरपालिकाले शिक्षा शाखामार्फत विद्यालय शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास, समावेशी तथा वैकल्पिक शिक्षा कार्यक्रमहरूको समन्वय र व्यवस्थापन गर्नेछ। योजना कार्यान्वयन अन्तर्गत नगरपालिकाले विद्यालयहरूको तथ्याङ्क सङ्कलन तथा विश्लेषण गर्ने, विद्यालय सुधार योजना कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने, शिक्षक दरबन्दी व्यवस्थापन तथा आवश्यकता अनुसार पुनर्वितरण गर्ने, रिक्त पदमा शिक्षक नियुक्ति प्रक्रियामा सहजीकरण गर्ने तथा शिक्षकहरूको पेशागत क्षमता विकासका लागि तालिम, कार्यशाला, क्लस्टर बैठक र मेन्टरिङ कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ। साथै सिकाइ उपलब्धि सुधार, समावेशी तथा समान पहुँच सुनिश्चित गर्ने कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने, विद्यालय पूर्वाधार विकास गर्ने, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धि गर्ने तथा नियमित अनुगमन र मूल्याङ्कन प्रणालीलाई सुदृढ बनाउने कार्यहरू पनि गरिनेछन्।

यसका अतिरिक्त नगरपालिकाले सरोकारवालासँग समन्वय गरी स्थानीय आवश्यकता र प्राथमिकताका आधारमा शिक्षा योजना कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाउने तथा आवश्यक जनशक्ति, स्रोत व्यवस्थापन र तथ्याङ्कमा आधारित निर्णय प्रक्रियालाई सुदृढ गर्ने प्रयास गर्नेछ। जनशक्ति व्यवस्थापन कानुन कार्यविधि निर्माण वजेटको सुनिश्चितता तीन तहका सरकार बीचको समन्वय र सहकार्य वार्षिक रणनीतिक योजना र कार्यान्वयन योजना निर्माण, अनुगमन योजना निर्माण, कार्यक्रम कार्यान्वयन पुस्तिका तैयारी, विभिन्न सरोकारवालाहरुलाई कार्यक्रमहरुको बारेमा प्रवोधिकरण जस्ता कार्यक्रमहरु कार्यान्वयन गरिएको छ ।

५.२.३ उद्देश्यहरुः

क) शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता गर्नु ।

५.२.४ रणनीतिहरू

क) संघीय तथा प्रदेश तहवाट वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत प्राप्त सशर्त अनुदान तथा अन्य अनुदान र आफ्नै स्रोतको बजेटसमेत संलग्न गरी वार्षिक शिक्षा बजेट तथा कार्यक्रम तयार गर्ने ।

ख) कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यकतानुसार कानुन, कार्यविधि तथा निर्देशिका विकास गर्ने ।

ग) कार्यक्रम कार्यान्वयनको नियमित अनुगमन तथा सहजीकरण गरी विद्यालयमा कार्यक्रमहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन हुने सुनिश्चितताका साथै समस्या समाधानका लागि आवश्यक नीति निर्देशन तथा समन्वय गर्ने ।

घ) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापनमार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयन तथा त्यसका नतिजाहरूको विवरण तयार गर्ने, त्यसको समीक्षा गरी थप सुधारमा प्रयोग गर्ने ।

ङ) विद्यालयमा विद्यालय व्यवस्थापन समिति र शिक्षक अभिभावक संघ गठन गर्ने र विद्यालयलाई विद्यालय सुधार योजना विकास र कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने ।

च) विद्यालय सुधार योजना (SIP) निर्माण तथा अध्यावधिक गर्न लगाउने ।

छ) विद्यालय व्यवस्थापनलाई सशक्तिकृत र सुदृढ गरी निर्धारित कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि प्रधानाध्यापकलाई जिम्मेवारी प्रदान गरी उत्तरदायी बनाउने ।

ज) वित्तीय व्यवस्थापन, खरिद प्रक्रिया, शिक्षक व्यवस्थापन तथा शिक्षकको कक्षा कोठामा समय तथा कार्यको सुनिश्चिततासम्बन्धी आवश्यक मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने ।

झ) अभिभावक तथा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया तथा सहकार्य गर्न अभिभावक भेला तथा बैठकहरू आयोजना गर्ने र सामाजिक परीक्षणलाई प्रभावकारी बनाउने ।

ञ) सामुदायिक सिकाइ केन्द्र मार्फत सबै उमेर समूहका सिकारुहरूका लागि साक्षरता, साक्षरोत्तर, निरन्तर शिक्षा, बैकल्पिक शिक्षा तथा आय आर्जन र सिप विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै आजीवन सिकाइ केन्द्रका रूपमा समेत कार्य गर्ने ।

५.२.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) उपलब्धि: शिक्षा योजनाको प्रभावकारी कार्यान्वयनको सुनिश्चितता भएको हुनेछ

ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य निर्धारण

क्रियाकलाप विस्तृतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम निर्माण	रकम	सबै विद्यालयका लागि	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	
आवश्यक कानुन निर्देशिका तथा कार्यविधिको विकास	ओटा	पालिका स्तरीय	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
कानुन निर्देशिका मापदण्डको प्रबोधिकरण	पटक	पालिका भर	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	
विद्यालय सुधार योजना निर्माण एवम् अद्यावधिक	पटक	सबै विद्यालयमा	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	
एकिकृत शैक्षिक सुचना	पटक	सबै विद्यालया	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	निरन्तर	

प्रणाली सुदृढीकरण								
शैक्षिक गुणस्तर सुधार सम्बन्धी अन्तरक्रिया	पटक	पालिका स्तरमा	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	
सामाजिक परीक्षणको प्रतिवेदनको आधारमा विद्यालयहरुलाई थप सहजीकरण	संख्या	१४	सबै विद्यालयको प्रतिवेदन अनुसार	सबै विद्यालयको प्रतिवेदन अनुसार	सबै विद्यालयको प्रतिवेदन अनुसार	सबै विद्यालयको प्रतिवेदन अनुसार	सबै विद्यालयको प्रतिवेदन अनुसार	

५.३ अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

५.३.१ परिचय

स्थानीय तहले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ। स्थानिय तह र विद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक विद्यालयले र स्थानीय तहले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन। कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आवश्यक प्रबन्ध शिक्षा शाखाले गर्नेछ।
सब कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र बिद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ। विद्यालय अनगुमनका क्रममा नगरपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुररिक्षण, निरीक्षण गर्नेछन्। अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा बैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार ग सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वन गरिनेछ। कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ।

५.३.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ। खासगरी शिक्षा शाखावाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरुवाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ। विद्यालयमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ। कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने

परिपाटी छैन। प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ। सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरुको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ। ऐन,नियमअनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरुनियमित रूपमा भैरहेका छन्। सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङकन गरिने छ।

ाउँपलिका शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको अन्य ाध्यमबाट जानकारी गराइनेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको ागि गाउँपालिका तथा सम्वन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्वन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक त्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ। योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा गाउँपालिका वडाहरू, सम्वन्धित समिति था उपसमितिहरूको वैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ।

.३.३ उद्देश्य

क) अनुगमन तथा मूल्यांकनको लागि संयन्त्रको निर्माण गर्नु

ख) अनुमगन तथा मूल्यांकन प्रणालीलाई नतिजामा आधारित बनाउनु

ग) योजना कार्यान्वयनको क्रममा आएका समस्या तथा चुनौतिहरुलाई सम्बोधन गरी अपेक्षित उपलब्धी हासिल गर्नु

.३.४ रणनीतिहरू

क) प्रभावकारी अनुगमनको लागि संयन्त्र निर्माण गर्ने ।

ख) शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र प्रयोग गर्ने ।

ग) कार्य्क्रमको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन र प्रतिवेदनको लागि एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली सञ्चालनमा ल्याउने ।

घ) नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्ने ।

ङ) विद्यार्थी उपलब्धि परीक्षण तथा विद्यालय कार्यसम्पादन परीक्षलाई थप व्यवस्थित र नियमित गर्ने

च) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एवम् प्रतिवेदन प्रणाली प्रबन्ध गर्ने ।

छ) योजना अन्तर्गत सञ्चालित कार्यक्रम तथा परियोजना वा क्रियाकलापहरूको नियमित आवधिक, मध्यावधिक तथा अन्तिम मूल्याङ्कन प्रणाली स्थापित गर्ने ।

.३.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

क) **उपलब्धिः** प्रभावकारी अनुगमनको माध्यबाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या तथा चुनौतीहरूलाई समयमै सम्बोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको

मूल्याङ्कनमा आधारित भई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुनेछ ।

ख) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

क्रियाकलाप प्रस्तुतीकरण	इकाइ	लक्ष्य	भौतिक लक्ष्य (५ वर्ष)					जम्मा
			२०८३	२०८४	२०८५	२०८६	२०८७	
अनुगमन पद्धति विकास तथा कार्यान्वयन	पटक	५	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	प्रति वर्ष एक पटक	
अनुगमन प्रणालीका लागि सूचक तयारी र आवधिक	पटक	कार्यान्वयन अवधि भर	सूचक तयार गरी मूल्याङ्कन गर्ने	सूचक तयार गरी मूल्याङ्कन गर्ने	सूचक तयार गरी मूल्याङ्कन गर्ने	सूचक तयार गरी मूल्याङ्कन गर्ने	सूचक तयार गरी मूल्याङ्कन गर्ने	
अनुगमन त्रैमासिक वा वार्षिक समीक्षा तथा प्रतिवेदन स्थिति प्रतिवेदन तयारी	पटक	अर्धवार्षिक	कार्यान्वयन को समिक्षा गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने	कार्यान्वयन को समिक्षा गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने	कार्यान्वयन को समिक्षा गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने	कार्यान्वयन को समिक्षा गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने	कार्यान्वयन को समिक्षा गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने	
विद्यार्थी सिकाइ उपलब्धि परीक्षण	पटक	प्रत्येक विद्यालयमा	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	
विद्यालयको कार्यसम्पादन परीक्षण	पटक	प्रत्येक विद्यालयको	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	
अनुगमन सम्बन्धि क्षमता विकास	पटक	पालिकामा	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	आवश्यकता अनुसार	
विद्यालयको लेखा परीक्षण	पटक	सबै शैक्षिक संस्था	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	प्रति वर्ष	

परिच्छेद ६

लगानी र स्रोत व्यवस्थापन

परिचय

सबै गाउँपालिकाहरूलाई आधारभूत तह निःशुल्क र अनिवार्य तथा माध्यमिक तह निःशुल्क उपलब्ध गराउने संवैधानिक प्रावधान रहेको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा व्यवस्थापनको अधिकार स्थानीय सरकारको कार्यक्षेत्रमा राखिएको छ । आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षा, प्रारम्भिक बालविकास शिक्षा, खुला शिक्षा, दुर शिक्षा, विशेष शिक्षा, सामुदायिक सिकाइ केन्द्रहरूका अतिरिक्त औपचारिक संरचना बाहिरका टिउसन कोचिङ सेन्टरहरूको नीति, योजना र समग्र व्यवस्थापनको जिम्मेवारी स्थानीय सरकारको रहने गरी स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन,२०७४ ले २३ वटा अधिकारहरूको विस्तृतीकरण गरेको पाइन्छ । कार्यक्षेत्रभित्रका शैक्षिक संस्थाहरूलाई अनुदान उपलब्ध गराउने, लेखापरीक्षण र वित्तिय सुशासन कायम गर्ने दायित्व पालिकाको कार्यक्षेत्रमा रहेकोले सीमित स्रोत स्धनलाई मितव्येही, नियमित, प्रभावकारी र पारदर्शी ढङ्गले व्यवस्थापन गर्नुपर्नेछ ।

वित्तिय व्यवस्थापन अन्तर्गत दुईवटा पक्षहरूलाई समेटिएको छ । एकातर्फ योजना कार्यन्वयनको लागि आवश्यक पर्ने वित्तीय स्रोतको आँकलन, प्राप्ति र उपयोगलाई समेटिएको छ भने प्रदेश तथा सङ्घीय सरकारवाट प्राप्त विभिन्न प्रकारका अनुदानहरूलाई विद्यालयहरूमा पुर्याई तोकिएबमोजिम खर्च, पारदर्शिता बढाउदै समग्र पक्षमा वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुपर्नेछ ।

शिक्षा विकासका पूर्वाधारहरूको पनि पूर्वाधारका रूपमा लिइन्छ । शिक्षाको समयसापेक्ष जुन गतिमा विकास हुनुपर्ने हो त्यसो हुन सकेको छैन । विभिन्न प्रतिवेदनहरूले कुल बजेटको २०प्रतिशत बजेट शिक्षामा विनियोजन गरिएता पनि सो अनुपातमा पुग्न सकेको छैन । यथार्थताको नजिक रहेर योजना बनाएर सोबमोजिम बजेट विनियोजन गर्ने नभई हचुवाको भरमा बजेट विनियोजन गर्ने कार्यले प्रश्रय पाएको छ । समुदायको विद्यालयमा लगानी गर्नुपर्छ भन्ने सोचमा गिरावट आएको छ । संविधानमा शिक्षालाई लगानीमैत्री बनाउने र लगानी बढाउदै लजाने नीति उल्लेख गरिएको छ ।

कमजोर भौतिक पूर्वाधारलाई सुविधा सम्पन्न बनाउनु, विद्यालयहरूको आर्थिक पक्षलाई सबलीकरण गर्नु, विद्यालय शिक्षामा परिचालन हुने बजेटलाई पारदर्शि बनाउनु चुनौतिका रूपमा रहेका छन् । सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको साझा अधिकारको सूचीमा शिक्षालाई राखिनु, सङ्घ, प्रदेश र स्थानीय तहको एकल अधिकारका रुपमा समेत स्पष्ट गरिनुले शिक्षामा लगानीको राम्रो अवसर प्रदान गरेको छ ।

वर्तमान अवस्था

विश्वव्यापी रुपमा दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न कुल बजेटको कम्तिमा २० प्रतिशत रकम शिक्षा क्षेत्रमा विनियोजन गर्ने विश्वव्यापी प्रतिवद्धता रहेता पनि शिक्षा क्षेत्रको बजेट क्रमश घट्दै गइरहेको पाइन्छ । सर्शत अनुदानको रुपमा प्राप्त हुने केन्द्रिय अनुदानको ९५ प्रतिशत भन्दा वढि रकम शिक्षक तलव भत्ता, छात्रवृत्ति, भौतिक पूर्वाधार, दिवाखाजा र पाठ्यपुस्तक जस्ता शिर्षकहरूमा खर्च हुने गरेको छ । गुणस्तर अभिवृद्धि र क्षमता विकासका लागि स्थानीय सरकारका कार्यक्रमहरू केन्द्रित

रहेका छन । विद्यार्थी सङ्ख्याका आधारमा एकाई लागत विश्लेषण गर्दा अभिभावकको प्रत्यक्ष लागतीका अतिरिक्त पालिका क्षेत्रमा अध्ययनरत विद्यार्थीको प्रतिविद्यार्थी लागत २१ हजार रहेको छ । तिहारको भैलो देखि अभिभावकको सहयोग विद्यालयका आम्दानीका प्रमुख स्रोतहरू बनेकाछन् ।

दशवर्षीय पालिका शिक्षा योजना कार्यान्वयनको वित्तीय व्यवस्थापनका मुख्य स्रोत सङ्घीय, प्रदेश र स्थानीय सरकार रहनेछन् । अभिभावक र समुदायको भूमिका परिपूरकको रुपमा रहनेछ । शिक्षा क्षेत्रमा कार्य गर्ने सङ्घसंस्थाहरूलाई विज्ञताका आधारमा क्षेत्रगत रुपमा साझेदारी गर्न सकिनेछ । समग्र वित्तीय व्यवस्थापन अन्तर्गत योजना कार्यान्वयनका लागि प्रयास वित्तीय स्रोत जुटाउनु, शैक्षिक गुणस्तर अभिवृद्धिका लागि विद्यालयहरूलाई आवश्यकता क्षेत्रमा स्रोत उपलब्ध गराउने र स्रोत साधनको प्रभावकारी व्यवस्थापन मार्फत वित्तीय सुशासन कायम गर्ने कार्यहरू प्राथमिकतामा रहेका छन । नतिजामा आधारित स्रोत विनियोजन पद्धति मार्फत विद्यालयहरूलाई नियमित अनुदानका अतिरिक्त एकमुष्ट, मागमा आधारित, कार्यसम्पादनमूलक र प्रोत्साहनमूलक अनुदानको व्यवस्था गरिनेछ । श्रोतको आँकलन तपसिल बमोजिम गरिएको छ ।

क्र.स.	वित्तीय श्रोतको व्यवस्थापन	कूल बजेट (लाखमा)	जम्मा हिस्साको प्रतिशत	कैफियत
१	सङ्घीय सरकार	१०८००.९२	७१.५३	
२	प्रदेश सरकार	१२२३.९०	८.११	
३	स्थानीय सरकार	१९६६.६०	१३.०२	
४	अभिभावक तथा समुदाय	०.००	०.००	
५	सङ्घ संस्था तथा दातृनिकाय	११०८.०३	७.३४	
६	स्थानीय दाता तथा अन्य श्रोत परिचालन	०.००	०.००	
७	अपुग रकम	०.००	०.००	
जम्मा			१५०९९.४५	१००.००

६.३ उद्देश्य

क) योजना अवधिका लागि शिक्षा क्षेत्रमा आवश्यक स्रोतको प्रक्षेपण गर्ने,

ख) पहिचान गरिएका कार्यक्रम कार्यान्वयनका लागि आवश्यक वित्तीय स्रोत पहिचान गर्ने,

ग) उपलब्ध स्रोतको आधारमा कार्यक्रमको प्राथमिकता निर्धारण गरी कार्यक्रमगत बजेट निर्धारण गर्नु,

घ) खर्चको प्रक्रिया र दायित्व स्पष्ट गर्नु

.४ रणनीतिहरू

क) सङ्घीय र प्रदेश सरकारको लगानीको अनुपातमा स्थानीय सरकारले आफ्नो स्रोतबाट लगानी गरिने,

ख) आफ्नो तह भित्रको लक्षित शैक्षिक पहुँच, सहभागिता एवम् गुणस्तर सुनिश्चित गर्न लगानीको व्यवस्था गरिने,

ग) स्रोतको उपयोग गर्ने विद्यालयलाई जवाफदेही बनाइने,

घ) वार्षिक रूपमा कुल बजेटको २० प्रतिशत बजेट शिक्षा क्षेत्रका कार्यक्रमका लागि व्यवस्था गरिने,

ङ) शिक्षामा निजी तथा गैर सरकारी क्षेत्रको लगानीलाई प्रोत्साहन तथा प्रवर्द्धन गरिने,

च) मापदण्डका आधारमा खर्च र प्रतिवेदन पद्धति अवलम्बन गरिने,

छ) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार ल्याई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्वलाई सबल बनाइने ।

.५ उपलब्धि, नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

पलब्धि

क) शिक्षामा स्रोतको दिगो व्यवस्थापन भई शैक्षिक पहुँच, समता, गुणस्तर र क्षमता विकासमा उल्लेख्य प्रगति भएको हुने,

ख) वित्तीय व्यवस्थापन क्षमतामा सुधार भई वित्तीय कार्यकुशलता, पारदर्शिता, जिम्मेवारी र उत्तरदायित्व सुदृढ हुने ।

.६ विद्यालय शिक्षा क्षेत्रगत उपक्षेत्र र अन्तरसम्वन्धित विषय क्षेत्र अन्तर्गतका क्रियाकलापहरुको बजेट विवरण

क) सङ्घीय सरकारबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष (बजेट हजार)					५वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८		
रम्भिक बालविकास शिक्षा	२४९७	२५३१	२६०३	२७३७	२९७०	१०८०७	
धारभूत शिक्षा	७४६३१	७६८६९	८०७१३	८६३६३	९४९९९	४१३५७५	
ध्यमिक शिक्षा	३७९२८	३९०६५	४१०१९	४३८९०	४८२७९	२१०१८१	
विधिक शिक्षा र वसायिक तालिम	२०५१	२११२	२२१८	२३७३	२६१०	११३६४	
नौपचारिक शिक्षा था आजिवन सिकाइ	२०५०	२१५२	२३०३	२५३३	२९१३	११९५१	

...क्रम,पाठ्यपुस्तक, ...इ सामग्री र ...ाङ्कन	६७७१	६९०६	७११३	७४६९	८२१६	३६४७५	
...क व्यवस्थापन र ...ास	१५२०	१५५०	१५९६	१६७६	१७९४	८१३६	
...िक समता र ...वेशीकरण	४३३०	४४५९	. ४६८२	५०१०	५५११	२३९९२	
...ालय पोषण र ...स्थ्य कार्यक्रम	२२४८६	२२९३५	२३६२३	२४८०४	२६५४१	१२०३८९	
...ालय सुरक्षा विपद् ...ूनिकरण तथा ...्थान शीलता	११००	११२२	११५५	१२१३	१३१०	५९००	
...्यालय भौतिक ...र्धार विकास	२१७००	२२१३४	२२७९८	२३९३७	२५६१३	११६१८२	
...्यालयमा सुचना ...था संचार प्रविधि	६८८१	७०१८	७२९९	७७३७	८५११	३७४४६	
जम्मा	१९६४३०	२०१७५३	२१०७२२	२२४३४२	२४५३६७	१०७८६१४	

ख) प्रदेश सरकारबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८		
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	०	३९१	४१०	४३९	४८३	१७२३	
आधारभूत शिक्षा	०	४५०	४५९	४७७	५०६	१८९२	
माध्यमिक शिक्षा	०	५६०	५७१	५९४	६२९	२३५४	
प्राविधिक शिक्षा र व्यवसायिक तालिम	०	०	०	०	०	०	
अनौपचारिक शिक्षा तथा आजिवन सिकाइ	०	०	०	०	०	०	

पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री र मुल्याङ्कन	०	०	०	०	०	०	
शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	२००	२१०	२२४	२४७	२७६	११५७	
शैक्षिक समता र समावेशीकरण	१४०	१४४	१५१	१६२	१७८	७७५	
विद्यालय पोषण र स्वास्थ्य कार्यक्रम	२५०	२५७	२७०	२८९	३१८	१३८४	
विद्यालय सुरक्षा विपद न्यूनिकरण तथा उत्थान शीलता	५०००	५१००	५३०४	५६२२	६०७२	२७०९८	
विद्यालय भौतिक पुर्वाधार विकास	१५०००	१५४५०	१६२२२	१७३५८	१९०९३	८३१२३	
विद्यालयमा सुचना तथा संचार प्रविधि	४३०	४५१	४८७	५३६	६१६	२५२०	
जम्मा	२१०२०	२३०१३	२४०९८	२५७२४	२८१७१	१२२०२६	

ग) स्थानीय तहबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा प्राप्त हुने अनुमानित बजेट

अनुदान प्राप्त हुने उपक्षेत्र / विषय	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७	२०८७/०८८		
प्रारम्भिक बालविकास र शिक्षा	७५०८	७७३३	८११९	८६८८	९५५७	४१६०५	
आधारभूत शिक्षा	१८०५७	१८५८९	१९५२८	२०८९५	२२९८५	१०००५४	
माध्यमिक शिक्षा	१३००	१३३९	१४०५	१५०४	१६५४	७२०२	
प्राविधिक शिक्षा र व्यवसायिक तालिम	५००	५१५	५४०	५७८	६३६	२७६९	
अनौपचारिक शिक्षा तथा आजिवन सिकाइ	३००	३०९	३२४	३४७	३८१	१६६१	
पाठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री र मुल्याङ्कन	८५५	८८०	९२४	९८९	१०८८	४७३६	

...क व्यवस्थापन र ...स	७५०	७७२	८११	८६७	९५४	४१५४	
...क समता र ...वेशीकरण	१४०	१४४	१५१	१६२	१७८	७७५	
...लय पोषण र ...य कार्यक्रम	२५०	२५७	२७०	२८९	३१८	१३८४	
...लय सुरक्षा विपद ...निकरण तथा ...नशीलता	७६५	७८७	८२७	८८५	९७३	४२३७	
...लय भौतिक ...धार विकास	४५००	४६३५	४८६६	५२०७	५७२८	२४९३६	
...लयमा सुचना तथा ...र प्रविधि	२५०	२५७	२७०	२८९	३१८	१३८४	
जम्मा	३५१७५	३६२१७	३८०३५	४०७००	४४४७०	१९४८९७	

... अन्य सङ्घसंस्थाबाट विद्यालय शिक्षा क्षेत्रअन्तर्गतका क्रियाकलापमा खर्च हुने अनुमानित बजेट

...लका लागि कुनै पनि अन्त/राष्ट्रिय गैर सरकारी संघसंस्थाहरूको दिर्घकालिन स्वीकृत कार्यक्रम ...ले यो खण्डमा सो अनुसार अद्यावधिक गरिदै लगिनेछ।

...न प्राप्त हुने ...त्र / विषय	आर्थिक वर्ष					५ वर्षको जम्मा	१० वर्षको जम्मा
	२०८२/०८३	२०८३/०८४	२०८४/०८५	२०८५/०८६	२०८६/०८७		
...म्भिक बालविकास ...शिक्षा	०	०	०	०	०	०	
...धारभूत शिक्षा	०	०	०	०	०	०	
...ध्यमिक शिक्षा	०	०	०	०	०	०	
...विधिक शिक्षा र ...व्यवसायिक तालिम	०	०	०	०	०	०	
...औपचारिक शिक्षा ...था आजिवन सिकाइ	६००	६१२	६३६	६७४	७२८	३२५०	
...ठ्यक्रम,पाठ्यपुस्तक, ...सिकाइ सामग्री र ...मूल्याङ्कन	२५०	२५५	२६५	२८१	३०३	१३५४	

शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	६५५	६७४	७०८	७६५	८४१	३६४३	
शैक्षिक समता र समावेशीकरण	९५०	९७८	१०२७	१०९९	१२०९	५२६३	
विद्यालय पोषण र स्वास्थ्य कार्यक्रम	१५०	१५३	१५९	१६८	१८२	८१२	
विद्यालय सुरक्षा विपद न्यूनिकरण तथा उत्थान शीलता	४००	४१२	४३२	४६७	५१३	२२२४	
विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	१७०००	१७३४०	१८०३३	१९११५	२०६४४	९२१३२	
विद्यालयमा सुचना तथा सञ्चार प्रविधि	०	२००	२०४	२१२	२२४	८४०	
जम्मा	२०००५	२०६२४	२१४६४	२२७८१	२४६४४	१०९५१८	

६.८ वित्तीय योजनाको सारांश

क.स.	विद्यालय शिक्षाका मुख्य तथा अन्तरसम्बन्धित उपक्षेत्र तथा विषयहरू	योजना अवधिको कुल लागत	लक्ष्य(५ वर्ष) बजेट हजारमा					श्रोत आँकलन				
			१	२	३	४	५	संघ	प्रदेश	स्थानीय तह	संघ संस्था	अन्य
१	विद्यालय शिक्षा क्षेत्रका मुख्य उपक्षेत्रहरू											
क	प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षा	१२६३५१	२२४९०	२३५५५	२४७३२	२६४६४	२९११०	८३०२३	१७२३	४१६०५	०	
ख	आधारभूत शिक्षा	५१५५२१	९२६८८	९५९०८	१००७००	१०७७३५	११८४९०	४१३५७५	१८९२	१०००५४	०	
ग	माध्यमिक शिक्षा	२१९७३७	३९२२८	४०९६४	४२९९५	४५९८८	५०५६२	२१०१८१	२३५४	७२०२	०	
घ	प्राविधिक शिक्षा तथा व्यावसायिक तालिम	१४१३३	२५५१	२६२७	२७५८	२९५१	३२४६	११३६४	०	२७६९	०	
ङ	अनौपचारिक शिक्षा र आजीवन सिकाइ	१६८६२	२९५०	३०७३	३२६३	३५५४	४०२२	११९५१	०	१६६१	३२५०	
२	अन्तरसम्बन्धित विषय तथा क्षेत्रहरू											
क	पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, सिकाइ सामग्री र मूल्याङ्कन	४२५६५	७८७६	८०४१	८३०२	८७३९	९६०७	३६४७५	०	४७३६	१३५४	
ख	शिक्षक व्यवस्थापन र विकास	१७०९०	३१२५	३२०६	३३३९	३५५५	३८६५	८१३६	११५७	४१५४	३६४३	
ग	शिक्षामा समता र समावेशीकरण	३०८०५	५५६०	५७२५	६०११	६४३३	७०७६	२३९९२	७७५	७७५	५२६३	
घ	विद्यालय स्वास्थ्य तथा पोषण कार्यक्रम	१२३९६९	२३१३६	२३६०२	२४३२२	२५५५०	२७३५९	१२०३८९	१३८४	१३८४	८१२	
ङ	विद्यालय सरक्षा, विपद न्यूनीकरण तथा उत्थानशीलता	३९४५९	७२६५	७४२१	७७१८	८१८७	८८६८	५९००	२७०९८	४२३७	२२२४	
च	विद्यालय भौतिक पूर्वाधार विकास	३१६३७३	५८२००	५९५५९	६११९९	६५६१७	७१०७८	११६१८२	८३१२३	२४९३६	९२१३२	
छ	विद्यालयमा सूचना तथा प्रविधि	४२१९०	७५६१	७९२६	८२६०	८७७४	९६६९	३७४४६	२५२०	१३८४	८४०	
	जम्मा	१५०५०५५	२७२६३०	२८१६०७	२९४३१९	३१३५४७	३४२९५२	१०७८६१४	१२२०२६	१९४८९७	१०९५१८	
३	शिक्षाको व्यवस्थापन र संस्थागत क्षमता विकास	११४०	२००	२१०	२२४	२४२	२६४	२२८	११४	५१३	२८५	

४	स्थानीय शिक्षा योजना कार्यान्वयनको प्रबन्ध	७५०	१५०	१५०	१५०	१५०	१५०	०	०	५००	२५०	
५	कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण	३०००		६००	६००	६००	६००	१२५०	२५०	७५०	७५०	
	कुल जम्मा	१५०९९४५	२७३५८०	२८२५६७	२९५२९३	३१४५३९	३४३९६६	१०८००९२	१२२३९०	१९६६६०	११०८०३	
	प्रतिशतमा कूल जम्मा	१००.००%	१८.१२%	१८.७१%	१९.५६%	२०.८३%	२२.७८%	७१.५३%	८.११%	१३.०२%	७.३४%	

परिच्छेद ७

कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन, समन्वय र सहजीकरण

७.१ परिचय

यस पालिकाले शिक्षा कार्यक्रम कार्यन्वयन वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रम अनुरुप कार्यान्वन गर्नेछ। स्थानिय तह र बिद्यालयको आधारभूत तहमा संचालन हुने कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनमा जोड दिईएको छ। प्रत्येक बिद्यालयले र पालिकाले बजेटमा तोकिएको जिम्मेवारी अनुसार कार्यक्रम संचालन गर्नेछन। कार्यक्रम संचालनको लागि बजेट र आवश्यक प्रबन्ध पालिकाको शिक्षा शाखाले गर्नेछ।

उक्त कार्यक्रमहरुको कार्यन्वयन भए नभएको अनुगमन मूल्यांकन गर्न पालिका तहमा शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा प्रमुखको संयोजनमा अनुगमन समिति र बिद्यालय तहमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा कार्यक्रमहरुको प्रभावकारी कार्यन्वयनको अनुगमन गरिनेछ ।विद्यालय अनगुमनका क्रममा नगरपालिकाले समग्र पक्षको (शैक्षक, प्रशासनिक, शैक्षिक र भौतिक) नियमित अनगुमन, सपुररिक्षण, निरीक्षण गर्नेछन् । अनगुमन पश्चात सरोकारवालाहरुसँग समीक्षा वैठक गरी अनकुरणीय पक्षको प्रचार प्रसार र सुधारात्मक पक्षका लागि कार्ययोजना बनाई कार्यान्वन गरिनेछ । कार्यक्रम कार्यान्वयनको लागि नीतिगत रुपमा पालिका र विद्यालय स्तरमा कार्यक्रम अनुगमन तथा मूल्यांकन समिति बनाई सक्रिय हुनेछ ।

७.२ वर्तमान अवस्था

स्थानीय तहमा शैक्षिक क्षेत्राधिकार अनुसारका कार्यहरुमा अनुगमन, नियमन र मूल्यांकन गर्ने कार्य गरिरहेको छ । खासगरी गाँउ पालिकाको शिक्षा शाखावाट अनुगमन तथा मुल्याङ्कन गर्ने गरिएको र जनप्रतिनीधिहरुवाट पनि समय समयमा अनुगमन गरिएको छ । विद्यालयमा बि.व्य.स. र प्र.अ.को नेतृत्वमा अनुगमन गर्ने गरेको छ । अनुगमन मूल्यांकनका संरचना वा निकायहरु खडा भएतापनि सक्रिय बनाउन बाँकि नै छ । कहिलेकाही गरिएका अनुगमनले सुधारात्मक सुझाव दिने तर त्यसको कार्यान्वयन गर्ने परिपाटी छैन । समग्र कार्यक्रम कार्यान्वयन, प्रगति समिक्षा पनि हुन बाँकी नै छ । प्रभावकारी अनुगमन र मूल्यांकनको स्थायी प्रणाली निर्माण र परिचलनमा समस्या छ । सफलता, सिकाई र राम्रा अभ्यासहरुको दस्तावेजिकरण र प्रचार प्रसार को पनि खाँचो रहेको छ ।

ऐन,नियमअनुसार कार्य भए नभएको लेखाजोख गर्ने, लक्ष्य तथा उद्देश्यका आधारमा प्रगति मापन गर्ने र क्षेत्रगत उद्देश्य तथा लक्ष्यमा भएको रणनीति तथा नीतिगत प्रवाहको मूल्याङकन गर्ने कार्यहरूनियमित रुपमा भैरहेका छन् । सबै तहको सेवा व्यवस्थापन तथा सेवा प्रवाहका लागि वित्तीय व्यवस्थापकीय र प्राविधिक पक्षको अनुगमन लेखाजोखा तथा मूल्याङकन गरिने छ । सङ्घमा शिक्षा तथा प्रविधि मन्त्रालय र शिक्षा विभागले अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका कार्यको समन्वय सञ्चालन गर्नेछन् । कोटहीमाई नगरपालिकाको नगर शिक्षा योजना सरोकारवालाहरूलाई जानकारी गराइ सो कार्यान्वयन भएनभएको सम्वन्धित निकायवाट अनुगमन गरिनेछ । अनुगमन प्रकृया तपसिल बमोजिम हुनेछ ।

क्र. सं.	अनुगमन गर्ने निकाय	अनुगमन प्रकृया	जिम्मेवारी	अनुगमन समय	अनुगमन सूचक
१	वडा शिक्षा समिति	अलवोकन, निरक्षण, सुपरिवेक्षण, प्रतिवेदन	संयोजक	मासिक	आगन्तुक पुस्तिका, विद्यालय अनुगमन फाराम, कक्षाकोठा अनुगमन फाराम, प्रतिवेदन
२	नगर शिक्षा समिति		संयोजक	मासिक	
३	वडा कार्यालय		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	मासिक	
४	पालिका		अध्यक्ष तथा पदाधिकारी	त्रैमासिक	
५	शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ		इकाइ प्रमुख	वार्षिक	
६	जिल्ला समन्वय समिति		प्रमुख तथा पदाधिकारी	वार्षिक	
७	शिक्षा अधिकृत			मासिक	
८	विद्यालय सुपरिवेक्षक			मासिक	
९	शिक्षा तथा मानव श्रोत विकास केन्द्र			वार्षिक	
१०	प्रदेश शिक्षा विकास निर्देशनालय			वार्षिक	
११	नागरिक समाज तथा गैर सरकारी सङ्घसंस्था			मासिक	

गाउँ शिक्षा योजनाको प्रचारप्रसार गर्न सरोकारवालाहरूलाई भेला गराइ, सूचना तथा प्रविधिको अन्य माध्यमबाट जानकारी गराइनेछ । योजनाको कार्यन्वयनको क्रममा आवश्यक सहयोग तथा सहकार्यको लागि नगरपालिका तथा सम्वन्धित वडाहरूले यस योजनासँग सम्वन्धित तह तथा निकायहरूसँग आवश्यक प्रत्यक्ष भेटघाट वा पत्राचार गर्नेछ । योजनाको कार्यान्वयनको क्रममा नगरपालिका वडाहरू, सम्वन्धित समिति तथा उपसमितिहरूको वैठक कार्यतालिका वा आवश्यकता अनुसार बस्नेछ ।

.३ उद्देश्य

क) वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम तयारी र कार्यान्वयन गर्नु,

ख) एकीकृत शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली मार्फत नियमित रूपमा कार्यक्रम कार्यान्वयनका नतिजाहरूको विवरण तयार, समीक्षा र सुधार गर्नु,

ग) नतिजामा आधारित अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणाली अवलम्बन गर्नु

४ रणनीतिहरू

क) एकीकृत शैक्षिक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन मार्गदर्शन निर्माण र उपयोग गर्ने,

ख) अनुगमन, मूल्याङ्कन र प्रतिवेदन कार्यलाई छिटो, छरितो, व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउन प्रविधिको प्रयोग गर्ने,

ग) शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणालीलाई थप सुदृढीकरण गर्ने,

घ) राष्ट्रिय सूचकको अतिरिक्त आवश्यकता अनुसार स्थानीय सूचकहरूलाई समेत सूचना प्रणालीमा आवद्ध गर्ने,

ङ) योजनाका आगत (Input), प्रक्रिया (Process), परिणाम (Output), उपलब्धि (Outcome) र प्रभाव (Impact) समेतको अनुगमन तथा मूल्याङ्कनका लागि संरचना र जनशक्तिको प्रबन्ध गर्ने,

च) प्रमाणमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन तथा प्रतिवेदन प्रणालीको विकास गर्ने,

छ) अनुगमन तथा मूल्याङ्कनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणलाई उपयोग गर्ने,

ज) कुल बजेटको निश्चित हिस्सा अनुगमन तथा मूल्याङ्कनमा छुट्याई नतिजा मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको अवलम्बन गर्ने,

झ) सहभागिता मूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको कार्यान्वयन गर्ने,

ञ) कक्षाकोठाको सिकाइको अनुगमन, सुपरिवेक्षण तथा मूल्याङ्कनलाई प्रभावपूर्ण बनाउन कार्यस्थलमा आधारित अनुगमन, मूल्याङ्कन, सुपरिवेक्षण एव प्रतिवेदन प्रणालीको प्रवन्ध गर्ने,

ट) पुरस्कार र दण्ड प्रणालीको विकास गर्ने ।

.५ उपलब्धि, प्रमुख नतिजा, प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्य

अ) उपलब्धिः प्रभावकारी अनुगमनको माध्यवाट योजना कार्यान्वयनका चरणमा आएका समस्या था चुनौतीहरूलाई समयमै सम्वोधन भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुने र योजनाको मूल्याङ्कनमा आधारित ई आवश्यकतामा आधारित योजना निर्माणका लागि पृष्ठपोषण प्राप्त हुने,

इ) प्रमुख क्रियाकलाप र लक्ष्यः

अनुसूचीहरु

क) कार्यपालिकाको वैठकको निर्णय

ख) योजना निर्माण समितिको गठन

ग) योजना निर्माण कार्यदल गठन

घ) सरोकारवालाहरुको भेलाको उपस्थिति र निर्णय

ङ) प्रथम मस्यौदा तयारी

च) योजनाको अन्तिम रुप

छ) योजनाको मूल्याकंन

ज) योजनाको स्वीकृति र कार्यान्वयनको अवस्था